

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Nijolė Zabukienė

**Mokyklos vadovo vaidmuo ugdant moksleivių
vertybines nuostatas**

Magistro diplominis darbas
(Socialiniai mokslai, edukologija)

Mokslinis vadovas
prof. habil.dr. R. Vasiliauskas

Vilnius, 2005

Turinys:

Įvadas	3
1. Vertybinių nuostatų ugdymo bei vadovavimo mokyklai problematika.....	8
1.1 Vertybinio vadovavimo mokyklai samprata.....	8
1.2 Vertybinio ugdymo reikšmės pagrindimas humanistinio ugdymo teorijos aspektu	11
1.3 Vertybių sistemos ugdymo reikšmės pagrindimas Lietuvos filosofų ir mokslininkų darbuose.....	13
1.4 Vertybinės orientacijos kaip dvasingumo raiška Lietuvos filosofų ir pedagogų darbuose.....	20
1.5 Užsienio autorių darbai, nagrinėjantys vertybių, vertybinio ugdymo ir vadovavimo vertybiniam ugdymui aspektus.....	24
1.6 Mokinių vertybinių orientacijų ugdymo tendencijos empiriniuose tyrimuose	27
2. Atlikto tyrimo apie mokyklos vadovų vaidmenį ugdant moksleivių vertybines nuostatas analizė	38
2.1 Tyrimo rezultatai ir jų analizė	39
2.2 Vadovavimas vertybiniam mokinių ugdymui dalykinėje sistemoje.....	41
2.3 Vadovavimas vertybiniam mokinių ugdymui nepamokinėje veikloje	59
Išvados	68
Santrauka.....	71
Literatūros sąrašas.....	73
Priedai	76

Įvadas

Problemos aktualumas

Vertybės veikia ne vieną kurią nors žmogaus pažinimo ar emocinę sritį, o visą asmenybę. Jos reguliuoja žmogaus pastangas bei elgesį ir daro įtaką principams, kuriais žmogus vadovaujasi.

Mokiniui pradėjus lankyti mokyklą, jo šeimoje išsiugdytos vertybinės nuostatos gali žadinti arba slopinti norą mokytis. Vertybės padeda asimiliuotis bendruomenėje. Vertybių poveikį asmenybės dvasinei raidai sunku įvertinti, tačiau aišku, kad vertybinio ugdymo tikslas yra visų žmogaus galių raiška.

Lietuvos ir Europos švietimo dokumentuose ugdymo tikslams mokykloje apibrėžti vartojama sąvoka „kompetencija“, kurią sudaro žinios, sugebėjimai, vertybės ir technologinis raštingumas. Mano nagrinėjamos temos požiūriu svarbu, kad vertybės yra organiška, sudedamoji kompetencijos sritis. Jomis individas vadovaujasi, didžiuojasi, nori viešai patvirtinti.

Pedagogikos mokslas ieško būdų padėti kiekvienam moksleiviui pasirinkti jo interesus ir galimybes atitinkantį ugdymo turinį bei produktyviausias mokymosi technologijas. Žymus Lietuvos filosofas A.Maceina teigė, kad mokykla daro didelę įtaką vertybiniame ugdyme. Jo teigimu, be šeimos, valstybės ir bažnyčios mokykla yra labiausiai organizuotas vertybinio auklėjimo veiksnys. Todėl pagrindinis mokymo uždavinys - vertybinio auklėjimo principą joje išplėsti taip, kad jis apimtų visas mokyklos darbo sritis. Pastaraisiais metais ekonominiai, politiniai, socialiniai pokyčiai Lietuvoje daro didelę įtaką visuomenės narių vertybinėms orientacijoms. Gyvename tokiu metu, kai ryškūs visuomenės lūžiai leidžia akivaizdžiai įsitikinti vertybių perkainojimu- vyksta vienu vertybių devalvacija, o kitų sureikšminimas.

Ryškiausiai vertybės atsiskleidžia ugdymo procese. Kaip teigė anglų filosofas ir pedagogas T.H.McLaughlin(25) , ugdymas neįmanomas be vertybių ugdymo. Todėl šiandieninėje Lietuvos švietimo sistemoje labai svarbu pasirinkti tinkamas vadovavimo mokyklai kryptis, kurios, kaip teigia profesorė M.Barkauskaitė, mokyklą įpareigotų būti

ne vien žinių, mokėjimų ir įgūdžių teikimo ir ugdymo institucija, bet visas ugdymo procesas būtų paremtas vertybėmis, teigtų vertybes ir ugdytų mokinių vertybines nuostatas, jų vertybių pasaulį.

Analizuojant veiksmingai dirbančių mokyklų darbą, akcentuojama vadovavimo mokyklai reikšmė, atkreipiamas dėmesys į ugdymo programų ir modulių pasirinkimą, popamokinės veiklos įvairumą, efektyvumą ir reikšmę moksleivių vertybiniam ugdymui.

Švietimo reforma kelia naujus iššūkius mokyklų vadovams. Mokykla yra vienintelė vieta, kur susikerta visuomenės reikalavimai, moksleivių bei mokytojų lūkesčiai ir mokymosi poreikiai. Mokykla privalo ne tik suteikti moksleiviui įvairių dalykų žinių, bet ir išugdyti pilnavertį Lietuvos pilietį, sudaryti jam sąlygas susivokti ir pažinti vertybių pasaulį, išmokti tomis vertybėmis vadovautis gyvenime.

Problemos naujumas

Šio darbo autorė atliko mokinių vertybinių nuostatų ugdymo teorinį ir empirinį tyrimą, kuriuo nustatė, kokią įtaką mokinių vertybiniam ugdymui turi vadovavimas, mokyklos tipas. Atskleista vertybinio ugdymo reikšmė humanistinėje pedagogikoje, įvairių Lietuvos ir užsienio tyrinėtojų požiūris į mokyklos vadybą bei jos svarbą vertybiniam ugdymui. Kadangi auklėjimas visais laikais yra apspręstas įvairių sąlygų (laikmečio, regiono, socialinių), tai tyrimo duomenys leidžia mąstyti ne tik apie Utenos gimnazijų mokinių vertybinių nuostatų ugdymo ypatumus, bet ir apie kitų Lietuvos regionų ypatybes.

Nepriklausomos Lietuvos metais atsirado dideli ekonominiai - socialiniai skirtumai tarp įvairių žmonių grupių, atskirų regionų gyventojų. Vienų regionų vystymuisi skiriamos didžiulės lėšos, kiti pasiliko „amžino išalo“ būsenoje. Visos šios socialinės tendencijos padarė įvairius pokyčius (gana dažnai neigiamus) visuomenėje, šeimose, o tuo pačiu persikėlė ir į mokyklas. Tačiau vėl ryškėja nauja tendencija - mokymo tikslus suabsoliutinti auklėjimo sąskaita. Todėl šiandien tenka reabilituoti dvasines ir dorines vertybes, kurios tarpusavyje glaudžiai susijusios. Tai didelis ir be galo svarbus kiekvienos socialinės ląstelės, ypač mokyklos, uždavinys.

Kadangi Utenoje yra trys gimnazijos, iš kurių viena katalikiška, tai šio darbo autorė taip pat atliko lyginamąją bendrojo lavinimo ir katalikiškų mokyklų vadovų vaidmens analizę, ugdant mokinių vertybines nuostatas. Taip pat šiame darbe siekiama įvertinti į vertybes orientuoto ugdymo strategiją, planavimą, politiką.

Tyrimo objektas – vadovavimas mokinių vertybių internalizacijai ir jos savitumai skirtingo tipo gimnazijose.

Tyrimo tikslas - nustatyti vadovavimo skirtingų tipų mokykloms ypatumus kaip mokinių vertybinių nuostatų veiksmingo ugdymo prielaidą.

Tyrimo uždaviniai

1. Remiantis Lietuvos ir užsienio autorių darbais apie mokyklos vadybą ir jos orientaciją į vertybių ugdymą, atskleisti ryšį tarp mokyklos vadovo vaidmens ir mokinių vertybinių nuostatų.
2. Teoriškai pagrįsti vertybių internalizaciją.
3. Nustatyti, kaip pedagoginis procesas veikia X - XI klasių moksleivių vertybių tapsmą ir jį veikiančius veiksnius.
4. Atlikti Utenos regiono katalikiškų ir nekatalikiškų gimnazijų mokinių vertybinių orientacijų ugdymo lyginamąją analizę.
5. Atlikti tyrimo statistinių duomenų analizę ir pateikti išvadas.

Tyrimo hipotezė

Mokyklos vadovai, mokytojai daro didelę įtaką moksleivių vertybinių orientacijų ugdymui. Lietuvos švietimo sistemos prioritetuose nurodoma vertybiniai tikslai (puoselėti asmens dvasines ir fizines galias, ugdyti intelektą, sukurti sąlygas individualybei plėtotis). Lietuvos mokyklos sampratoje akcentuojama, jog mokyklos

veikla grindžiama pagrindinėmis žmonių bendrosiomis ir krikščioniškomis vertybėmis: asmens, jo sąžinės ir minties laisvė, artimo meilė, prigimtine žmonių lygybė, solidarumu, tolerancija, pagarba tiesai ir išminčiai. Tačiau gana dažnai mokymo tikslai suabsoliutinami auklėjimo sąskaita.

Realus kūrybingos mokyklos bendruomenės organizavimo siekis – sukurti aplinką, įkūnijančią ir naujas, ir nekintančias vertybes. Neužtenka tik paskelbti vertybes. Norint jas įdiegti, reikia emocionaliai nuteikti bendruomenę. Tam didelę reikšmę turi mokyklos tradicijos, mokyklos ir apylinkės istorija, pakili išskirtinių mokyklos tikslų, uždavinių analizė, dalijimasis geromis naujienomis, gražių kiekvienos dienos darbų vertinimas, buvusių mokinių laimėjimų analizavimas, geri darbai ir jų vertinimas ir kt. Tačiau tai neturi apsiriboti tik proginėmis šventinėmis kalbomis arba mokyklos pristatymu svečiams. Būtina kasdieninė vertybių interpretacija ir daug veiksmų jas įtvirtinant, kuriems didelę įtaką daro mokyklos vadovo veikla.

Kadangi Lietuvoje nėra atlikta išsamių tyrimų, kurie analizavo mokyklų vadovų vaidmenį ugdant moksleivių vertybines nuostatas (o jų ugdymo svarba akivaizdi), todėl keliami prielaida, kad katalikiškose mokyklose, savo veiklą grindžiančiose katalikiško ugdymo filosofija, vadovavimas mokyklos bendruomenei labiau orientuotas į vertybinių nuostatų ugdymą.

Tyrimo metodai

Darbai atlikti pasirinkta keletas metodų:

1. Teorinė filosofijos, pedagogikos, socialinių mokslų šaltinių analizė ir interpretacija.
2. Empiriniai tyrimo metodai (anketa, interviu). Anketoje pateikti atviri ir uždari klausimai. Atvirų klausimų pagalba tikėtasi išžvalgyti nagrinėjamą temą, gauti individualesnius, visapusiškesnius atsakymus. Interviu metode pasirinktas formalus variantas, klausimų seka bei jų formalizavimas buvo visiškai laisvi.

3. Statistiniai metodai.

Naudota trianguliacinė tyrimo metodika, nes pasirinktame tyrime ji padėjo nuodugniau ir plačiau suvokti tiriamąjį reiškinį. Apklausti gimnazijų vadovai, mokytojai ir gimnazistai. Buvo galimybė vertinimą atlikti iš trijų pozicijų.

Duomenys surinkti anketų pagalba. Kadangi Utenoje yra 3 gimnazijos, tai tyrimas atliktas visose trijose gimnazijose. Anketuoti visi šių gimnazijų vadovai(11 žmonių), po 50 % kiekvienos gimnazijos mokytojų(90 žmonių), po 30 % kiekvienos gimnazijos 2 – 3 gimnazijos klasės moksleivių (200 žmonių). Mokytojai ir mokiniai parinkti paprastu atsitiktiniu būdu. Gauti duomenys išanalizuoti, palyginti, susisteminti, sugrupuoti. Jei surinkta informacija nebuvo pakankama, papildomi duomenys surinkti pokalbio metodu. Mokinių anketoje panaudotas „saulės“ metodas: mokiniai ant spindulių turėjo užrašyti artimo dvasingo žmogaus savybes. Duomenys apdoroti socialinių mokslų statistinių programų paketu SPSS. Analizės rezultatai pateikti paveiksluose, atlikta išsami jų interpretacija ir apibendrinimai, pateiktos išvados.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, dvi dalys(teorinė ir tiriamoji), išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, priedai.

1. Vertybinių nuostatų ugdymo bei vadovavimo mokyklai problematika

Lietuvoje, pereinant nuo autoritarizmo prie demokratijos, yra labai svarbu, kad mokykla ir visa visuomenė rūpintųsi jaunimo vertybių ugdymu. Vertybės – tai demokratinio ir pilietinio ugdymo pamatas. Jos yra neatsiejama ugdytojų atsakomybės dalis. Todėl labai svarbu analizuoti mokyklos vadovo vaidmenį ugdant mokinių vertybines nuostatas.

Mokyklos vadovas privalo telkti bendruomenės narius valstybinei švietimo politikai įgyvendinti, ilgalaikėms ir trumpalaikėms mokyklos veiklos programoms vykdyti, aiškinti bendruomenės nariams valstybinę bei regioninę švietimo politiką, kelti ir įgyvendinti visuomenės poreikius atliepiančius mokyklos veiklos tikslus, puoselėti demokratinis bendruomenės santykius. Būtent sėkmingam šių tikslų įgyvendinimui didelę įtaką daro mokyklos vadovo vertybinės orientacijos ir veikla, vertybines nuostatas perduodant mokiniams. Apie tai daug rašo Lietuvos ir užsienio mokslininkai.

1.1 Vertybinio vadovavimo mokyklai samprata

Vadovavimas yra viena svarbiausių vadovo funkcijų, susijusių su tarpasmeniniais valdymo aspektais, padedanti pavaldiniams suprasti įstaigos tikslus ir efektyviai jų siekti. Vadovas atskirų individų visumą paverčia tikslingai ir efektyviai dirbančia žmonių grupe.

Gero, efektyviai dirbančio vadovo problema teoriniu ir praktiniu požiūriu vis dar lieka aktuali ir šiandien. Koks turi būti, kokiomis savybėmis turi pasižymėti, kaip turi elgtis vertybinio vadovavimo siekiantis mokyklos vadovas? Į šį klausimą turi atsakyti kiekvienas mokyklos vadovas, dabartinės kaitos sąlygomis vadovaujantis jam patikėtai mokyklai.

Kaip teigia S. Stoškus, „vadovai įgyvendina organizacijų tikslus, ne patys tiesiogiai dalyvaudami darbo procese, bet vadovaudami ir derindami kitų, jiems pavaldžių žmonių pastangas.“ (41, p.164). Vertybinis vadovavimas susijęs su vertybių ugdymu, ugdytinių sąžinės ir moralės formavimu. Toks vadovavimas paruošia asmenybę

emociniam subrendimui, kuris leidžia pasaulį suvokti jautriai, su užuojauta ir aktyviu rūpesčiu.

Vadovo veikla yra daugialypė, apimanti daugybę skirtingų vaidmenų.

H.Mintzberg visus galimus vadovo vaidmenis suskirsto į tris grupes:

1. Tarpasmeninių santykių palaikymas.
2. Informaciniai vaidmenys.
3. Vaidmenys, susiję su sprendimų priėmimu.

R.Želvys(52) , remdamasis tradiciniu požiūriu į vadybą, nurodo keturias vadybos funkcijas:

planavimą,

organizavimą,

vadovavimą,

kontrolę.

Kalbėdamas apie planavimą, R.Želvys (52) ypatingą dėmesį skiria organizacijos vizijos kūrimui, nes tenka vadovautis vienokiomis ar kitokiomis filosofinėmis nuostatomis ir tada išpažįstama vertybių sistema. „Kuriant viziją, neįmanoma apeiti vertybių klausimo. Vargu, ar vizija gali būti vertybiškai neutrali: juk, siekdami idealo, neišvengiamai turime nuspręsti, kas mums svarbiausia, o kas vaidina antraeilį vaidmenį.“(52, p.22).

Organizavimo esmė – atrinkti žmones, suformuoti iš jų grupes ir padaryti jas veiksmingomis komandomis, kurios drauge sėkmingai siektų organizacijai iškeltų tikslų ir uždavinių įgyvendinimo. Kiekvienos tokios komandos ar grupės veikloje svarbiausią vietą užima ugdymo procesas, nukreiptas į mokinių vertybes.

Vadovavimas – pozityvaus darbo klimato formavimas ir bendradarbiavimo bei tarpusavio supratimą skatinančios organizacijos kultūros kūrimas.

Kontrolės funkcija reikalinga nustatyti , kiek atliktoji veikla atitiko lauktus rezultatus, ir, esant reikalui, koreguojamiems veiksams atlikti. Kontrolė padeda išsiaiškinti, kiek veiksmingi ir tikslūs buvo planavimas, organizavimas bei

vadovavimas, padeda sekti vidinius bei išorinius pokyčius ir nustatyti jų įtaką organizacijai. Mokyklose vis labiau įsigali standartai ir kiti vertinimo kriterijai, leidžiantys objektyviai įvertinti veiklą.

Vadovavimas žmonėms, mokyklos administravimas ar kitokio proceso valdymas - tai sprendimų, atsižvelgiant į nuolat besikeičiančias situacijas, paieška ir priėmimas. Taip pat tai yra procesas, telkiantis žmones ir jiems padedantis siekti tikslų. Vadovavimas žmogiškąja prasme ypač svarbus yra todėl, kad padeda grupei išsilaikyti drauge ir susitelkti, siekiant realizuoti tikslus. Vadovavimas transformuoja žmonių ir jų grupių potencialią jėgą į realius veiksmus. Ir jeigu kalbama apie vadovavimą mokyklai, tai potenciali organizacijos jėga turi būti nukreipiama į vertybinį vadovavimą ir vertybinį ugdymą.

Apibendrinant vertybinio vadovavimo reikšmę, galima teigti, kad:

Pagrindinis kiekvienos švietimo organizacijos vadovo tikslas yra žmogaus ugdymas.

Vertybinis vadovavimas turi atsakyti į klausimus:

Ką reikia daryti? Kaip reikia daryti? Kas turi daryti? Kaip yra daroma?

1.2 Vertybinio ugdymo reikšmės pagrindimas humanistinio ugdymo teorijos aspektu

Vertybinio ugdymo reikšmę pagrindžia humanistinio ugdymo teorija ir humanistų psichologijos klasikų A.Maslovo, C.Rogerso idėjos, kuriomis jie siekia, kad vaikai augtų laisvi, pasitikintys savimi, kūrybiški ir, svarbiausia, - žmogiški.

A. Maslovas(33) kviečia pažvelgti į švietimą mūsų visuomenėje ir pamatyti du dalykus. Didžiuma mokytojų, direktorių yra pasišventę perteikti žinias mokiniams, norintiems gyventi industrinėje visuomenėje. Pasak autoriaus, jų pagrindinis rūpestis- produktyvumas, t.y.kiek galima daugiau faktų perteikti kuo daugiau vaikų.„Nedaug humanistinės orientacijos pedagogų, kuriems svarbiausia – ugdyti gerus, save išreiškiančius ir save realizuojančius žmones.“(33,p.36) A. Maslovas pastebi, kad siekiantys save realizuoti žmonės daro tai dėl aukščiausiųjų vertybių. Jie puoselėja šias vertybes, veikia pagal jas ir dažnai aukojasi. Vertybės yra tokių žmonių dalis. Autorius teigia, kad jeigu pripažintume, jog „ pagrindinis pedagogikos tikslas- būties vertybių atgaivinimas ir įgyvendinimas, suklestėtų nauja civilizacija. Žmonės būtų stipresni, sveikesni ir daug tvirčiau laikytų gyvenimą savo rankose. Jausdamiesi atsakingi už savo gyvenimą ir turėdami racionaliame pasirinkimui vadovaujančių vertybių sistemą, žmonės imtų aktyviai keisti visuomenę, kurioje gyvena.“(33 ,p.37)

C.Rogerso darbai padeda suprasti, kad žmonijos dvasinės vertybės slypi žmonių prigimtyje. Jis teigia, jog kai vaikai auga lygiateisio pagarbaus bendravimo aplinkoje, apsupti besąlygiškos meilės, augdami visą laiką gali realizuoti esminius dvasinius poreikius, o pagrindinės suaugusių žmonių vertybės būna vienodos, savo gyvenime jie vadovaujasi tik meile, tikėjimu ir pasitikėjimu, teisingumu ir sąžiningumu. Ir atvirkščiai: žmonių, išaugusių autokratiško bendravimo aplinkoje, neturėjusių galimybės įgyvendinti esminių savo poreikių, vertybės yra kitokios. Dėl to jie nesugeba bendradarbiauti ir darniai gyventi. Be to, antruoju atveju daugelis žmonių žino ir pripažįsta aukščiausias dvasines vertybes, tačiau dėl juose susikaupusių sunkių jausenų ir kitokių asmenybės problemų tomis vertybėmis nesivadovauja, jų nekuria. Tokių žmonių konkrečius poelgius nulemia kitokie dalykai. Vienas jų - pseudovertybės.

Pasak humanistų(A.Maslow, C.Rogers, M.Lukšienės ir kt.) mokykla turi būti ta vieta, kuri padėtų mokiniui save identifikuoti, suprasti savo pasaulimą, pajusti gyvenimo vertę, patenkinti pagrindinius savo poreikius, teisingai pasirinkti, išbandyti konkrečioje veikloje savo siekimus bei sugebėjimus. Tiksliau, sukurtų palankią aplinką laisvai ir kūrybiškai vaiko saviraiškai bei saviraidai, jo prasmingam gyvenimui.

Apibendrinant humanistų psichologijos klasikų A.Maslow, C.Rogerso idėjas, galima teigti, kad:

Pagrindinis pedagogikos tikslas - būties vertybių atgaivinimas ir įgyvendinimas.

Vaikai turi augti laisvi, pasitikintys savimi, kūrybiški ir, svarbiausia, - žmogiški.

Mokykla turi būti ta vieta, kuri padėtų mokiniui save identifikuoti, suprasti savo pasaulimą, pajusti gyvenimo vertę, patenkinti pagrindinius savo poreikius, teisingai pasirinkti.

1.3 Vertybių sistemos ugdymo reikšmės pagrindimas Lietuvos filosofų ir mokslininkų darbuose

Mokinių vertybinių nuostatų veiksmingo ugdymo prielaidos priklauso nuo vertybinio vadovavimo mokykloms, nuo pasirinkto mokyklos tipo, nuo kiekvieno mokykloje dirbančio mokytojo pasirengimo auklėti mokinius ir sudaryti palankias sąlygas jų vertybių ugdymui. Kalbėdamas apie auklėjimo ir ugdymo reikšmę, filosofas A.Maceina teigė: „Auklėjimas stiprina išvidinį žmogų arba tai, kas visados žmoguje yra dieviškos šviesos atspindys, kurios niekas negali išnaikinti. Visad tad auklėjimo veikimas eina ne iš viršaus į centrą, bet iš vidaus į paviršių. Kiekvienas priešingas auklėjimo metodas iškreipia auklėjimą, ir todėl negali būti vaisingas... Auklėti žmogų – tai ne įdiegti žmogui vienokių ar kitokių dorybių, bet daryti gilios įtakos jo asmens centrui. Asmens vidaus pasikeitimas keičia ir periferiją, bet ne atvirkščiai. Išauklėtas žmogus nori ir kuria kitaip negu tik išlavintas. Net jo kūnas yra kitaip nusiteikęs... išauklėtas protas skiriasi nuo išlavinto, nes pastarasis yra taisyklingas, o pirmasis teisingas”(30 ,p.124).

Tam, kad galėtume tinkamai auklėti ir ugdyti jauną žmogų, turime pažinti vertybių pasaulį, susipažinti su ugdytojų bei ugdytinių vertybių pasaulio tyrimais. V.Aramavičiūtė (2) rašo, kad pasirenkant ugdymo tikslus, didelę reikšmę turi vertybių, kuriomis grindžiami ugdymo tikslai, žinojimas. Anot autorės, nuo to, kokios vertybių sistemos perteikiamos ugdant, ir ypač kurios iš jų tampa savomis, pareina ugdytinio asmenybės vertė bei daroma. Dėl to svarbu nuo pat mažens kreipti vaiką į kuo platesnį vertybių horizontą, laiku jam padėti atrasti, suprasti ir realizuoti vertybes savo gyvenime. „Einant šia linkme, pedagogui tenka įsigilinti į vertybių problemą: sąvoką, rūšis, hierarchiją, vertybių turinį, specifika, aktualumą.“(2, p.62)

Vertybių filosofijoje, arba aksiologijoje, vertybių kilmės, esmės, paskirties ir klasifikacijos, hierarchijos bei aktualumo problemos aptariamos keliais požiūriais.

Pirma, filosofijoje vertybių kilmę įprasta sieti su žmonių poreikiais. Vertybe gali būti įvairūs pasaulio daiktai bei reiškiniai.

Antra, poreikių objektus ir vertybes sieja specifiški ryšiai, nes ne kiekvienas objektas tampa pastovia vertybe. Kai kurie objektai tik trumpam būna vertybe, t.y., tol, kol patenkinama ta ar kita individo reikmė- jai išnykus objektas nebetenka vertybės prasmės.

Ilgalaikė vertybė gali būti tokie objektai, kurie nuolat individą traukia ir žavi, pastoviai veikia jo sąmonę bei elgesį ar net tampa idealu.

Trečia, egzistuoja vertybių nevienareikšmiškumo problema, nes trauką bei pasigėrėjimą gali sukelti ir menkaverčiai, o kartais ir beverčiai dalykai. Kita vertus, esama vertybių, kurių paskirtis yra tik sudaryti sąlygas kitų - aukštesnių- vertybių egzistavimui. Ir tikrai žmogus ir žmonija negali būti kieno nors sąlyga ar priemone. O visos kitos vertybės laikytinos vertybėmis tiek, kiek jos padeda žmogui ir žmonijai egzistuoti, ir ypač pasiekti didesnę pažangą pasaulyje. Apskritai vertybė nedera vadinti tokį objektą, daiktą ar reiškinį, kuris yra tik priemonė, kelias ar būdas kam nors pasiekti ar atlikti.

Ketvirta, vertybės terminas teiktinas tik ypatingos svarbos dalykams. Todėl visus naudingus daiktus bei objektus siūloma vadinti naudingomis gėrybėmis. Filosofas J.L.Navickas nurodo, jog jeigu naudingoji gėrybė svarbi dėl savo savybių, tai bus vertybė. Vadinasi, vertybės vertė nepriklauso nuo kitų dalykų, priežasčių bei situacijų. O jei taip, tai ir jos vertingumo negali nulemti nei individo tikslai ar motyvai, nei jo nuomonės, emocijos, pažiūros ar įsitikinimai, nei jokie kiti vidiniai ar išoriniai veiksniai. Vadinasi, vertybė vadintini išskirtinio svarbumo dalykai.

Penkta, tikrosios vertybės yra pastovios, amžinos, universalios,- linkę pabrėžti idealizmo ir realizmo atstovai. Jos negali būti kintamos, reliatyvios, priklausančios nuo žmonių vertinimų, norų ir pastangų jas įgyvendinti. Svarbiausios vertybės visada išlieka. Tik žmogus būna joms atbukęs, praskuba pro jas, nemato jų, nors gyvenimas pertekęs vertybėmis.

Šešta, nėra jokių pastovių, nekintančių vertybių,- mano pragmatizmo, reliatyvizmo ir kt. pasekėjai. Jų įsitikinimu, vertybės esančios situacinės ir reliatyvios, pareinančios nuo grupės ar asmens pasiūlos, o ji, savo ruožtu, priklausanči nuo situacijos, vietos, laiko. Nėra nelygstamų vertybių, žmogus gali daryti tai, kas tik jam priimtina, malonu, patogiu. Žmogus padaromas visko matu: jis pats ir vertybes nustato, ir pats jas pasirenka, ir savarankiškai jas realizuoja.

Septinta, vertybės yra laisvai pasirenkamos,- teigia egzistencializmo ir humanizmo atstovai. Humanistas V.Franklis žmogaus laisvę susieja su asmens gebėjimu pakilti virš

esamos būties, nepasiduoti jai ir kartu prisiimti atsakomybę už savo pasirinktą vertybių sistemą.

Knygos autorė nenurodo, kuriam požiūriui pritarti, o kurį atmesti, kurie požiūriai perspektyvūs, o kurie nepriimtini. Tą nuspręsti lieka kiekvienam ugdytojui savarankiškai.

Žinoma, kad nuo senovės filosofijos laikų vertingu laikytina tai, kas teisinga, gražu, gera. Remiantis šiuo kriterijumi, išskiriamos trys aukščiausių vertybių rūšys: tiesos, grožio, gėrio.

Vėliau atsirado ir kitokių vertybių klasifikacijų. V.Aramavičiūtė(2) paminė E.Sprangerio klasifikaciją, kuris naudingas pedagoginiu požiūriu. Traktuodamas vertybę kaip žmogaus veiklos tikslą, jis išskyrė šešias vertybių rūšis: teorines, ekonomines, estetines, visuomenines, politines, religines. Autorė pažymi, kad ypatingą indėlį į vertybių klasifikaciją įnešė M. Šėleris- moderniosios fonomenologijos etikos kūrėjas. Jis vienas iš pirmųjų siekė nustatyti vertybių hierarchiją, arba rangus. Turėdamas galvoje objektyviają vertybių esmę, arba svarbumą savyje, vertybių skalėje patį žemiausią rangą suteikė jausmų ir malonumų vertybėms, aukštesnį- gyvybinėms ir gyvenimo vertybėms, dar aukštesnį- dvasinėms ir patį aukščiausia- šventybėms ir šventumo vertybėms.

V.Aramavičiūtė(2) teigia, jog nagrinėjant vertybių problemą, nemažai yra nuveikę šie tyrinėtojai: M.Rokeachas, išskyręs terminalines ir instrumentines vertybes, J.Pieteris, aprašęs dorovines, estetines ir pažintines vertybes, K.Kotlovskis, išsamiau išnaginėjęs dorovines vertybes, ir kt. Nemažą reikšmę turi ir Lietuvos mokslininkų darbai, skirti konkrečių vertybių grupių analizei(B.Kuzmicko, E.Krakausko, Č.Kalendos, V.Žemaičio ir kt.). Autorė nurodo, jog Lietuvos mokslininkai labiau akcentuoja teorines, racionalias, dvasines, absoliučias, antiindividualias, kultūrinės vertybes. S.Šalkauskis ugdyimą pirmiausia grindė šiomis vertybėmis: prigimtinėmis, protinėmis, dorovinėmis, estetinėmis, religinėmis, mišriomis, tarp kurių aukščiausia vieta skiriama religinėms vertybėms. Vėliau plačiau nagrinėdamas atskirus ugdyimo aspektus- politinį, ekonominį, socialinį, tautinį, tarptautinį- išskyrė daugiau gėrybių bei vertybių. J.Laužikas laikėsi požiūrio, kad švietimo vyksmą galima apibrėžti kultūros vertybėmis: mokslu, menu, tiesa, laisve, meile, socialinio gyvenimo formomis ir kt. kadangi kultūra yra tam tikra žmonių kūrybos apraiška, tai aukščiausiomis vertybėmis tampa kultūros vertybės. Priešingai nei J.L.Navickas, J.Laužikas kitas vertybes linkęs laikyti priemonėmis.

V.Aramavičiūtė(2) rašo, kad tarybiniais metais pažeista vertybių hierarchija Lietuvos pedagogikoje palaipsniui atkurama. Tam padėjo tiek ankstesnių, tiek dabartinių pedagogų(Z.Bajoriūno, S.Dzenuškaitės, Ž.Jackūno, L.Jovaišos, M.Lukšienės, R.Vasiliausko ir kt.) darbai. Juose, šalia kitų edukologinių problemų, stengiamasi aptarti ir vertybių pasaulį. Štai L.Jovaiša gyvenimo filosofijos kontekste pateikia klasifikaciją, apimančią prigimtines, egzistencines, praksines, ekonomines, socialines, kultūrinės, psichines vertybes. B.Bitinas ugdymo turinį linkęs remti trijų tipų vertybių sistemomis: transcendentinėmis(religinėmis), sociocentrinėmis ir antropocentrinėmis. Z.Bajoriūnas familistiką grindžia universaliomis, nacionalinėmis ir šeimos gyvensenos vertybėmis. S.Dzenuškaitė, E.Martišauskienė ir V.Aramavičiūtė į dorovinio ugdymo pamatą deda humanistines vertybes.

Dėl vertybių prigimties ir esmės, dėl jų tipologijos nėra ir negali būti vieningo požiūrio, teigia V.Aramavičiūtė(2). Todėl ugdymo specialistai pripažįsta vertybinį pliuralizmą, kaip tinkamą ir net vienintelę išeitį iš šios padėties. B.Bitino(9) manymu, vertybinis pliuralizmas- tai vertybių sistema, kurios hierarchijos viršūnėje yra pagarbos ir pakantumo vertybės. Tokiu atveju būtų labiau pripažįstamos ir skatinamos individualios vertybių sistemos, leidžiančios rinktis individualią ugdymo kryptį. Tai padėtų užpildyti vertybinį vakuumą, šiuo metu jaučiamą Lietuvos mokyklose. Aptardamas vertybines orientacijas kaip auklėjimo rezultata, B.Bitinas iškelia klausimą, kuris asmenybės struktūros lygmuo yra pakankamas, kad būtų galima pripažinti individą susiformavus pavienes vertybes bei jų sistemas. Kitaip sakant, svarbu nustatyti, kuriuo psichologiniu lygmeniu vertybinės orientacijos yra pakankamai patvarios. Kartais pedagogikos darbuose pasitaiko teiginių, kad vertybinės orientacijos- vertybių suvokimo padarinys.B.Bitinas teigia, kad jeigu tai atitiktų tikrovę, tai auklėjimas nebūtų toks sudėtingas, auklėjamosios veiklos pagrindą sudarytų vertybių turinio bei raiškos nagrinėjimas. Tačiau taip nėra. Kyla vertybių internalizavimo lygmens problema. Auklėjimo rezultatyvumą visuomenės požiūriu nusako ugdytinių socialinė elgsena. Visuomenė vertybines orientacijas vertina išreikštas socialine elgsena- poelgiais. Sunkumų kyla ir vertinant konkretų poelgį. Gerai žinoma, kiek klaidų daro ugdytojai, vertindami ugdytinių poelgius. Poelgio struktūrą sudaro daugelis komponentų: socialinis bei asmeninis poelgio rezultatas, ketinimai, asmeninis ir socialinis poelgio vertinimas,

išgyvenimas dėl poelgio ir jo pasekmių ir kt. Šie komponentai susiję su vertybių internalizavimo raiška, tačiau kiekvieną iš jų sąlygoja ir kiti išoriniai (socialiniai) bei vidiniai (asmenybės) veiksniai.

B.Bitinas(9) rašo, kad vienas iš pagrindinių ugdymo aksiologijos klausimų - vertybinių orientacijų ugdymo strategija. Svarbus santykis tarp ugdytinio realaus elgesio ir jo turimų žinių apie deramą elgesį. Moksliniais tyrimais užfiksuotas faktas, kad egzistuoja ryškus atotrūkis tarp žinojimo, kaip vienoje ar kitoje situacijoje derėtų pasielgti, ir realaus poelgio toje situacijoje; juo vyresni ugdytiniai, juo ryškesnis šis atotrūkis. Vadinasi, vertybių ir jų sąlygojamų elgsenos normų žinojimas yra būtina, bet toli gražu nepakankama patvaraus vertybių internalizavimo sąlyga.

Knygoje teigiama, kad elgsenos vidinė varomoji jėga yra motyvacija. Pozityvus elgesys patvarus, kai jį sąlygoja pakankamai išsivysčiusi motyvacija; juo ši motyvacija menkesnės vertės socialiniu požiūriu, juo labiau poelgiai priklauso nuo išorinių veiksnių, juo sunkiau prognozuoti individo elgseną. Todėl ugdytinių elgsenos motyvų socialinė vertė atsilieka nuo jų poelgių socialinio reikšmingumo. Tuo pagrindu ryškėja vertybių internalizavimo struktūra: vertybės, internalizuotos žemesniu lygmeniu, yra internalizavimo aukštesniu lygmeniu prielaida, o aukštesnysis lygmuo determinuoja internalizavimą žemesniu lygmeniu.

Remiantis vertybių internalizavimo lygmenimis, aiškėja, kad produktyvus yra auklėjimo vaizdinys, orientuotas į vertybių internalizavimą motyvacijos lygmeniu, tai yra sudarytas pagal schemą **motyvai → kryptinga veikla → nauji motyvai**. Tai reiškia, kad kiekvienu auklėjimo momentu ugdytinio vertybinės orientacijos tobulėja jo asmeninėje veikloje, kurią skatina tuo momentu jam aktualūs veiklos motyvai.

Pateiktoji vertybių internalizavimo schema yra antitezė schemai **žinios → motyvai → elgesys → įpročiai**, atitinkančiai klasikinę išmokimo schemą **vaizdiniai → sąvokos → mokėjimai → įgūdžiai**. Realus elgesio patirtis pagal šią schemą atrodo ne tokia svarbi, jai kaupti auklėjimo procese neskiriamas reikiamas dėmesys, o tai yra bene pagrindinė priežastis, kodėl auklėjimas, organizuotas pagal šią schemą, yra neveiksmingas.

B.Bitinas pabrėžia, kad europietiškosios kultūros sąlygomis pirmoji vertybių internalizavimo schema yra veiksmingesnė negu antroji.

Nedaug kas prieštarauja, kad švietimo institucijų tikslas yra parengti savo mokinius gyvenimui, sudaryti jiems kuo palankesnes sąlygas vertybių internalizavimui. V.Aramavičiūtė taip pat patvirtina vertybių internalizavimo reikšmę. „Nuo to, kiek ir kokios vertybės internalizuojamos, priklauso kiekvieno žmogaus santykių darna ir vertė.”(45,p.78). Kaip nurodo R.Želvys (51), švietimo įstaigų paskirtis yra ne tik teikti švietimo paslaugas, bet ir perduoti kultūrą, rūpintis jaunosios kartos socializacija, ugdyti asmenybę. Būtent vertybinių teigimas ir jų internalizavimas sudaro galimybes mokiniams susiformuoti vertybes ir jas realizuoti veikloje bei elgesyje.

M.Barkauskaitė teigia, jog „ugdymas laikomas sėkmingu, kai ugdytiniui pagal jo galimybes sudaromos sąlygos (fizinės, dvasinės, protinės) kūrybiškai perimti kultūrinį tautos paveldą- mokymo bei auklėjimo turinį, jį pažinti, patirti, pasirinkti ir gebėti kūrybiškai tęsti. Todėl paauglio asmenybės ugdymo problemas būtina spręsti atsižvelgiant į sociokultūrinės permainas, įvertinant natūralius paauglių santykius, jų grupių ypatumus bei specifines ugdymo, bendravimo tendencijas.”(6, p.5)

R.Vasiliauskas(49) nurodo, kad vertybių ugdymo galimybė glūdi kiekviename mokymo etape - keliant tikslus, nagrinėjant naują medžiagą, įtvirtinant, popamokinėje veikloje. Jeigu pamokos tikslai yra vertybinio pobūdžio, tai tas dar labiau pasakytina apie mokymo procesą. Anot autoriaus, dalyko traukos laukas - tai ne tik mąstymo, o ir išgyvenimų galimybė. Mokinys turi įsitraukti į veiklą kaip vientisa asmenybė - kartu su mąstymu ir jausmais sudaroma galimybė reikštis mokinio pažiūroms, interesams, tenkinami poreikiai. Autoriaus teigimu, mokinio vertybių koncepcija, jų hierarchija, turinio apimtis, formos gali skirtis nuo idealaus visuomenės vertybių modelio. Tarp realiųjų ir idealiųjų vertybių visada išlieka tam tikras atstumas. Tą atstumą sąlygoja mokinio individualybė ir sąlygų specifiškumas. Mokinys renkasi, apsisprendžia ir veikia konkrečiomis, nepakartojamomis situacijomis. Nepaisant vidinių ir išorinių sąlygų įvairovės, jų individualumo, mokytojo paskirtis kiek galint labiau priartinti mokinį prie visuomenės idealiųjų vertybių. Mokytojas mokiniui yra ne tik tam tikro mokslo, mokyklos, o ir visuomenės atstovas, vertybių puoselėtojas. Todėl mokykla, išaugusi iš šios visuomenės šaknų, negali neskiepyti jos vertybių, neįvesti mokinio į visuomenės vertybių sistemą.

L.Jovaiša, kalbėdamas apie ugdymo tikslus ir uždavinius, sako, jog „ esminė kiekvieno pedagoginio susitikimo dingstis - pedagogo siekimas išjudinti ugdytinio dvasines potencijas sistemingam ir nuodugnam ugdymuisi. Tada galima priartėti prie ugdymo tikslų pergalės.“(20, p.72) Kokios yra mūsų ugdytinių dvasinės potencijos? Kokias vertybes jie iškelia? Ar Lietuvos mokyklose sukurta tokia pedagoginė aplinka, kurioje asmenybės plėtra yra optimali? Kiek už tokios aplinkos sukūrimą atsakingi ugdytojai? Šiuos ir panašius klausimus tyrė ne vienas Lietuvos edukologas.

Apibendrinant Lietuvos filosofus ir edukologijos mokslininkus, galima teigti, jog:

Pasirenkant ugdymo tikslus, didelę reikšmę turi vertybių, orientuotų į asmenybės sklaidą, pažinimas ir siekimas.

Dvasingumo ugdymui svarbu efektyviai pajungti ne vien dorovinį auklėjimą, bet ir estetinį, ekologinį, religinį, visuomeninį, tautinį.

1.4 Vertybinės orientacijos kaip dvasingumo raiška Lietuvos filosofų ir pedagogų darbuose

Vertybinis ugdymas visoje ugdymo sistemoje užima išskirtinę vietą, dažnai laikomas jo šerdimi. Taip yra todėl, kad toks ugdymas nukreiptas į patį asmenį, jo „aš“. Šias problemas savo darbuose nagrinėja ne vienas Lietuvos mokslininkas, pedagogas. Štai B.Kuzmickas teigia, kad žmogaus subjektyviai suvokiamų vertybių arba vertybinių nuostatų struktūra yra sudėtinga, nes jas sudaro išties labai įvairūs ir skirtingi socialinių, kultūrinių vertinimų komponentai. Pasak autoriaus, vertybinė nuostata yra ypatingas žmogaus psichikos fenomenas, kurio dėka integruojami jo jausmų ir mąstymo procesai, skatinantys reaguoti pozityviai ar negatyviai ir įdėmiai vertinti visus bent kiek reikšmingus socialinės, kultūrinės aplinkos pokyčius. Jau ankstyvojoje vaikystėje žmogaus sąmonėje įtvirtintos vertybinės nuostatos turi milžinišką reikšmę visam jo tolesniam gyvenimui. Autorius teigia, kad „ vertybės kuriamos tūkstantmetiniuose žmonių istorinio kultūrinio bendrumo kloduose, į kuriuos giliai įauga esminės žmogiškosios būties tiesos, teigiančios dorovinį gėrį, grožį, meilę darbui, šeimai, gimtinei, tautai.” (23, p.38) Tradicinių vertybių sistemos kuria vidinę kiekvienos etninės kultūros pamatą ir kuo jos universalesnės, tuo ryškesnė jų gyvenimiškoji žmonių sluoksnių ir grupių integravimo paskirtis.

Kiekvieno žmogaus gyvenime vertybių formavimo ištakos prasideda šeimoje. Tėvai - meilės ir etikos mokytojai. Daug mokslininkų yra pastebėję, kad vaikai, patyrę meilę šeimoje, išsiugdo atsakingą požiūrį į gyvenimą, yra sąžiningesni. Apie šeimos įtaką žmogaus vertybiniam ugdymui rašė J.Uzdila (47) . Jis nurodė, kad šeima yra viena

svarbiausių vertybių žmogui. Kartu šeimoje, kaip vertybėje, yra reikšmingos kitos, ją pačią išreiškiančios, jos esmę perteikiančios vertybės: motinos ir tėvo meilė, jų gerumas, abipusė pagarba ir pasitikėjimas, meilė artimajam ir rūpinimasis juo, ištikimybė ir pasiaukojimas. Šeimoje vertybė yra tai, kas čia labiausiai branginama, kas tapo sunkiai įgyta, pareikalavo didelių dvasinių jėgų. Vertybė yra pati pastangų sėkmė, todėl neapsieinama be savo asmenybės orumo pabrėžimo ir saugojimo.

Neišvengiamai tenka prisiimti atsakomybę už artimuosius, už savo šeimą.

J.Vaitkevičiaus(48) teigimu, auklėjimo, socialinės aplinkos įtaka doroviniam , dvasiniam žmogaus pasauliui ypač išryškėja staigių kultūrinių, politinių lūžių visuomenės gyvenime laikotarpiais. Pasak autoriaus, žmogaus dora ir dvasingumas, jo sąžinė bręsta kartu su pačiu žmogumi.

Asmenybė formuojama kryptingame ugdymo procese. Dirbančio su jaunimu žmogaus paskirtis ir yra sudaryti jaunajai kartai tinkamas vertybinio ugdymosi sąlygas. R.Tidikis (23) teigia, kad auklėjimas yra ta žmonių veiklos sritis, kuri dorovines vertybes padeda įprasminginti asmenybės sąmonėje ir elgesyje. Auklėjimo procese jos tampa žmogaus dvasiniu turtu. Dėl to auklėjimas yra tarytum tarpininkas tarp dorovinių vertybių ir žmogaus. Todėl į asmenybės auklėjimą reikia žiūrėti kaip į vertybių perteikimo, įsisąmoninimo ir jų realizavimo procesą.

Vertybių analizė, atranka, vertinimas skatina praktinių auklėtinio poreikių susidarymą ir jų tobulėjimą. Tai aktualizuoja vertybes auklėtinio sąmonėje, daro jas asmeniškai reikšmingas. Iš vienos pusės, vertybės atspindi tai, kas visuomenei yra reikšminga, ir todėl auklėjimas į jas orientuojasi, iš kitos - jų įsisąmoninimas parodo asmenybės išsiauklėjimą ir jos dvasinį turtingumą. Kuo daugiau dorovinių vertybių asmenybė sugeba integruoti, tuo ji tampa doroviškai kryptingesnė. O tai labai svarbu, nes nuo jaunimo dorovinių vertybinių orientacijų sistemos priklauso, kokia bus visuomenė ateityje.

Jaunimo vertybių ugdymo aspektus nagrinėja M.Jėčiuvienė . Anot autorės, „vertybės-auklėjimo turinio pagrindas, o vienas iš valdymo tobulumo principų ir yra valdymas, remiantis vertybėmis”.(19,p.19).

Vertybių formavimo ištakos prasideda šeimoje. Jau paauglystėje laiku neišspręstos šeimos problemos, neįveikti bendravimo su draugais sunkumai ir pačios asmenybės nesklaidumai palieka sunkiai išdildomą neigiamą poveikį jaunuolio asmenybės plėtrai, jo požiūriui į vertybes.

M. Jėčiuvienė labai aktualiomis laiko asmenybės ugdymo problemas vidurinėse ir aukštosiose mokyklose. „Tiek mokytojas klasėje, tiek dėstytojas auditorijoje yra kūrėjas. Sykiu su žiniomis jaunuoliai ir jaunuolės įgyja galimybes ne tik kurti naujas materialines vertybes, bet ir rūpintis asmenybės saviraiška, duoti naudą visai visuomenei”. (19, p.19).

Autorė teigia, kad jo ilgametė praktika parodė, jog didžiausią reikšmę asmenybės ugdymui turi paties ugdytojo asmenybė. „Ugdyti dvasingumą sekasi tiems, kurie dirba su meile. Iniciatyvų, atsakingą, kūrybišką ir jautrų žmogų gali išugdyti tik turintis šias savybes pedagogas, galintis patarti jaunuoliams, besirenkantiems gyvenimo tikslą ir prasmę”. (19, p.20)

Amžinąja globaline problema, persikėlusia į XXI amžių, autorė įvardina apleistus ir beglobius vaikus, kurių Lietuvoje yra virš 30 tūkstančių. „Tai didelės nusikalstamumo augimo rizikos grupės, ir vien tik dvasingumo ugdymo čia nepakanka. Skurdas, fizinės ir moralinės traumos, nuolat pažeidinėjamas žmogiškasis orumas- tai terpė, brandinanti būsimočius vagišius, prievartautojus, plėšikus ir net žmogžudžius”. (19, p.20) Jaunuolių žiaurumui didžiausią įtaką daro vis dar ryškus skirtumas tarp turtuolių ir vargšų. Kai tėvams nėra vilčių teisėtai prasigyventi, jų vaikai griebiasi lengviausių būdų, kad išgyventų.

Kaip vieną tokios problemos sprendimo būdą autorė įvardina visuomeninės globos tokiems vaikams organizavimą. „Tai būtų praktinė humanizmo išraiška ir veiksminga prevencijos priemonė, stabdant ir mažinant nusikalstamumą bei kitus asocialius reiškinius” (19, p.20). Už rūpestį ir gerį, padovanotą vaikams sunkiu gyvenimo metu, jie atsilygins tuo pačiu. Ir priešingai- tik blogio, kaip atpildo, gali tikėtis visuomenė, toleruojanti ir abejingai stebinti savo šalies vaikų ir jaunuolių skurdą ir vargus. Rūpestis vaikais- investicijos į sveikesnės ir dorovingesnės visuomenės ateitį, kai iš Lietuvos nenorės bėgti nė vienas jaunas talentas, kai mūsų valstybę valdys išmintingi jauni žmonės, jaučiantys meilę kitam. O kad tas tikrai išsipildytų, būtinas ne vien tik jaunimo,

bet ir visos visuomenės ekologinis, ekonominis, etnokultūrinis švietimas, auklėjimas muzika ir menu, asmenybės savikultūra ir vidinis monitoringas bei rinkos santykių humanizavimas.

Galvodami apie šiandieninės mokyklos pamatus, turime nepamiršti svarbiausių Lietuvos švietimo reformos gairių. J. Daukšytė(44) teigia, kad pagrindinė švietimo reformos kryptis, nurodyta švietimo reformos dokumentuose, orientuota į žmogaus prigimtinių galių atskleidimą, dorą, laisvo, atsakingo ir kompetetingo žmogaus ugdymą. Vienas iš pagrindinių švietimo sistemos principų- humanizmo principas- teigia kiekvieno asmens vertės pripažinimą ir pagarbą jam, asmens pasirinkimo laisvę ir atsakomybę, humaniškus santykius. Pagrindinius humanistinės krypties pedagogų siekius galima būtų apibūdinti taip: priimti žmogų kaip integralią asmenybę, siekti vieningumo žmogaus patyrimė, pripažinti, kad žmogus turi egzistuoti darnoje su pačiu savimi ir savo prigimtimi; suprasti ir skatinti žmogaus elgesio sąmoningumą, ypač jo vidinio elgesio, tokio kaip mintys ir jausmai; įvairovė ir pliuralizmas, pagarba individualybei ir unikalumui.

Apibendrinant vertybinių orientacijų kaip dvasingumo raiškos nagrinėjimą

Lietuvos filosofų, pedagogų darbuose, galima teigti, jog:

Pagrindinė švietimo reformos kryptis turi būti orientuota į žmogaus prigimtinių galių atskleidimą, dorą, laisvo, atsakingo ir kompetetingo žmogaus ugdymą.

Nuo jaunimo dorovinių vertybinių orientacijų sistemos priklauso, kokia bus visuomenė ateityje.

Tradicinių vertybių sistemos kuria vidinę kiekvienos etninės kultūros pamatą.

1.5 Užsienio autorių darbai, nagrinėjantys vertybių, vertybinio ugdymo ir vadovavimo vertybiniam ugdymui aspektus

Vertybių ugdymo ir vadovavimo vertybiniam ugdymui aspektui daug dėmesio yra skirę ir užsienio mokslininkai, pedagogai. H. A. Ozmon, S. M. Craver rašo, jog „įsisąmoninti, kad ugdymas- tai daugiau nei veikla mokykloje arba klasėje” (36, p.293). Knygos autoriai kalba apie tai, jog klasės mokytojai ar mokyklos administratoriai nesunkiai įklimpsta į kasdienes mokyklos gyvenimo smulkmenas. Jei išsiveliama į beprasmes smulkmenas arba išleidžiami iš akių tikslai, mažai lieka laiko savo veiksmams apmąstyti. Pedagogas dažnai skubinamas, ir tuo jis paprastai pasiteisina. Pavyzdžiui, klasės mokytojas įsitikinęs, kad visas ugdymas yra tai, kas nutinka jo arba jos klasėje. Mokyklos vadovas gali manyti, kad svarbiausias dalykas- sudaryti tinkamą tvarkaraštį ar grafiką. Tačiau esama ryšio tarp ugdymo ir visuomenės raidos bei krypties, ir mokytojas turi tai žinoti. Ugdymui plačiąja prasme priskiriami bent du dalykai: perduoti iš vienos kartos kitai kultūrinį paveldą, kad egzistuotų socialinis ir kultūrinis tęstinumas, ir suteikti įgūdžių, mokėjimų bei supratimo, orientuojantis į naujų veiklos būdų ieškojimus. Kai pedagogai pradeda suvokti ugdymą šiais aspektais, atsiranda būtinas filosofinės perspektyvos vystymosi elementas.

R. Leitner(27) rašo, kad pastarojo šimtmečio mokyklos patirtis parodė, jog ankstyvesnieji organizavimo ir mokymo metodai šiandien tapo jau nebepriimtini. Autorė teigia, kad „mokyklos vadovai šiandien svarbiausią dėmesį skiria „mokyklos humanizavimui”. Šalia didaktinių mokomųjų dalykų vis daugiau dėmesio skiriama humanitarinėms disciplinoms. R. Leitner nurodo, kad mokyklos kūrimo procesas taip pat tapo neatsiejamas nuo šiandieninės mokyklos reformų. Tad auklėjant vaikus, pedagogai raginami būti paprastesniais. Šia alternatyva išreiškiamas kvietimas geriau apsieiti vieniems su kitais arba keisti „ autoritarinį” vadovavimo būdą į demokratišką: „ mokinių- mokytojų dialogą”. Vadovavimas ir humanizavimas turi papildyti vienas kitą. Mokinys turi čia ir dabar gyventi sveiką, laimingą ir prasmingą gyvenimą. Mokytojas turi siekti „auklėjimo be kaukės”, atvirumo mokinio pasiūlymams, ieškoti neįprastų mokymo kelių, būti jautrus tiesai, atidus mokiniui.

Vertybės susiformuoja auklėjimo ir patirties dėka. Jos yra tie kriterijai, pagal kuriuos sprendžiama, ar žmonės, objektai, idėjos, veiksmai, situacijos yra geri ar blogi.

P. Schiller, T. Bryant (38) teigia, kad mūsų visuomenė sparčiai keičiasi. Technologijos, socioekonominė ir šeimos struktūra, verslo kultūra- tai tik keletas sferų, patyrusių dramatiškus pasikeitimus per pastaruosius 20 metų. Kiekvienas pokytis suformavo ir tebeformuoja mūsų požiūrį bei elgesį. Pavyzdžiui, turėdami galimybę norimus ar reikiamus dalykus įsigyti greitai, tampame vis nekantresni ir mažiau išradingi. Mums nebelieka poreikio dėl tų vertybių stengtis.

Taip yra tikriausiai todėl, kad mūsų skubančioje visuomenėje ne visada sustojame apmąstyti kultūrinių pasikeitimų pasekmes. Knygos autorės kviečia pagalvoti apie ateitį, nepamirštant ir mūsų veiklos įtakos jai. Laikas suabejoti savo vertybių sistema. Nejaugi norime atsisakyti tokių tradicinių vertybių kaip kantrybė, pareiga, ištikimybė ir kitos? Jeigu taip, kuo mes jas pakeisime? Jei ne, tai kaip išmokysime savo vaikus tas vertybes branginti? P. Schiller ir T. Bryant ragina nuspręsti, kurios vertybės svarbios mūsų šeimų ir vaikų ateičiai, skatinti jas perprasti ir branginti kasdieniame gyvenime.

K. H. Peschke (37) sako, jog žmogaus sprendimai gali siekti ne toliau kaip jo žinojimo apie moralines vertybes šviesa. Jis negali išsiugdyti dorybės, jeigu neturi jokio, bent jau intuityvaus supratimo ir žinojimo apie siektinos dorybės vertę. Jeigu tvarkingumas, sumanumas, taupumas, draugiškumas, dievobaimingumas nesuvokiami kaip vertybės, jokia atitinkama dorybė negali būti išsiugdyta. Žinoma, nesirūpinimas šiomis vertybėmis dėl supratimo stokos nebus yda griežtąja prasme, nes kur nėra supratimo, trūksta ir atsakomybės. Tačiau šių vertybių nebuvimas yra trūkumas, kurį reikia atitaisyti.

Autoriaus nuomone, todėl yra labai reikalingas tinkamas auklėjimas, mokymas ir formavimas. Tėvai ir mokytojai turi padėti vaikui suvokti, kodėl tam tikri dalykai yra geri. Reikia ugdyti moksleivių vertybes, tobulinti moralinių vertybių sampratą ir formuoti sąžinę. Knygoje teigiama, kad abstraktus žinojimas, kas yra gėris, ir suvokimas vidinių priežasčių, kodėl tai yra gerai, dar neišugdo dorybės. Kad dorybė būtų ugdoma, reikia giliai pajauti ir tikrai mylėti moralinės vertybės gėrį ir grožį. Tolesnė svarbi priemonė meilės dorybei pasiekti yra konkretus jos grožio ir patrauklumo patyrimas- per kito

žmogaus pavyzdį ar patrauklų idealą, pateiktą literatūroje, teatre, kine arba vėliau-
asmeniniame gyvenime.

**Apibendrinant užsienio autorių darbus, nagrinėjančius vertybių, vertybinio
ugdymo ir vadovavimo vertybiniam ugdymui aspektus, galima teigti, jog:**

**Autoritarinį vadovavimo būdą šiandien keičia demokratiškas. Vadovavimas ir
humanizavimas ima papildyti vienas kitą.**

**Šių dienų mokyklose labai svarbu ugdyti moksleivių vertybes, tobulinti
moralinių vertybių sampratą ir formuoti sąžinę.**

1.6 Mokinių vertybinių orientacijų ugdymo tendencijos empyriškuose tyrimuose

V. Aramavičiūtė (35) ištyrė X – XI klasių mokinių požiūrio į vertybes ypatumus. Tyrimo metu naudojo šiuos metodus: M. Rokeasch vertybių tyrimo metodiką, nebaigtų sakinių ir B. Dadonovo emocijų tyrimo testus, elgesio aprašus ir kt. Šių tyrimų pagrindu ji teigia, kad X-XI klasių mokiniams būdingas palankus požiūris į kai kurias dvasines vertybes (pažintines, dorovines, estetines, religines). „Antra vertus, nors nemažai tiriamųjų palankiai nusiteikę minėtų vertybių atžvilgiu, bet atskirų vertybių pripažinimo laipsnis yra nevienodas“ (35 p.79).

Apie pusė dešimtokų ir vienuoliktokų pačiomis svarbiausiomis vertybėmis laiko vidinę harmoniją ir brandžią meilę, apie trečdalis – laimingą gyvenimą ir išmintingumą, apie ketvirtadalis – laimingą šeimą ir tikrą draugystę, apie penktadalis – laimę ir laisvę. Be to, nemaža moksleivių dalis minėtas vertybes laiko svarbiomis. O tarp vertybių, kurių moksleiviai nelinkę laikyti labai reikšmingomis, pirmiausia pateko nacionalinis saugumas. Jis užėmė pačią žemiausią vietą minėtų vertybių hierarchijoje. Daugiau nei pusė moksleivių jį priskyrė prie nesvarbių vertybių. Tai rodo, kad 10 – 11 klasių moksleiviams tautos laisvė ir nepriklausomybė yra nereikšmingi dalykai. Taip pat mažai ką aukštesnę vietą gavo grožis, lygybė, kūryba. Be to, pastarosios vertybės beveik sulyginamos su hedonizmu: malonumais, patogiu gyvenimu. Tyrimo autorė daro išvadą, kad šitoks moksleivių požiūris, be abejo, kelia grėsmę tiek jų santykiui su savo tauta, tiek santykiui su menu, gamta, veikla ir pan.

Diferencijavosi moksleivių požiūris ne tik į vertybes, bet ir į jų konkrečias apraiškas. Paaiškėjo, kad absoliuti dauguma moksleivių labai palankiai vertina atsakomybę už savo veiksmus, ištikimybę, autentiškumą, arba buvimą savimi, savarankiškumą ir tiesos sakymą. Palankiai – laisvumą, pagarbą, užjautimą, humoro jausmą, intelektualumą, pareigų vykdymą. Nelabai palankiai – drąsumą, toleranciją, nesavanaudiškumą, rūpinimąsi bei saugojimą to, ką vertingo žmogus sukūrė, dvasinę vienybę, tvarkingumą, veiklumą. Dar mažiau – išradingumą, interesų derinimą, prasmės ieškojimą, nenuolaidžiavimą aplaidumui, atsidavimą darbui. Nepalankiai – grožio pajautimą,

tikėjimą Dievu. Tai rodo, kad atsakingumas ir nepriklausomumas, darna, arba vidinė harmonija, tausojimas ir jautrumas – labai svarbios vertybės šių dienų moksleiviams. Tuo tarpu kūrybiškumas, jautrumas grožiui ir altruizmas – nelabai svarbios ar net nesvarbios vertybės. Mokinių požiūris į vertybes labiausiai atitinka prasminę humaniškumo (moralumo) pakopą., „Joje vienaip ar kitaip susipina orientacijos į save ir į kitus žmones.“(35, p.81)

V.Aramavičiūtė, tirdama mokinių išgyvenimus, siekė atskleisti jų emocinį kryptingumą. Tyrimas parodė, kad vyresnieji moksleiviai išgyvena dėl atskirų žmonių – tolimesnių ir artimesnių- likimo, problemų ar elgesio. Daugiau nei pusei būna liūdna, kai kiti žmonės netinkamai elgiasi vieni su kitais: nenuoširdžiai (veidmainiauja, apkalba), nesąžiningai(apgaulinėja, meluoja), nejautriai(nesistengia suprasti, užjausti ir atjausti), būna pikti, agresyvūs ir pan. Žodžiu, kai žmonių tarpusavio santykiuose stokojama humaniškumo. Kai kurie jų sielvartauja ir dėl nepalankių ekonominių bei socialinių gyvenimo sąlygų(bado, tėvų netekties, plintančių nusižengimų ir kt.).

Minėtų klasių mokiniai taip pat dažnai piktinasi nežmonišku kitų žmonių elgesiu, vienaip ar kitaip jiems trukdančiu patenkinti savo asmeninius poreikius. Autorė rašo, jog remiantis A. Maslow poreikių hierarchijos tyrimu, galima teigti, kad dauguma moksleivių supyksta, kai negali įgyvendinti savo aukštesnių, arba meilės ir emocinių, ryšių, savigarbos ir pagarbos poreikių, iš esmės sudarančių dorovinių poreikių branduolį.

Negalėdami visiškai patenkinti savo aukštesnių poreikių, moksleiviai taip pat dažnai išgyvena baimę, jaučia gėdą. Apie trečdalis jų baiminasi ir dėl kitų žmonių bei visos žmonijos egzistencinių problemų. Tuo tarpu vyraujanti gėdos priežastis – jų pačių individualūs ypatumai. Net daugiau nei pusė gėdijasi kai kurių savo fizinių, psichinių ir dvasinių savybių ar net turimų defektų, neigiamai veikiančių santykį su pačiu savimi.

„Teigiamos emocijos taip pat saistomos su kitais žmonėmis ir pačiu savimi. Skirtumas tik tas,kad šių klasių mokiniai žavėtis linę tolimesniais žmonėmis, o džiaugtis – savimi ir savo artimaisiais. Svarbiausias susižavėjimo šaltinis – kito žmogaus asmenybė, pasižyminti tam tikrais darnos elementais(gėrio, grožio, išminties, valios, erudicijos, elegancijos ir kt.), džiaugsmo- savęs ir kitų buvimo faktas.“(35,p.83) Tyrimo autorė pastebi,kad „priešingai nei susižavėjimo atvejais apie pusę moksleivių džiaugiasi ir savo gyvenimu, ir savimi tokiu, koks iš tikrųjų yra(savo sveikata, laime, meile, sėkme,

bendravimu arba tiesiog tuo, kad gyvena ar patinka gyventi). Per ketvirtadalis jų džiaugiasi savo artimaisiais (tėvais, giminėmis, draugais), teisingiau, kad turi juos, nei realiais pasiekimais ar teigiamais asmenybės bruožais.”(35,p.83)

Šio amžiaus moksleivių teigiami ir neigiami išgyvenimai tiesiogiai mažai siejasi su tautos, kaip reikšmingos socialinės bendrijos, gyvenimu. Galima net manyti, kad tik vienetai jų džiaugiasi, kad yra lietuviai, patenkinti, kad gyvena Lietuvoje, sielvartauja dėl Lietuvai išskylančių sunkumų, dėl jų baiminasi ar gėdijasi. Tai rodo jų silpną emocinį ryšį su savo tauta, valstybe.

Remdamasi šiais duomenimis, V.Aramavičiūtė daro išvadą, kad šių dienų vyresniesiems moksleiviams labiau būdingas kryptingumas į save, išreiškiantis jų emocinį santykį su kitais žmonėmis. Jiems labiau rūpi savi reikalai, o ne socialiniu požiūriu platesnės problemos. Susidaro įspūdis, kad dėl šių problemų moksleiviai dažnai linkę jaudintis tiek, kiek jos susijusios su jų pačių poreikiais.

Tyrimo autorė gavo įdomios informacijos apie dvasinių vertybių praktinį įkūnijimą dabartinių moksleivių gyvenime. Tam pasinaudota moksleivių atsakymais į klausimus, ar šiuo metu jiems dažnai pasiseka realizuoti atskiras vertybes taip, kaip jie norėtų. „Paaikškėjo, jog 10 – 11 klasių mokiniai buvo linkę manyti, jog dažniausiai jiems pavyksta su humoru žvelgti į gyvenimą, būti ištikimiems, pajauti grožį (nors nemažai jų grožio nelaiko reikšminga vertybe), atsakyti už savo veiksmus, išlikti tolerantiškiems, patirti dvasinį artumą su kitu žmogumi. Kartu akivaizdu, kad dabartiniams dešimtokams ir vienuoliktokams ne taip dažnai sekasi būti atviriems naujumui, išradingai veikti, užjausti kitus žmones, išreikšti jiems pagarbą, nenuolaidžiauti aplaidumui. Be to, nedažnai jiems pasiseka pamatyti prasmę, nesavanaudiškai kuo nors rūpintis, sakyti tiesą, atlikti savo pareigas ir ypač aukotis, tikėti (tik apie trečdalį mokinių mano, kad jiems pavyksta tai padaryti).”(35,p.84)

Tyrimo autorė daro išvadą, jog palankus požiūris į vertybes glaudžiai susijęs su jų praktiniu įkūnijimu. Taip pat akivaizdu, kad kai kurių vertybių praktinis įkūnijimas vyresniajame mokykliniame amžiuje – aktuali pedagoginė problema.

Nuo to, kokios bus jaunimo vertybinės orientacijos, priklauso, kokia bus ateities visuomenė. Akivaizdu ir tai, jog geras mokyklos vadovas rūpinasi, kad jo mokykloje

kiekvienas ugdymo proceso narys perduotų pažiūrą į tiesą, žadintų žavėjimąsi gėriu, grožiu, piktintųsi blogiu.

E.Martišauskienė(32) tyrimu išsiaiškino, kaip paaugliai doroviškai vertina save ir kiek šie vertinimai padeda formuoti jų dorovinę poziciją. Tyrimo autorė siekė : 1. apibūdinti V- IX klasių mokinių dorovinių savęs vertinimų ypatumus, 2. išsiaiškinti, kokios dorovinės vertybės dominuoja šiuose vertinimuose, 3.atkleisti šių vertinimų priklausomybę nuo kitų tirtų paauglių mokėjimų vertinti elgesį, 4.nustatyti savęs vertinimų įtaką atskiriems dorovinės pozicijos komponentams.

Tyrimo vykdytojai į paauglių dorovinius kitų ir savęs vertinimus žvelgė iš tų pačių dimensijų. Paauglių savęs vertinimo kriterijumi buvo laikomas jų gebėjimas pagrįsti savo poelgių dorovinę esmę. Žinoma, kad kuo labiau žmogus, vertindamas save, remiasi loginiais samprotavimais bei įrodymais, tuo realesni jo savęs vertinimai .Apie juos sprendė iš anketų, išplėstų atsakymų į klausimus, trumpų rašinėlių.

Gauti duomenys parodė, jog daugelis jaunesniųjų paauglių nemokėjo pagrįsti savo poelgių dorovinio reikšmingumo. Padėtis pastebimai keičiasi paaugliams bręstant. Vyresnieji paaugliai ne tik ima geriau suprasti dorovinių vertybių prasmę, bet ir ją sieja su savo elgesiu. Daugiausia šio amžiaus tirtųjų kai kuriuos poelgius, dažniausiai išreiškiančius santykius su tėvais, bendraamžiais, ima vertinti doroviniu aspektu.

Surinkta informacija apie paauglių dorovinius savęs vertinimus išryškino atitinkamą dorovinių vertybių hierarchiją. Tai reiškia, kad paaugliai, vertindami savo poelgius, svarbiausiu kriterijumi laikė ne pareigingumą, kaip doroviškai vertindami kitų poelgius, o jautrumą. Kartu paaiškėjo, kad šią vertybę jie gana skirtingai supranta. Penktokus labiausiai liūdino mirtis, artimųjų žmonių ir gyvulėlių ligos, tėvų priekaištai dėl blogo mokymosi, nepatenkinamo elgesio, sugadintų daiktų. Juos džiugino artimųjų sveikatos pagerėjimas, jų grįžimas į namus, draugiški tarpusavio santykiai. E.Martišauskienė daro išvadą, jog penktokų jautrumą žadina tie reiškiniai, kurie labiau išoriškai išreikšti, kuriuos vienaip ar kitaip vertina suaugusieji, ypač šeimos nariai.

Šeštokų ir septintokų savęs vertinimai artimi penktokų vertinimams. Tačiau, kaip teigia autorė, plečiasi situacijų, iš kurių žvelgia į save, turinys. Šeštų ar septintų klasių mokiniai dažnai pasakoja apie santykius su bendraamžiais, išsako savo išgyvenimus, patirtus bendros veiklos, sportinių grupių, laisvalaikio metu, džiaugiasi bendra sėkme. Dalis septintokų, ypač analizuodami situacijas, sukėlusias liūdesį, aiškiau matė savo poelgių pasekmes, svarstė jų priežastis.

Vyresnieji paaugliai plečia šeštokų- septintokų savęs vertinimo kryptis. Vis daugėja mokinių, kurie savo išgyvenimus sieja su platesnio žmonių rato džiaugsmams bei nesėkmėms, jų poreikiais, kartu giliau atskleidžia ir savo poelgių dorovinę vertę.

Autorė pastebi sudėtingą paauglių požiūrį į savo svarbiausią pareigą- mokymąsi. Penktokai nuolat džiaugiasi ar liūdi dėl gaunamų pažymių. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad vyresnių klasių mokiniai indiferentiški jų mokymosi vertinimui. Tačiau tyrimo autorė, remdamasi P.Simonovo teorija apie emocijų kilmę, daro išvadą, kad vidinis tiriamųjų poreikis gerai mokytis išlieka visą laiką. Su juo siejamas ne tik bendraklasių statusas, bet ir pačių užimama vieta klasėje, ateities perspektyva. Su amžiumi mokymosi bei pažangumo svoris, vertinant asmenybę, nemažėja, tik įgauna savitą, paaugliams būdingą išraišką. Dažnai paaugliai demonstruoja abejingumą mokymuisi, tuo maskuodami mokymosi nesėkmes, savo neatskleistas ar menkas šioje srityje galimybes. Vadinasi, mokymasis ir toliau lieka svarbiausiu paauglių rūpesčiu, su kuriuo neretai siejami santykiai su tėvais, mokytojais, bendraamžių draugystė.

E.Martišauskienė nustatė, kad atsakingumas už savo žodžius, poelgius, klasės reikalus kiek ženklesnis septintokų- devintokų savęs vertinimuose. Ir tai daugiau tų mokinių, kurie geriau mokėjo vertinti situacijas, poelgius. Be to, jie apie atsakomybę tiesiogiai beveik nekalba, o ją išreiškia rūpindamiesi draugais, tėvelių sveikata ir kt.

Iš tyrimo duomenų aišku, kad paaugliams bręstant regresuoja jų požiūris į savo atsakingumą, arba jie giliau supranta atsakingumo esmę. Antai pusei V-VII klasių mokinių atrodo, kad jie apgalvoja žodžių bei darbų pasekmes, o jei suklysta, ieško būdų, kaip atitaisyti skriaudą, skatinti kitus įvertinti žodžių, darbų ir veiksmų svarbą.

Taip pat autorė pastebi, kad į veiksmingų vertybių tarpą, kuriomis paaugliai rėmėsi doroviškai vertindami savo poelgius, nepateko žmogaus bei jo darbo produktų

tausojimas. Taip pat kuklumą, ypač jo trūkumą, mokiniai pradeda vertinti tik nuo šeštos klasės. Vyresni paaugliai dažniau išgyvena dėl savo nemandagumo, šiurkštumo, tačiau nekalba apie draugų pasiekimus, nesidžiaugia kitų sėkme.

Iš tyrimo duomenų E.Martišauskienė pastebėjo, kad V-VII klasėse per ketvirtadalį, o VIII- IX klasėse – per trečdalį mokinių pasisako už nekuklumą. Jie linkę manyti, kad galima būti netaktiškais, šiurkščiais, o kartais ir garsiai šaukti, jei kiti nepritaria svarbiai nuomonei.

Visas savęs vertinimo procesas turėtų būti persmelktas savikritišku žvilgsniu. Paauglystėje jis dar labai negilus, apimantis vos vieną kitą epizodą: retas mokinyš išreiškia nepasitenkinimą savo elgesiu, jį argumentuoja. Dažniausiai priekaištauja sau dėl nejautrumo, neteisingumo, nepareigingumo, nekuklumo. Antra vertus, E.Martišauskienė pastebi, kad dorovinė vertybė- savikritiškumas- labai patraukli visiems paaugliams, nes mažiausiai jų mano, kad galima nekreipti dėmesio į savo trūkumus. Bet 16,8 % vyresniųjų paauglių jau nepastebi jos. Pedagogai priešingai, labiausiai pasigenda auklėtinių kritiško žvilgsnio į save.

Peržvelgusi paauglių požiūrio į atskiras dorovines vertybes kiekybinės analizės duomenis, autorė daro išvadą, kad daugiau nei pusė V-VII klasių mokinių save laiko jautriais, teisingais, sąžiningais, savikritiškais, tausojančiais. Paaugliams bręstant didžiausią susirūpinimą kelia atsakingumo, teisingumo, sąžiningumo, kuklumo supratimas bei jų siejimas su realiais poelgiais.

Apskritai, negausus dorovinių vertybių, kuriomis paaugliai rėmėsi, kiekis, taip jų (daugiausia susietų su bendravimo poreikio tenkinimu) paviršutiniškas supratimas, tik empirinė vertinimo patirtis lėmė, kad tirtieji paaugliai pagal pateiktą planą nesugebėjo savęs įvertinti. Kartu paaiškėjo, kaip svarbu šio amžiaus tarpsniu gilinti dorovines žinias, siekti, kad jos taptų paaugliams vertybėmis.

E.Martišauskienė (35) taip pat domino paauglių dorinis tapsmas, nes labai svarbus paauglystės ypatumas- vertybių sistemos kūrimas. Jis ganėtinai nepalankus suvokiant ir perimant dorovines vertybes: suaugusiųjų teikiamos vertybės atmetamos, o patys paaugliai dar nepajėgia išvelgti jų esmės. E.Martišauskienė ištyrė 123 vyresnius paauglius, norėdama įsitikinti, kokios vertybės svarbiausios šių dienų paaugliams bei

koks jų internalizacijos lygis. Naudoti išsamių atsakymų į klausimus metodas, M.Rokeasch vertybių tyrimo metodika, B.Dadonovo emocijų tyrimo testas, mėgstamo žmogaus savybių ir elgesio aprašų bei kiti metodai.

Tyrimas parodė, kad paaugliams svarbiausia vertė yra tiesa, meilė, laimė ir mandagumas. Autorė teigia, kad jos yra nelygiavertės doroviniu aspektu. Vienos jų (pvz. tiesa) išreiškia moralinius santykius, kitos (pvz. mandagumas) lieka tik etiketo plotmėje ir t.t. E.Martišauskienė teigia, kad „labiausiai nepriimtina vyresniesiems paaugliams yra hedonizmas (malonumai), antihumaniškos savybės (nereiklumas, išdidumas, siaurai suprastas paklusnumas), prasmės ieškojimas (pažiūrų platumas, autentiškumas) bei kūryba ir vaizduotė”.(35,p.71)

Po tyrimo autorė daro išvadą, kad paaugliai neturi vientisos vertybių sistemos. Jų „dorinis tapsmas” neaukšto lygio. E.Martišauskienė pateikia siūlymus, kaip tą „dorinį” tapsmą geriau suprasti ir skatinti. Ji siūlo ieškoti metodų, kaip „paaugliams priimtinais būdais skatinti integruoti dorovines žinias, jausmus ir elgesį. Reikia taip pakreipti paauglių gyvenimą, kad jie galėtų susipažinti su doro elgesio pavyzdžiais bei juos reglamentuojančiomis normomis, kad mokytojai jomis vadovautis, vertindami kitų ir savo poelgius, kad laisvai galėtų reikšti nuomonę bei išgyvenimus. Kitaip sakant, kad formuotųsi savo dorovinę poziciją.”(35, p.73) Autorė pateikia išvadą, kad „mokėjimus vertinti poelgius veikia tiek ugdymo turinys, tiek ugdymo metodai bei būdai, taip pat kryptinga, ugdytojus ir ugdytinius koordinuojanti klasės auklėtojo veikla.”

E.Martišauskienė, kalbėdama apie vyresniųjų paauglių požiūrį į dvasines vertybes teigia, kad „žmogaus dvasingumas reiškiasi jo paties noru pažinti tiesą, išgyventi grožį bei kurti gerį. Tuomet konkretūs daiktai ar abstrakčios formulės tampa ne tik tiesos ženklais, bet nušvinta ir tikslumo, harmonijos grožiu bei tiesia tiltus į santykius su kitais žmonėmis bei Kūrėju.”(31,p.5)

Autorė atliko požiūrių į dvasingą žmogų tyrimą. Ištirta 1257 aukštesniųjų VII, VIII, IX klasių moksleiviai, besimokantys įvairaus profilio miesto ir kaimo mokyklose. Svarbiausiomis dvasingo žmogaus savybėmis paaugliai laikė dorovines savybes (užuojautą, nesavanaudišką rūpinimąsi, pagarbą, dvasinę ramybę). Labiausiai geistina savybė - jautrumas. „ Kai kurie paaugliai akcentavo, kad dvasingas žmogus turi būti

įdomus: įvairiapusiškas, nenuobodus, nepaprastas. Tik tokių savybių dvasinis prasingumas yra nenusakomas”(31,p.12). E.Martišauskienė daro išvadą, kad „ apie ketvirtadalio, penktadalio vyresniųjų paauglių požiūriai į dvasingą žmogų yra nepakankamo bei žemo lygio”.(31,p.14)

Per pastaruosius dešimt metų pastebima tendencija, jog vis didesnė jaunimo dalis antivertybėms suteikia pozityvų turinį, jas vertina pakankamai palankiai. Nacionalinių vertybių silpnėjimas, netgi nykimas akivaizdus. E.Martišauskienė, atlikusi vyresniųjų paauglių požiūrio į dorines vertybes dinamikos tyrimus, taip pat daro išvadą, jog pastebima požiūrio į pareigingumą ir atsakingumą regresija- šiomis vertybėmis rūpinamasi mažiau.

I.Šutinienė (19) tyrė 15-18 metų amžiaus moksleiviams būdingas„ vertybių konfigūracijas”.Tyrimas atliktas 2002 metai Rytų Lietuvos mokyklose. Autorė teigia, kad tyrimo „ išvadas pagrįstai galima taikyti tik Rytų Lietuvos jaunimui; kita vertus, hipotetiškai ši medžiaga leidžia mąstyti ir apie visos Lietuvos moksleivių vertybes, nes, kaip rodo kitų tyrimų duomenys, regioniniai Lietuvos moksleivių vertybių skirtumai yra nedideli.”(19 , p.10). Straipsnio autorės atliktoje apklausoje moksleiviai išreiškė savo požiūrį į asmeninio gyvenimo, grupines ir universalias politines bei socialines vertybes. I. Šutinienė teigia, kad šios moksleivių grupės vertybes veikia bendraamžių grupės, šeima, artimiausia socialinė aplinka, oficialus vertybių diskursas, perduodamas per žiniasklaidą, švietimą.

Tyrimas parodė, kad šio amžiaus moksleiviams svarbiausios- asmeninės vertybės. Autorės nuomone, „tai lemia moksleivių amžius- šio amžiaus jaunimas įtvirtina savo tapatumą bendraamžių grupėse, per asmeninius kontaktus ir interesus”.(19,p.11). Tyrimo duomenis autorė palygino su 1996 metais atliktu Lietuvos moksleivių tyrimu, kuris reprezentuoja visos Lietuvos moksleivių nuomones. Ji pastebi, kas tame tyrime taip pat dominavo asmeninės vertybės.

Atlikusi tyrimą, autorė daro išvadą, kad lyginant su 1996 metais „ moksleivių vertybių struktūra įvairėja”. Tą galima paaiškinti vertybių pasirinkimo įvairėjimu , o taip pat didėjančiu susvetimėjimu, abejingumu visuomeninėms vertybėms.

Apie tai, kad vertybinės jaunosios kartos orientacijos yra ugdymo prioritetas teigia V. Lamanauskas ir L. Railienė., „Moksleivių dvasingumo ugdymas yra vienas svarbiausių ne tik žmogaus, visuomenės, tautos ar valstybės uždavinių. Tai svarbu ir visos žmonijos požiūriu”. (24,p.133). Atlikto tyrimo tikslas buvo išanalizuoti devintos klasės moksleivių vertybines orientacijas tautinio ugdymo aspektu. Tyrime dalyvavo 868 devintųjų klasių moksleiviai iš penkių didžiausių Lietuvos miestų. Išanalizavę tyrimo rezultatus, autoriai daro išvadą, kad reikšmingiausios vertybės šio amžiaus moksleiviams yra „ šeimos saugumas, teisingumas, draugystė, darbas ir savigarba. Galima teigti, kad paauglių vertybės orientuotos į asmens santykį su kitu žmogumi, visuomene ir pan.”(24,p.138). Autoriai taip pat teigia, kad vertybių vertinimas priklauso nuo moksleivių lyties ir jų gyvenamosios vietos. „ Lietuvos švietimo sistema neužtikrina nacionalinių(tautinių) vertybių formavimo ugdymo procese stiprinimo. Priešingai, ir toliau pastebimas nacionalinių vertybių silpnėjimas ir nykimas bei antivertybių išsigalėjimas (stiprinimas).“ (24,p.138)

Vertybių tyrinėjimai yra aktualūs, reikšmingi. Vienas esminių švietimo sistemos uždavinių ir šiandien išlieka tas pats- išugdyti žmogų savo tautai, o ne kosmopolitą.

M.Barkauskaitė atliko mokytojų, studentų ir mokinių vertybių tyrimo lyginamąją charakteristiką. To darbo uždaviniai buvo „ susipažinti su akademinio jaunimo vertybių pasauliu; palyginti skirtingų švietimo institucijų ryškiausias vertybes, aptarti vertybių tendencijas.”(7, p.6) Tyrime dalyvavo įvairių Lietuvos universitetų studentai, taip pat buvo apklausta 40 mokytojų ir 40 XI- XII klasių mokinių. Gauti duomenys rodo, kad „įvairių respondentų grupių vertybės gana skirtingos”. Kaip pastebi M.Barkauskaitė, savo vertybėmis išsiskiria respondentai mokytojai ir respondentai mokiniai. „ Manoma, kad mokytojų socialinė patirtis, darbinė veikla, amžius, profesinė darbo paskirtis ir t.t. lėmė jų vertybių pasaulį: svarbiausiomis vertybėmis jie laiko sveikatą, darbštumą, kantrybę, atsakomybę ir savigarbą, šeimos gyvenimą, laisvę, nepriklausomybę, pripažinimą, drąsą ir t.t. Vertybėmis visiškai nelaiko laimėjimo, rizikos, rungtyniavimo, konflikto, lygybės(lygios galimybės), nemirtingumo, vientisumo, atkaklumo, taikos ir ramybės, malonumo, turto, galios(kontrolės), gerovės.”(7,p.4)

Tyrimu nustatyta, kad mokiniai svarbiomis vertybėmis laiko meilę, sveikatą, šeimos gyvenimą, turtą ir draugystę. Mokiniais nesvarbios vertybės yra laimėjimas, pažanga,

rizika, dėmesys, patogumas ir ramybė, bendradarbiavimas, naudingumas, problemų sprendimas. Vilniaus miesto XI-XII klasių mokiniai svarbiausiomis vertybėmis laiko sveikatą, meilę, šeimos gyvenimą, patogumą ir ramybę. Autorės nuomone, susirūpinimą kelia tai, kad moksleiviai svarbiausia vertybe laiko sveikatą ir dar pateikia komentarus apie „nuvažiavusį stogą“, „paplaukusias smegenėles“, „drebančias rankas“...Šis tyrimas turi atkreipti mokytojų dėmesį organizuojant pedagoginį procesą. Tyrimo autorė taip pat pastebi, kad „Vilniaus miesto XI-XII klasių mokinių ir kitų mokyklų tų pačių klasių mokinių nurodytos svarbiausios ir mažiau svarbios vertybės taip pat nesutampa. Vilniaus miesto moksleivių vertybės labiau orientuotos į savojo „Aš“ patogumą, ramybę, reikšmingumą, tuo tarpu bendraamžių respondentų vertybės šiek tiek daugiau orientuotos į pagalbą kitiems.“(7,p.5)

Aukštųjų mokyklų respondentai dažniausiai minėjo šias vertybes: prierašumą, sveikatą, ekonominę saugumą, išsilavinimą, kūrybiškumą.

M.Barkauskaitė daro išvadą, jog „suvokiant, kad švietimas turi būti paremtas vertybėmis, kad jis turi teigti ir ugdyti vertybes, ugdymo procese reikia sudaryti sąlygas ugdytiniams susivokti ir pažinti savo vertybių pasaulį, sąmoningai suvokti vertybes, jas tobulinti, jomis vadovautis gyvenime; akademinio jaunimo svarbiausių „vertybių žemėlapyje“ vertybės panašios, tačiau jų išsidėstymas hierarchiškai priklauso nuo demografijos, vietovės, institucijos, specialybės ir kt.“(7,p.5).

Tyrimų, su kuriais teko susipažinti, išvados papildo vienos kitas. Pagrindinės keliamos problemos: ką daryti, kad mokinių ugdymas teigtų ir ugdytų vertybes, kaip ugdymo procese sudaryti kuo palankesnes sąlygas ugdytiniams susivokti ir pažinti vertybių pasaulį.

Lietuvos mokslininkų tyrimai vertybinių orientacijų aspektu aiškiai parodo nagrinėjamų problemų aktualumą ir reikšmingumą. Galima daryti išvadą, jog :

Dvasines vertybes mokiniai vertina žemiau nei materialiąsias.

Moksleivių teigiami ir neigiami išgyvenimai tiesiogiai mažai siejami su tautos, kaip reikšmingos socialinės bendrijos, gyvenimu.

Vis labiau pastebimas nacionalinių vertybių silpnėjimas ir nykimas bei antivertybių įsigalėjimas.

Didžiausią reikšmę asmenybės ugdymui turi paties ugdytojo asmenybė.

2. Atlikto tyrimo apie mokyklos vadovų vaidmenį ugdant moksleivių vertybines nuostatas analizė

Moksleivio asmenybės dorovinis tapsmas laikomas dabartinės mokyklos programiniu tikslu ir praktiniu uždaviniu. Mokyklos veiklos turinyje susikryžiuoja dvi pagrindinės ir savo kultūrine reikšme bei svarba lygiavertės funkcijos – asmenybės ugdymo ir švietimo bei lavinimo. Garsus Lietuvos filosofas S.Šalkauskis yra nurodęs, kad „mokyklos, kaip ir mokymosi vietos, negalima suprasti siaurai. Tai ne tik protinio lavinimo, bet ir rengimo žmogaus pašaukimui įstaiga.”(41, p.37). V.J.Černius sako, kad kiekviena mokykla, kiekviena organizacija turi savo vertybes, tikslus, santykius, tradicijas, praeities patyrimą ir ateities viltis.(44). Mokyklos atmosfera visada yra juntama. Ją apsprendžia tie, kas mokykloje dirba, kas jai vadovauja, kaip vadovauja, kokius tikslus ir uždavinius kelia. Štai tada ir iškyla labai svarbus mokyklos vadovo kaip vertybių ugdytojo vaidmuo. Jo vadovaujama institucija turi parengti mokinius gyvenimui, įdiegti jiems vertybių sistemą. Tam reikia labai gerai tą vertybių sistemą, kurią atstovauja jo mokykla, suprasti. B.Everard ir G.Morris (20) teigia, kad mokyklos vadovui, ypač direktoriui, turi rūpėti, kaip į vertybių sistemą žiūri ir ką prioritetais laiko ne tik mokiniai, bet ir darbuotojai, tėvai. Kartais mokinių vertybių sistemos gali skirtis nuo mokytojų ar tėvų. Tada, anot minėtų knygos autorių, institucijos vadovui iškyla svarbus uždavinys sutaikyti vertybių sistemas ir suformuluoti tikslus bei įsitikinimus. Šiam svarbiam tikslui būtina pasitelkti ir visas įmanomas, „pagalbines priemones: dorinio ir fizinio lavinimo organizacijas, jaunimo sąjungas, užklasinę veiklą”, teigia Ž.Gailius.(47, p.62). V.Aramavičiūtė (35) pastebi, kad reikia siekti šiltesnės pamokų atmosferos, lankstesnio pedagoginio vertinimo, įvairesnio bendravimo. Užklasinėje veikloje pasigendama įvairesnių, prasmingesnių, patrauklesnių kūrybinių saviraiškos galimybių.

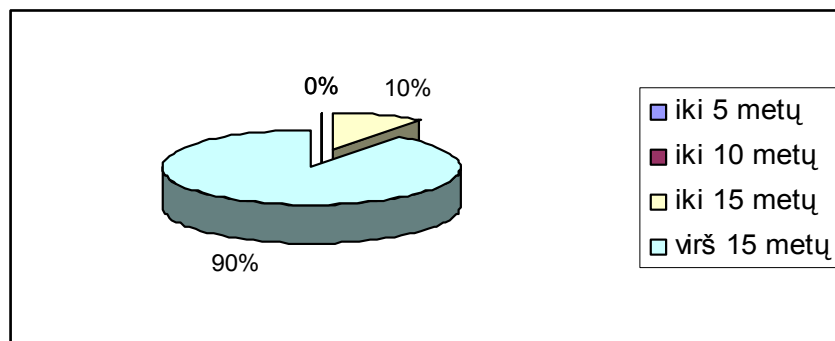
Šiandien ugdymo įstaigose esanti demokratinė švietimo sistema reikalauja, kad pedagoginis procesas būtų nuolat analizuojamas, papildomas, kad būtų sudarytos sąlygos

platinti ir formuoti vertybes. Tos minties vedina ir atlikau tyrimą Utenos rajono gimnazijose.

2.1 Tyrimo rezultatai ir jų analizė

Diagnostikos instrumentu pasirinkta anketinė apklausa, kurią sudaro uždari ir atviri klausimai. Atskiros anketos sudarytos ir pateiktos gimnazijų vadovams(priedas nr.1), mokytojams (priedas nr.2) ir X – XI klasių mokiniams(priedas nr.3). Apklausa grindžiama tiriamųjų savanoriškumo ir tyrimo anonimiškumo principais. Anketose yra keletas kryžminių klausimų, kurie padeda išvengti subjektyvumo, patvirtina atsakymus. Moksliniu požiūriu norėta išsiaiškinti respondentų požiūrį į pagrindinių gimnazijos tikslų, mokomųjų dalykų, gimnazijos kultūrinės aplinkos, popamokinės veiklos, jaunimo organizacijų reikšmę ir įtaką mokinių vertybių ugdymui. Jei atsakymai į anketos klausimus nebuvo išsamūs, papildoma informacija gauta panaudojant pokalbio metodą. Mokinių tyrimui taip pat buvo panaudotas „saulės” metodas, kai ant saulės spindulių užrašomos artimo dvasingo žmogaus savybės.

Tiriant gimnazijų vadovus, buvo apklausti 3 „Saulės” gimnazijos vadovai, 4 Dauniškio gimnazijos vadovai ir 3 A.Šapokos gimnazijos vadovai(visi šiose gimnazijose dirbantys vadovai). Tai yra pedagogai, turintys didelę darbo patirtį. Įdomu pastebėti, kad iš jų 40% yra vyrai, o 60% moterys.

1 pav. Gimnazijų vadovų, dalyvavusių tyrime, pasiskirstymas pagal darbo stažą

Taip pat buvo anketuota 90 mokytojų (po 30 iš kiekvienos gimnazijos). Po anketavimo gauti duomenys patvirtino gimnazijų vadovų atsakymus. Analizuojant respondentus mokytojus pagal lytį, pastebėta, jog dalyvavo 27 mokytojai vyrai ir 63 moterys. 12 % iš jų pedagoginio darbo stažas yra iki 5 metų, 22 % - iki 10 metų, 46 % - iki 15 metų, 20 % - virš 15 metų. Šie duomenys leidžia teigti, kad gimnazijose dirba patyrę pedagogai, turintys ilgalaikę darbo praktiką. Net 65 % iš jų gimnazijose dirba daugiau nei 10 metų. Vadinas, jie yra gerai susipažinę su gimnazijos prioritetais, darbo pobūdžiu, vertybių sistema.

Taip pat anketos buvo pateiktos 200 Utenos rajono X- XI klasių gimnazistų, iš jų 62 % buvo mergaitės, 38 % - berniukai. Didžioji šių mokinių dalis gyvena mieste (78 %). Kadangi Dauniškio gimnazija veikia tik antrus metus (prieš tai buvo Dauniškio vidurinė mokykla), todėl yra mokinių, kurie gimnazijoje pradėjo mokytis nuo pirmos klasės, kai kurie atėję į gimnaziją iš kitų Utenos mokyklų. Panaši situacija yra ir su „Saulės” gimnazija. Prieš šešerius metus tai buvo pirmoji vidurinė mokykla. Todėl paklausus mokinių, kiek metų mokosi gimnazijoje, nustatyta, kad kai kurie mokiniai mokosi nuo pirmos klasės, kiti atėjo mokytis iš kitų mokyklų vėliau. Jauniausiems mokiniams respondentams 16 metų, vyriausiems – 21.

Analizuojant gautus atsakymus, buvo bandoma išsiaiškinti, kiek pedagoginį vertybių ugdymo procesą įtakoja mokyklos vadovai ir jų veikla. Lyginimo metodu pabandyta išanalizuoti, kaip katalikiškoje „Saulės” gimnazijoje ir kitose dviejose (A.Šapokos ir Dauniškio) gimnazijose organizuojamas pedagoginis procesas, kad būtų sudarytos sąlygos plėsti vertybių sistemą, ar sudaromos galimybės asmens individualybei plėtotis, kūrybos galioms ir gebėjimams pasireikšti, kiek vertybės lemia kiekvienos iš šių gimnazijų gyvenimo dvasią, bendruomenės įsitikinimus, padeda paremti juos pagrindiniais švietimo principais.

2.2 Vadovavimas vertybiniam mokinių ugdymui dalykinėje sistemoje

Vienas iš svarbiausių aspektų mokinių vertybiniame ugdyme yra palankios pedagoginės atmosferos, kuri formuotų vertybinius įsitikinimus, sukūrimas. O tai didele dalimi priklauso nuo gimnazijų pagrindinių veiklos tikslų ir jų išskėlimo principų. R. Vasiliauskas teigia, jog „daugelis supranta ir nori, kad mokykla ugdytų mokinius ne tik pažinimo požiūriu, o kartu ir skiepytų dorovines, visuomenines vertybes, kad padėtų mokiniui jaugti į visuomenę“ (50, p.19). Todėl gimnazijų vadovams buvo užduotas klausimas, **kokie yra jų kaip vadovų pagrindiniai veiklos tikslai ir kaip jie juos nustato**. Net 43% vadovų atsakė, kad veiklos tikslus nustato gimnazijos veiklos programa ir strateginis planas. 12% nurodė, jog pagrindinis vadovo tikslas yra būti geru vadybininku, kurio veiklos galutinis rezultatas – gerai dirbanti gimnazija, siekianti jai išskeltų tikslų. „Saulės“ gimnazijos vadovai teigė, jog jų pagrindinis tikslas – prižiūrėti ugdymo procesą ir siekti jo kokybės, atlikti ugdymo proceso kokybinę analizę. Visuose atsakymuose buvo nurodyta, kad gimnazijos vadovo veiklos tikslai privalo remtis gimnazijos veiklos tikslais. Kadangi gimnazija yra mokytojų ir mokinių bendruomenė, vien tik vadovai negali įgyvendinti išskeltų tikslų. „Labai svarbu, kad kiekvienas mokytojas sąmoningai suvoktų ugdymo tikslus ir uždavinius, sąmoningai pasirinktų juos ir būdus jų siekti.“(52, p.14).

Kadangi gimnazijų veiklos tikslai atsispindi veiklos planuose, tai vadovai buvo paklausti, **kaip veiklos planuose atsispindi vertybinis ugdymas**. Visi respondentai teigia, jog jų vadovaujamos gimnazijose ugdymo procesas apima vertybinį ugdymą, todėl visas veiklos planas pagrįstas vertybiniu ugdymu. Realizuojama per bendramokyklinius renginius, popamokinę veiklą, projektinius darbus. 35% respondentų sako, kad vienas iš jų gimnazijos misijos punktų – suteikti mokiniams brandos, pilietiškumo, meilės gimtajam kraštui pagrindus. Apie vertybių ugdymą kalbama ir gimnazijų darbo prioritetuose, gimnazijų tiksluose ir uždaviniuose.

Gimnazijų vadovai buvo paprašyti išvardinti dorovines vertybes, kurioms jų vadovaujamosse gimnazijose teikiamas prioritetas. A.Šapokos gimnazijos vadovai nurodė, kad prioritetą skiria pareigingumui, sąžiningumui, atsakingumui. Dauniškio gimnazijoje į prioritetų sąrašą pateko tolerancija, pagarba šalia esančiam, tarpusavio supratimas, savigarba. „Saulės” gimnazijos vadovai teigia, kad jų gimnazijoje ugdomas pasitikėjimas vienas kitu, tolerancija, meilės artimui jausmas. Šioje gimnazijoje siekiama, kad būtų gerbiamas kiekvienas asmuo, ypatingai turintys negalę (fizinę ar psichinę). Visos vertybės, kurioms gimnazijų vadovai skiria prioritetus, labai svarbios. Juk mokykloje rengiama gyvenimui, tai nėra tik mokymosi ir žinių įgijimo vieta, o „vienas svarbiausių dabartinės mokyklos uždavinių – siekti atviros ir paslankios visuomenės, grindžiamos laisva asmens iniciatyva” (10, p.14).

Gimnazijų vadovams buvo pateiktas klausimas apie tai, **kurie mokomieji dalykai daro didžiausią įtaką mokinių dorovei auklėti**. Įdomu pastebėti, kad visuose atsakymuose buvo nurodyta tikyba ir etika. 55 % gimnazijų vadovų prie tokių dalykų priskyrė dailę, muziką, pilietinį ugdymą, 25 % - literatūrą, psichologiją, įvairių kalbų pamokas. R.Vasiliauskas, kalbėdamas apie mokytoją kaip vertybių puoselėtoją, nurodo, jog „mokytojas yra tarpininkas ne tik tarp to, kas mokiniui žinoma ir nežinoma, bet ir tarpininkas tarp mokinio žinių ir vertybių“ (50, p.57).

Mokyklos kultūrinė aplinka formuoja mokinius kaip asmenybes, teigiamai arba neigiamai veikia jų vertybinį ugdymą. Gimnazijų vadovai buvo paklausti, ar jie rūpinasi, kad jų vadovaujamų mokyklų kultūrinė aplinka lemtų mokinių dorovinio ugdymo sėkmę, ir jeigu rūpinasi, tai kaip tai daro. Gauti atsakymai patvirtino, jog kultūrinės aplinkos formavimui skiriamas rimtas dėmesys. Komentuodami, kaip tai daro, gimnazijų vadovai nurodė, jog organizuoja moksleivių darbų parodas, mokyklą puošia mokinių darbais, organizuoja meno kolektyvų pasirodymus, mokyklose kabo įvairūs stendai, A.Šapokos gimnazijoje veikia dailės galerija, kiekviena gimnazija puošiasi sava simbolika. Iš tiesų, labai svarbu, kad mokyklas puošia simbliai. Jie liudija tam tikrą identitetą, ir bet kuriam žmogui, atėjusiam į mokyklą, aišku, į kokią įstaigą jis pateko. „Saulės” gimnazijos vadovai nurodė, jog vienas svarbiausių jų mokyklą puošiančių ženklų – kryžius – Prisikėlimo simbolis. Kiekvienas katalikiškos mokyklos bendruomenės narys kryžiuje išvelgia pagrindines vertybes: tikėjimą, viltį, meilę. Visų gimnazijų vadovai teigė, kad

mokyklos kultūrinė aplinka priklauso nuo dirbančio personalo, pedagogų. Yra labai svarbu, kad mokytojas, kuris darbuojasi su jaunimu, mokėtų vadovauti akimis ir šypsena, kalbėti ne vien tik lūpomis, kad jo akyse mokiniai galėtų matyti ir atpažinti jiems gero linkintį žmogų.

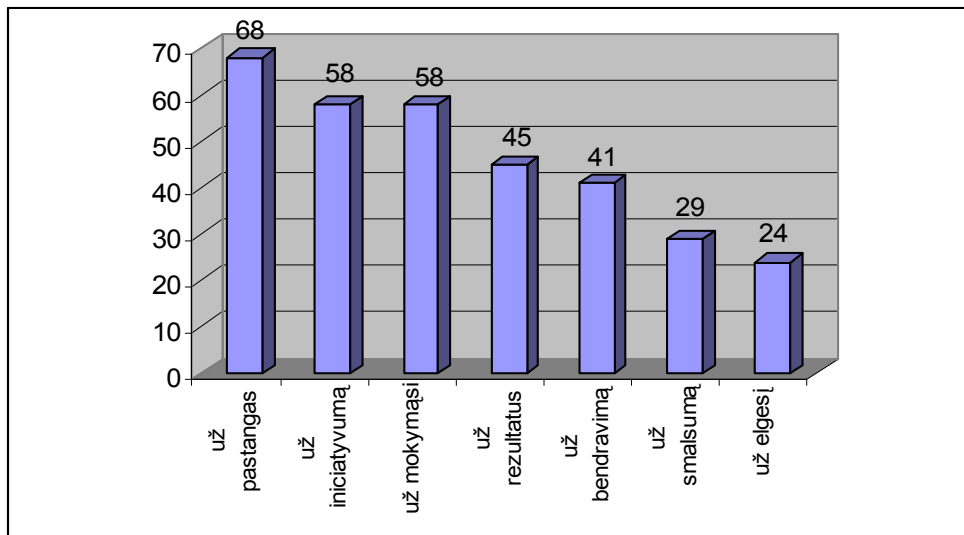
Ką darote, kad Jūsų vadovaujama gimnazija nesikoncentruotų tik į žinių perteikimą, bet skirtų dėmesį ir vertybiniam ugdymui? - 80 % respondentų nurodė, kad Mokytojų taryboje aptaria vertybinio ugdymo klausimus, pagal šios tarybos iškeltus prioritetus skiria papildomo ugdymo valandas individualioms programoms parengti ir įgyvendinti. Vertybinio ugdymo klausimai nagrinėjami tėvų susirinkimuose, organizuojami specialūs seminarai mokytojams. 20 % respondentų į klausimą neatsakė, tai leidžia manyti, kad arba šie vadovai ugdymo procesą orientuoja į žinių perteikimą, arba tiesiog apie tai nemąsto.

Anketoje taip pat pateiktas klausimas apie tai, kokią reikšmę mokinių doroviniam ugdymui turi tikybos pamokos. Visi atsakymai patvirtino, kad turi didelę reikšmę. Kai kurie respondentai, atsakydami į šį klausimą, apgailestavo, jog trūksta gerų, ir pedagogiką, ir tikėjimo tiesas išmanančių mokytojų. Todėl kartais tikybos pamokos neatlieka to vaidmens, kurio tikisi gimnazijos vadovai ir tėvai. Utenos rajono gimnazijose tikybos pamokos yra populiarios, apie 80 % mokinių A.Šapokos ir Dauniškio gimnazijose renkasi tikyba, „Saulės” gimnazijoje 85 % mokinių renkasi tikyba, 15 % lanko krikščioniškos etikos pamokas. Galima teigti, kad tikybos mokymui, o ypač šio dalyko specialistų paruošimui, reikia specialaus dėmesio, atitinkamų programų, aprobuotų švietimo institucijų ir Bažnyčios vadovų.

Ar, priimdami svarbius sprendimus dėl mokinių dorovinio elgesio, atsižvelgiate į mokinių nuomonę ? Gimnazijų vadovai atsakymuose teigė, jog atsižvelgia. Tada buvo prašoma atsakymą pakomentuoti plačiau. Gauti tokie atsakymai: „sprendimai aptariamai Mokinių taryboje, Gimnazijos taryboje”, „svarbius klausimus nagrinėja Gimnazijos seimas”.

Vertybiniam mokinių ugdymui labai didelę reikšmę turi mokykloje sukurta skatinimo sistema. Anketa siekta išsiaiškinti, už ką mokytojai skatina mokinius. Mokytojas, norėdamas paskatinti mokinių, tam gali pasitelkti daugybę priemonių. Didžioji dauguma gimnazijose besimokančių X – XI klasių mokinių turi tikslą gauti kuo

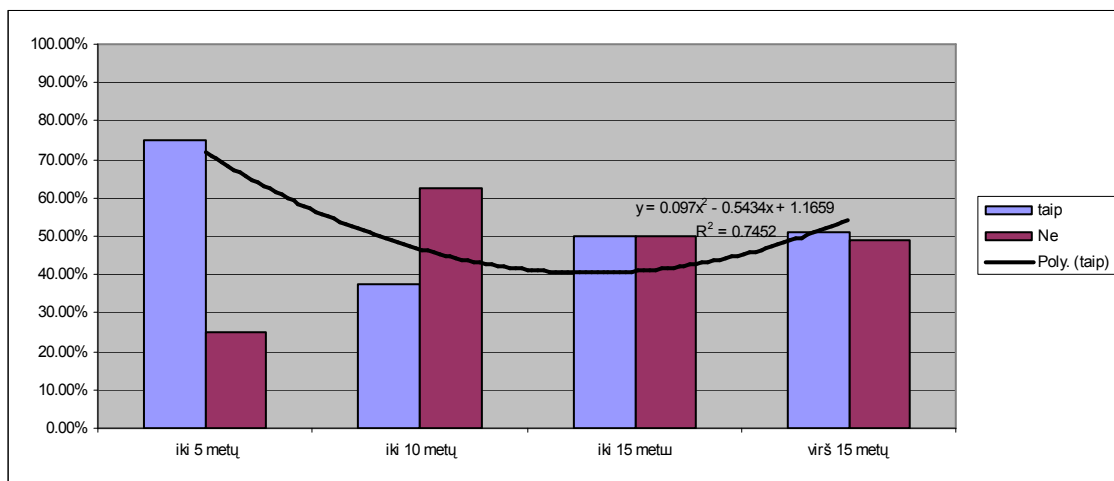
geresnius pažymius, siekti kuo geresnių įvertinimų. Tuo tarpu vertybės nėra įtrauktos į mokinių žinių vertinimo sistemą. Kadangi jos nevertinamos, tai gal ir neteikiama joms ypatinga reikšmė? Tačiau respondentai pažymėjo, kad vienas iš pagrindinių jų tikslų yra ne tik gerų mokymosi rezultatų siekimas, bet ir vertybinis mokinio ugdymas. Vadinasi, vertinimo ir skatinimo sistemos spektras gali sudaryti platesnį priemonių ratą. Tai priklauso ir nuo gimnazijoje dirbančių mokytojų, ir nuo gimnazijos vadovų, ir nuo visos bendruomenės požiūrio į skatinimą. Anketoje mokytojai paprašyti pažymėti, už ką jie skatina mokinius. Gauti rezultatai atsispindi 2 paveikslėlyje. Įdomu pastebėti, kad daugiausia mokiniai skatinami už pastangas, iniciatyvumą ir mokymąsi. Tačiau jei palyginsime gimnazijas (priedas nr.4), pastebėsime, jog A.Šapokos ir Dauniškio gimnazijose mokiniai daugiausia skatinami už pastangas ir mokymąsi. Po pokalbio su mokytojais paaiškėjo, kad A.Šapokos gimnazijos mokytojai bet kokiomis priemonėmis siekia išlaikyti aukštus valstybinių egzaminų rezultatus. Tuo tarpu Dauniškio gimnazija veikia tik antrus metus(anksčiau buvo Dauniškio vidurinė mokykla). Norėdami įrodyti, kad jų gimnazija mokslo rezultatais pajėgi varžytis su kitomis Utenos gimnazijomis, Dauniškio gimnazijos mokytojai skatindami mokinius didelį dėmesį skiria jų mokymosi rezultatams.

2 pav. Mokinių skatinimas Utenos rajono gimnazijose

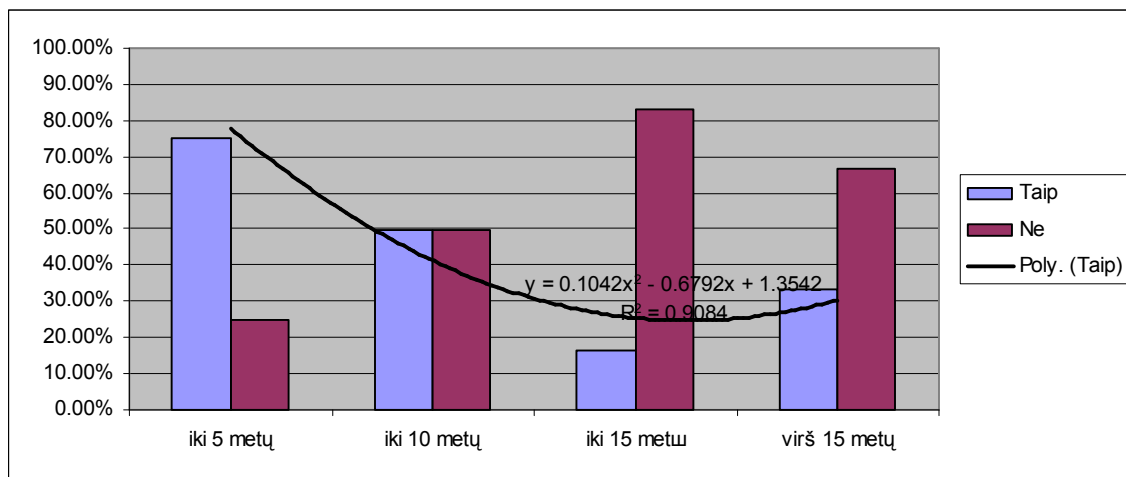
Buvo įdomu išsiaiškinti, ar skatinimo sistema ir kriterijai priklauso nuo mokytojų darbo stažo. Tenka pastebėti, kad už bendravimą daugiausia skatina jauni mokytojai, kurių darbo stažas yra iki 5 metų. Gali būti, kad tik baigę universitetus mokytojai dar yra idealistai, nedaug amžiumi ir požiūriais besiskiriantys nuo gimnazistų, todėl bendravimas jiems daug svarbesnis, negu didesnę darbo stažą turintiems mokytojams.

Ir anketų atsakymuose, ir pokalbio metu mokytojai teigė, kad geras elgesys pamokų metu yra labai svarbus veiksnys, tačiau skatindami ir vertindami mokinius pedagogai elgesiui nesuteikia lemiamos reikšmės.

3 pav. Mokinių skatinimas už bendravimą

4 paveikslėlyje pateikiami duomenys, kaip skatinimas už smalsumą priklauso nuo mokytojų darbo stažo. Kuo mokytojai turi didesnę darbo stažą, tuo mažiau, skatindami mokinius, atkreipia dėmesį į jų smalsumą.

4 pav. Mokinių skatinimas už smalsumą

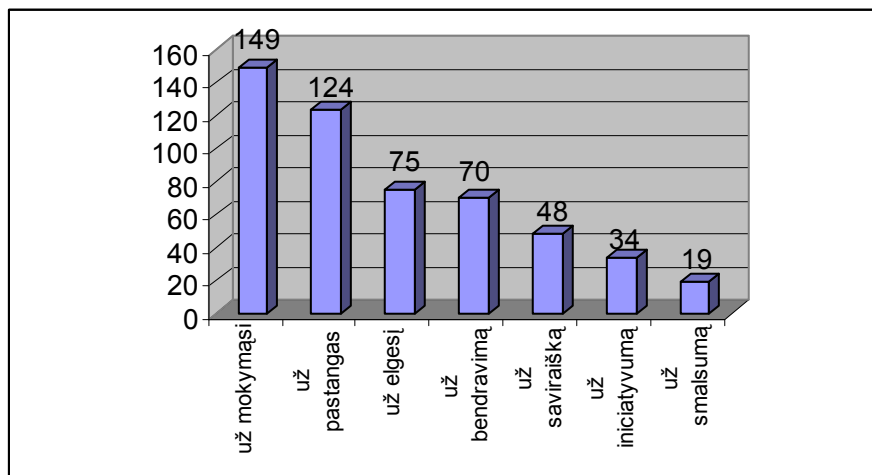
Už rezultatus daugiausia skatina mokytojai, turintys darbo stažą iki 10 metų, o už pastangas – tie, kurių darbo stažas didesnis negu 15 metų.

Gauti duomenys leidžia teigti, kad į pirmąsias vietas išskeldami skatinimą už pastangas, iniciatyvumą, mokytojai skatina visus mokinius (net ir tuos, kuriems mokslas sekasi sunkiau) išgyventi sėkmę. O sėkmė didina mokinio pasitikėjimą savimi, leidžia jam pajusti „aš sugebu, aš galiu“. Tai sudaro sąlygas jaunam žmogui tapti asmenybe, atskleisti jame glūdinčias vidines galimybes, ugdyti teigiamą savęs vertinimą, savo vertingumo ir reikšmingumo pajautimą. Kaip teigia J.Černius(11, p.64), vertybės yra įgyjamos per skatinimą tų žmonių, kurie yra autoritetai, ar tai būtų tėvai, ar mokytojai. O mokytojas jaunimo ugdyme gali remtis tik savo žinojimu ir jausmais, išmintimi ir įgūdžiais, patyrimu ir vertybėmis. „, Todėl mokytojo asmenybė yra svarbiausias jo darbo variklis, jo sėkmių ir nesėkmių laidas.”(26, p.30).

Keletas mokytojų (apie 10 %), atsakydami į anketos klausimą apie skatinimą, papildomai įrašė, kad jie skatina už bendradarbiavimą, kuris yra svarbus bendravimo aspektas. Kaip teigia V. Lepeškieinė(26), gyvenime labai svarbu mokėti bendradarbiauti

– kiekvieno grupės ar komandos nario interesus derinti su bendrais visų interesais, optimaliai išnaudoti kiekvieno individo galimybes ir sudaryti sąlygas kiekvienam kuo geriau atskleisti savo sugebėjimus.

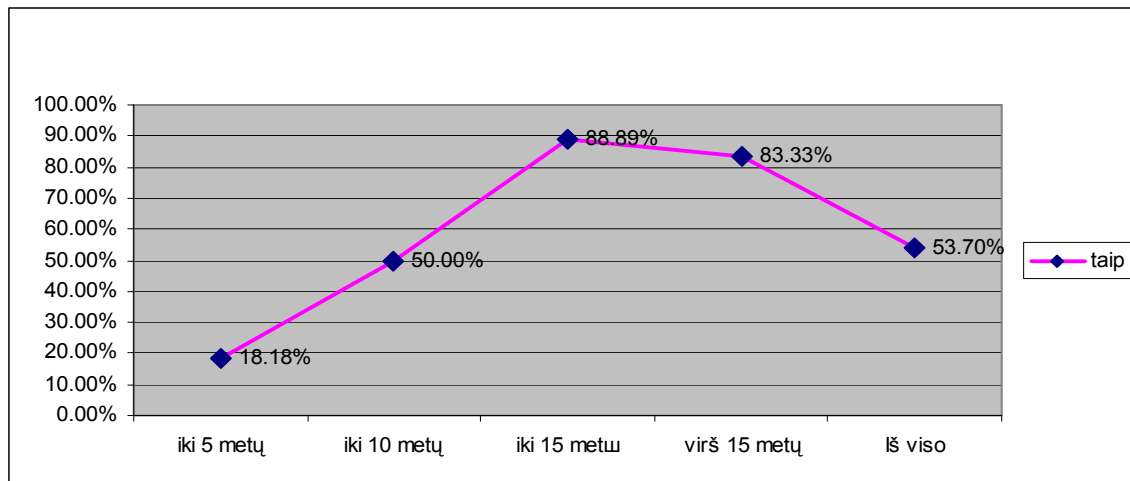
Mokinių taip pat paklausiau, už ką jie skatinami per pamokas. Rezultatai atsispindi 5 paveikslėlyje. Reikia pastebėti, kad visų trijų gimnazijų mokinių atsakymai buvo panašūs, jie atitinka mokytojų atsakymus.

5 pav. Mokinių nuomonė apie skatinimą per pamokas.

Mokytojai buvo paprašyti pažymėti, kokią veiklą, susijusią su vertybiniu ugdymu, skatina pamokų metu. Daugiausia(30 %) mokytojų nurodė, kad pamokų metu skatina mokinius priimti sprendimus, po 25 % - skatina spręsti dorovines dilemas ir apsispręsti. C. Rogersas(50) tvirtina, kad jeigu žmogui leidžiama pasirinkti, jis visuomet pasirinks augimą ir plėtrą, tobulins savo charakterį, mąstymo būdą, įsitikinimus. Jaunas žmogus turi žinoti visus kelius, kad galėtų sąmoningai apsispręsti, sąmoningai pasirinkti kryptį. O tam turi būti formuojamos aiškios vertybės ir aiškūs principai. R. Vasiliauskas pastebi, jog „ugdant mokinių vertybines orientacijas, svarbi vieta tenka mokinių gebėjimui priimti sprendimus”.

Kadangi ugdant mokinių vertybines nuostatas labai svarbu išmokyti spręsti dorovines problemas, išanalizuota, ar tai priklauso nuo mokytojų darbo stažo. Gauti duomenys atsispindi 6 paveikslėlyje. Tenka pastebėti, kad didžiausią dėmesį dorovinių problemų sprendimui skiria mokytojai, turintys 15 ir daugiau metų darbo stažą. Pokalbių metu paaiškėjo, kad šie didelę pedagoginę patirtį turintys mokytojai geba suprasti dorovines problemas, jas iškelti pamokų metu ir paskatinti ieškoti vertybinių sprendimų.

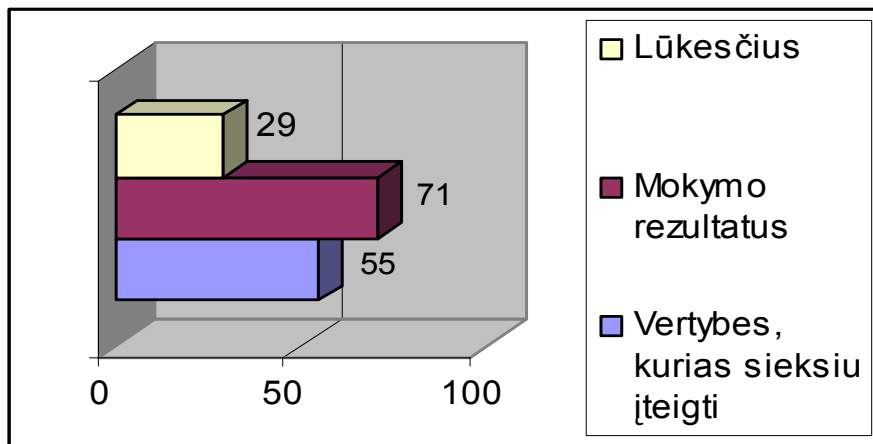
6 pav. Mokytojai moko spręsti dorovines problemas.

Kai kuriuose atsakymuose buvo nurodoma, kad mokytojai skatina mokinius diskutuoti, nebijoti reikšti nuomonę, analizuoti įvykius ir situacijas. Taip pat mokytojai, komentuodami atsakymus, teigia, jog per pamokas siekia sudaryti tokias situacijas, kurios padėtų įsisąmoninti svarbiausius dalykus gyvenime, išmokyti kiekvieną akimirka išmintingai elgtis, jausti atsakomybę už savo pasirinkimo įgyvendinimą ir jo pasekmes. Mokytojai stengiasi padėti vaikui suvokti savo žmogiškąją esmę, siekia, kad mokinys taptų atsakingu ir valingu žmogumi. Gauti duomenys leidžia manyti, kad pamokų metu ugdomas mokinių sugebėjimas vertinti, analizuoti, surasti savas tiesas. Tai sudaro sąlygas mokinių kaip asmenybių ugdymui.

Visada pamokos sėkmė priklauso nuo to, kaip mokytojas jai pasirengė, kokie jo pamokos tikslai, kokias vertybes pasirinko ir iškels kaip prioritetus. Respondentų

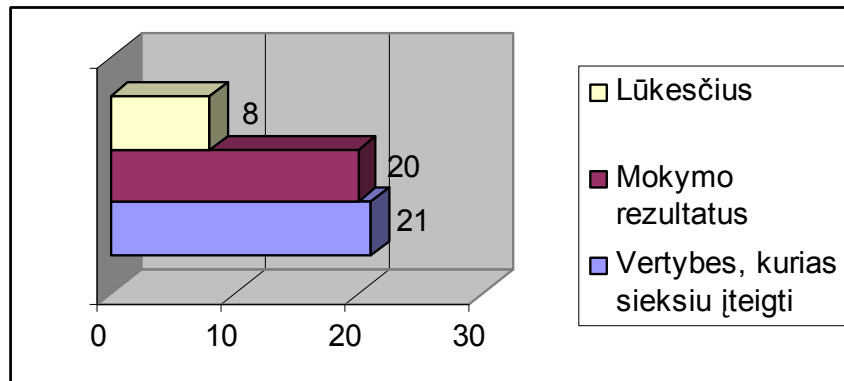
paklausta, kokius tikslus numato mokytojai, planuodami pamoką. Net 42 % atsakė, kad jie siekia racionalių mokymo rezultatų. Šie duomenys tik dar kartą patvirtino mintį, kad gimnazijose ir mokinių, ir mokytojų vienas iš svarbiausių tikslų – geri mokymosi rezultatai. Taip yra todėl, kad gimnazijos laikomos tramplynu į aukštąsias mokyklas, o valstybiniai egzaminai (kurie kartu yra ir stojamieji į aukštąsias mokyklas) reikalauja labai gerų dalykinių žinių. 23 % mokytojų teigia, kad ruošdamiesi pamokai galvoja apie lūkesčius, o 35 % - apie vertybes, kurias sieks įteigti. 20 % mokytojų nurodė, kad rengdamiesi pamokai svarbiu tikslu laiko mokinių bendravimą, rezultatus, mokėjimus ir įgūdžius, kurie mokiniams bus reikalingi ateityje, mąsto apie mokinių sveikatą. Mokytojų pasirengimo pamokoms tikslai atsispindi 7,8,9,10 paveikslėliuose.

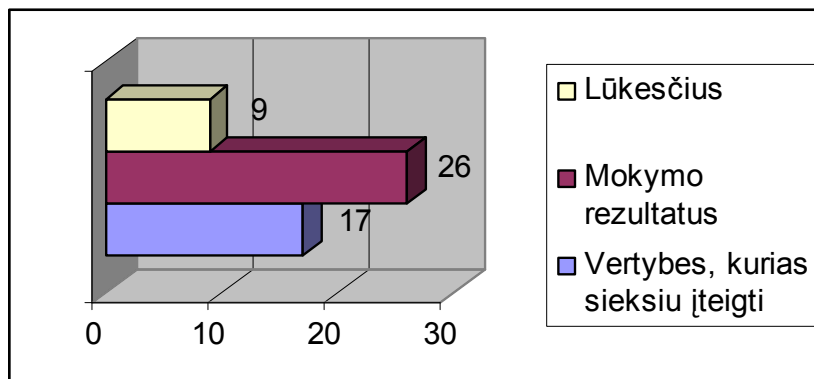
7 pav. Į ką orientuojasi mokytojai, rengdamiesi pamokoms

Reikia pastebėti, jog daugiausia apie vertybes, kurias sieks įteigti, rengdamiesi pamokoms, galvoja „Saulės” gimnazijos mokytojai. Tuo tarpu A.Šapokos ir Dauniškio gimnazijų pedagogai, rengdamiesi pamokoms, daugiausia mąsto apie mokymo rezultatus. Tai yra vienas iš reikšmingų skirtumų tarp katalikiškos ir nekatalikiškų gimnazijų

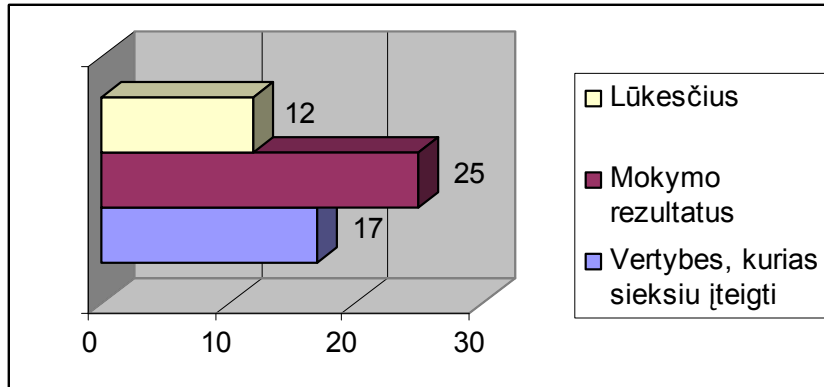
mokytojų pasirengimo pamokoms tikslų. R.Vasiliauskas teigia, kad „dėmesio stoka mokinių vertybinėms orientacijoms menkina ugdymo kokybę” (50, p. 29).

8 pav. Į ką orientuojasi „Saulės” gimnazijos mokytojai, rengdamiesi pamokoms

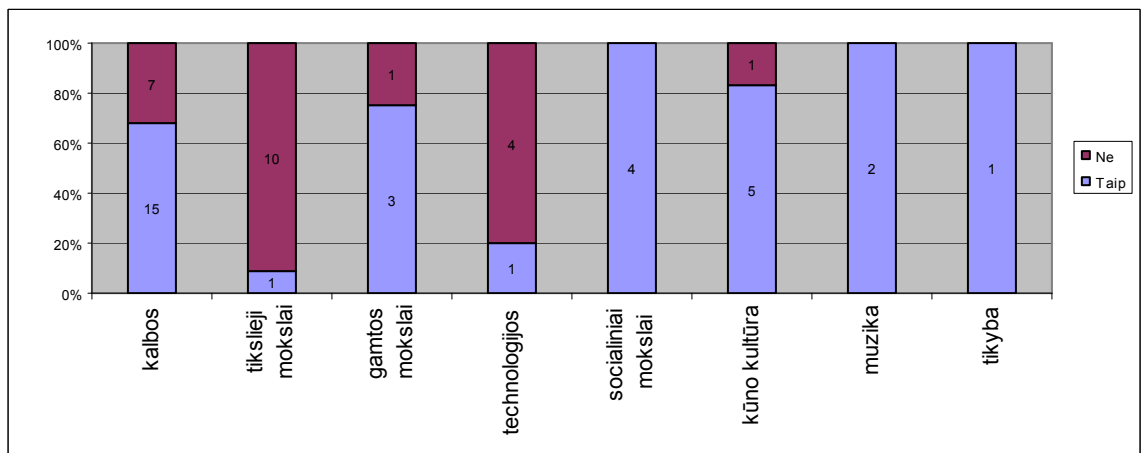

9 pav. Į ką orientuojasi A.Šapokos gimnazijos mokytojai, rengdamiesi pamokoms

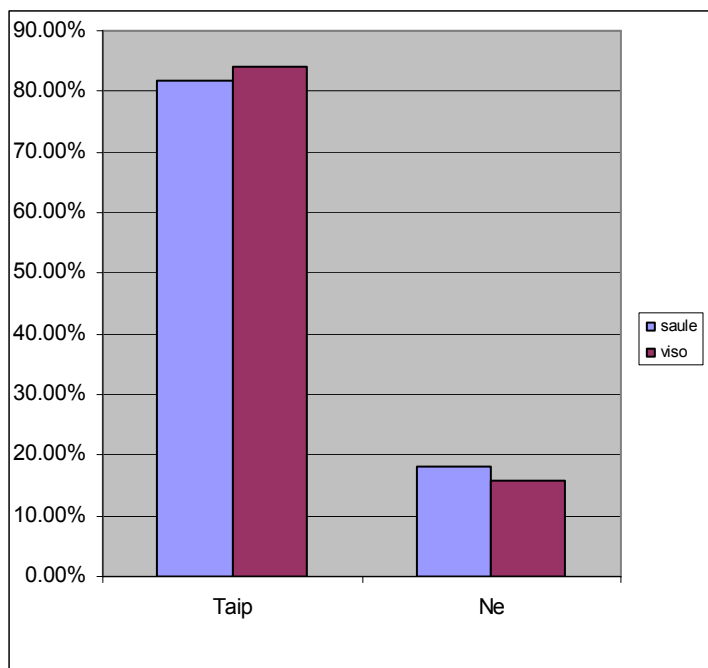
10 pav. Į ką orientuojasi Dauniškio gimnazijos mokytojai, rengdamiesi pamokoms.

Buvo labai įdomu analizuoti, kaip rengimasis pamokoms ir vertybinių tikslų kėlimas, kuriuos mokytojas nori įteigti, yra susiję su dėstomu dalyku (duomenys pateikti 11 paveikslėlyje). Kaip ir buvo tikėtasi, visi, dalyvavę apklausoje tikybos, muzikos, socialinių mokslų mokytojai atsakė teigiamai, tačiau nustebino kūno kultūros mokytojų atsakymai. Tenka teigti, kad mažiausiai vertybių įteigimu domisi tikslųjų ir technologijų mokslų mokytojai. Gimnazijų vadovai turėtų daugiau dėmesio skirti šioms mokytojams, skatinti jų domėjimąsi vertybiniu ugdymu, organizuoti atitinkamus pokalbius, seminarus, kursus. Šiuos mokytojus reikėtų paskatinti savišvietai ir savauklai. Kaip teigia T.Stulpinas, „asmenybė, tobulėdama pati, daro didesnę įtaką ir kitiems“ (42, p.47).

11 pav. Įvairių dalykų mokytojų siekis įteigti vertybes

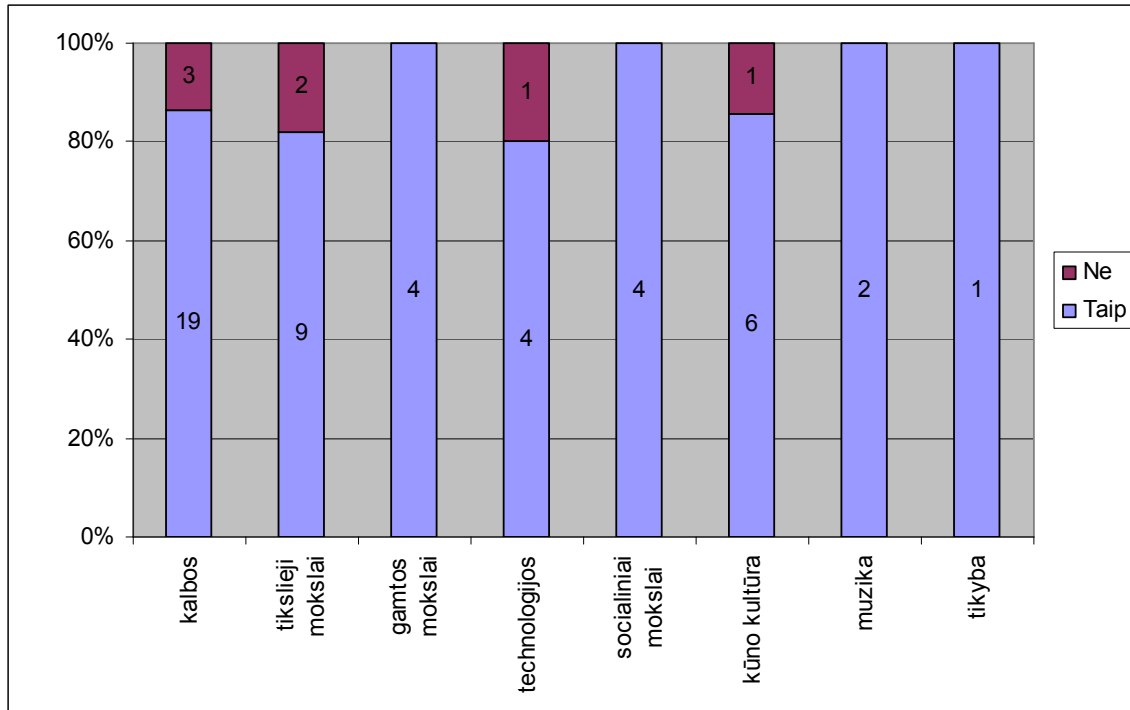
Jei mokytojas, rengdamasis pamokoms, pagrindiniu uždaviniu laiko vertybes, jų perdavimą mokiniam, tai ir jo pamokų planuose turi atsispindėti dorovinio ugdymo aspektai. Norėdama tuo įsitikinti, mokytojų paklausiau, **ar jų dėstomo dalyko pamokų planuose atsispindi dorovinio auklėjimo aspektai**, ir palyginau „Saulės” gimnazijos mokytojų atsakymus su kitų gimnazijų mokytojų atsakymais. Rezultatai atsispindi 12 paveikslėlyje. Mokytojų, kurie atsakė teigiamai, buvo paprašyta pakomentuoti plačiau. Mokytojai parašė, kad dažnai dorovinio auklėjimo aspektai priklauso nuo pamokos temos, nuo mokinių ir mokytojo tarpusavio santykių, nuo situacijos klasėje. Mokiniai mokomi gerbti kito nuomonę, išklausti klasės draugą. Jei leidžia dalyko tema, mokytojai organizuoja diskusijas apie vertybes, gerį ir grožį, aptaria ir vertina teigiamus ir neigiamus poelgius, padeda suformuluoti išvadas. Kalbų mokytojai, rengdamiesi kontrolinių darbų pamokoms, labai gerai apmąsto rašinių temas, kruopščiai parenka tekstus. Mokytojai į pamokų planus taip pat įtraukia pokalbius apie sveikatą, sveiką gyvenimo būdą, žalingus įpročius.

12 pav. Dorovinio auklėjimo aspektų atspindžiai pamokų planuose

Kaip planuojate ir organizuojate pamoką, kad mokiniai patirtų ir išgyventų Jūsų deklaruojamas vertybes? - atsakymuose mokytojai nurodė, kad organizuoja darbą grupėmis, įvairias diskusijas, skatina stipresniųjų pagalbą silpnesniems, kelia probleminius klausimus ir kviečia pokalbiui, sieja mokomąją medžiagą su asmenine patirtimi. Taip pat mokytojai pastebi, kad reikia atsižvelgti į mokinių amžių, lytį, gebėjimus. Pavyksta pasiekti norimų rezultatų, kai dėstomos temos problemos susiejamos su šių dienų aktualijomis. Kai kurie mokytojai parašė, kad nereikia deklaruojamų vertybių piršti per prievartą. Tegul mokiniai patys pamąsto, nusprendžia ir pasirenka. R.Vasiliauskas nurodo, jog „mokytojas dar nepakankamai įsisąmonino, kad mokinio ateitį lemia ne vien ir ne tik žinios, kiek jų ketinimai, pažiūros, vertybinės nuostatos. Nemažai įtakos turi ir tai, kad mokinys neparengtas atviram pokalbiui, vertybiniam aktyvumui, juntamas mokytojo nenoras ir nesugebėjimas nutolti nuo tradicinio mokymo modelio”(50,p.29).

Labai svarbu, kad mokytojai bendrautų tarpusavyje, dalintųsi patirtimi, aptartų problemas. Todėl buvo užduotas klausimas, ar mokytojai turi galimybę kartu su kolegomis, dėstančiais toje pačioje klasėje, reguliariai susitikti ir kartu aptarti moksleivių dorovinio ugdymo klausimus. Tenka pastebėti, kad daugiausia neigiamų atsakymų gauta iš „Saulės“ gimnazijos mokytojų(85 % - taip, 15 % - ne). 90 % A. Šapokos gimnazijos ir 88 % Dauniškio gimnazijos mokytojų atsakė teigiamai. Rezultatai rodo, kad gimnazijų vadovams reikia labiau skatinti mokytojų tarpusavio bendravimą ir bendradarbiavimą. Išanalizavus, kokių dalykų mokytojai reguliariai bendrauja ir aptaria mokinių dorovinio ugdymo problemas, galima teigti, kad tai yra tikybos, muzikos, socialinių ir gamtos mokslų mokytojai. Rezultatai atsispindi 13 paveikslėlyje

13 pav. Ar mokytojai kartu su kolegomis turi galimybę aptarti mokinių dorovinio ugdymo klausimus

Ar reaguojate į dorovines mokinių problemas? – mokytojų atsakymai nurodo, kad į tokias problemas yra reaguojama. Išanalizavus duomenis pagal mokyklas, pastebima, kad į tokias problemas reaguoja visi „Saulės“ gimnazijos ir A.Šapokos gimnazijos mokytojai, ir 94 % Dauniškio gimnazijos mokytojų. Panagrinėjus atsakymus pagal dėstomus dalykus, nustatyta, kad tik keli technologijų mokytojai pateikė neigiamus atsakymus. Galima teigti, kad visose Utenos gimnazijose įvairios dorovinės mokinių problemos nelieka nepastebėtos. Tai labai svarbu, nes pedagogui dažnai tenka padėti mokiniams spręsti dorovines problemas, priimti sprendimus. Tam reikia analizuoti problemų priežastis, ieškoti problemų sprendimo variantų, numatyti jų įtaką klasės bendruomenei.

Tų mokytojų, kurie atsakė teigiamai, buvo paprašyta pakomentuoti atsakymus. Jie nurodė, kad su mergaitėmis individualiai kalbasi apie savigarbą, motinystę ir moters misiją šioje žemėje. Tenka pagelbėti sprendžiant mokinių ir jų tėvų tarpusavio santykius, dvasines mokinių problemas. Mokytojai stengiasi ugdyti mokinių kalbos kultūrą,

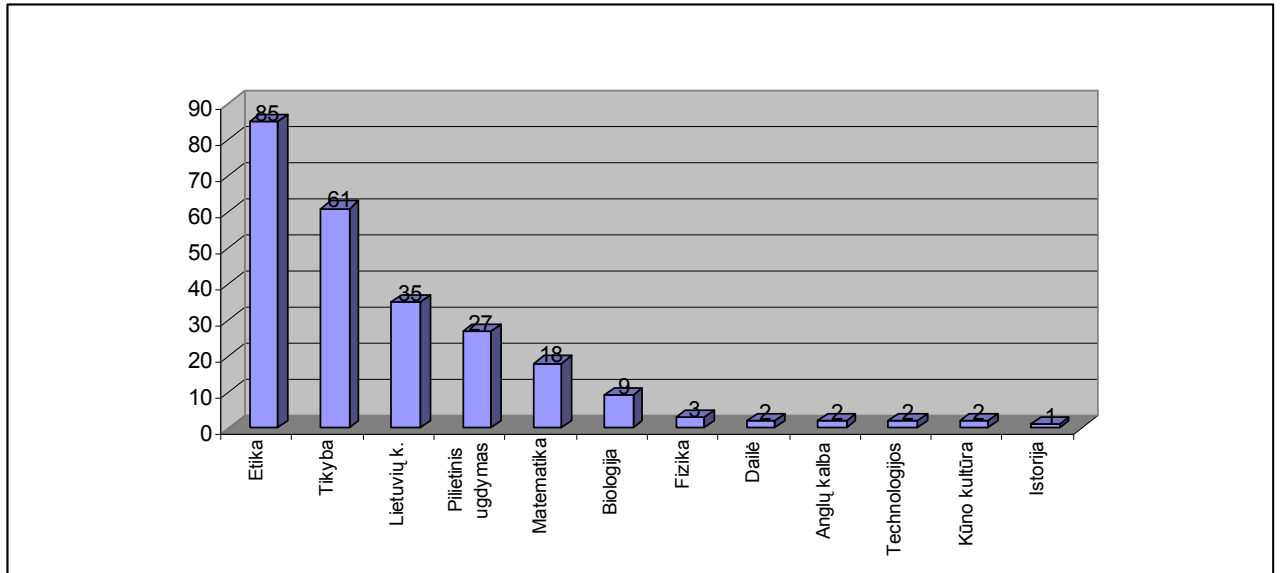
toleranciją kitaip galvojantiems, laiku reaguoja į nusirašinėjimą, pagarbos vyresniesiems stoką.

Mokytojų buvo paklausta, kokias mato moksleivių vertybinio ugdymo galimybes jų pamokų metu. 15 % mokytojų nurodė, kad tokių galimybių nemato, 10 % rašė, kad jų galimybės labai ribotos. Kiti pedagogai atsakymuose akcentavo netiesioginio poveikio galimybes : mokytojo įvaizdį, poziciją, įsitikinimus, pagarbą mokiniui, jo nuomonei, tolerantiškumui, skatinimui siekti užsibrėžto tikslo.

Kokie moksleivių dorovinio ugdymo sunkumai kyla Jūsų darbe? – 30 % respondentų į klausimą neatsakė. Kiti nurodė, jog trūksta laiko. Mokytojus neramina neigiama televizijos žvaigždžių ir laidų įtaka, interneto svetainių daroma žala. Jauniems žmonėms trūksta pareigingumo, atsakomybės, darbštumo. Kai kuriems pedagogams kelia rūpestį požiūris į žmogų su fizine negale. Mokiniai teises žino, o pareigų – ne, laužo duotą žodį. Dažnai atsiranda bendravimo sunkumų su mokinių tėvais.

Kokiomis priemonėmis siekiate, kad Jūsų turimos žinios būtų priemonė dorinei problematikai gvildinti? - Mokytojai parenka atitinkamą mokomąją medžiagą, remiasi gyvenimiškais pavyzdžiais. Organizuojami projektiniai darbai, rengiamos teminės išvykos. Daugiau nei pusė respondentų paminėjo pokalbius, diskusijas. Kartais aptariami filmai, naudojami literatūriniai pavyzdžiai. Skiriama kryptinga savarankiška veikla.

Per kokio dalyko pamokas skiriama daugiausia laiko Jūsų, mokinių, doroviniam ugdymui? – toks klausimas užduotas mokiniams, norint įsitikinti, ar sutampa mokinių ir mokytojų nuomonės ir atsakymai. Atsakymai atsispindi 14, 15, 16,17 paveikslėliuose.

14 pav. Dorovinis ugdymas įvairių dalykų pamokose Utenos rajono gimnazijose

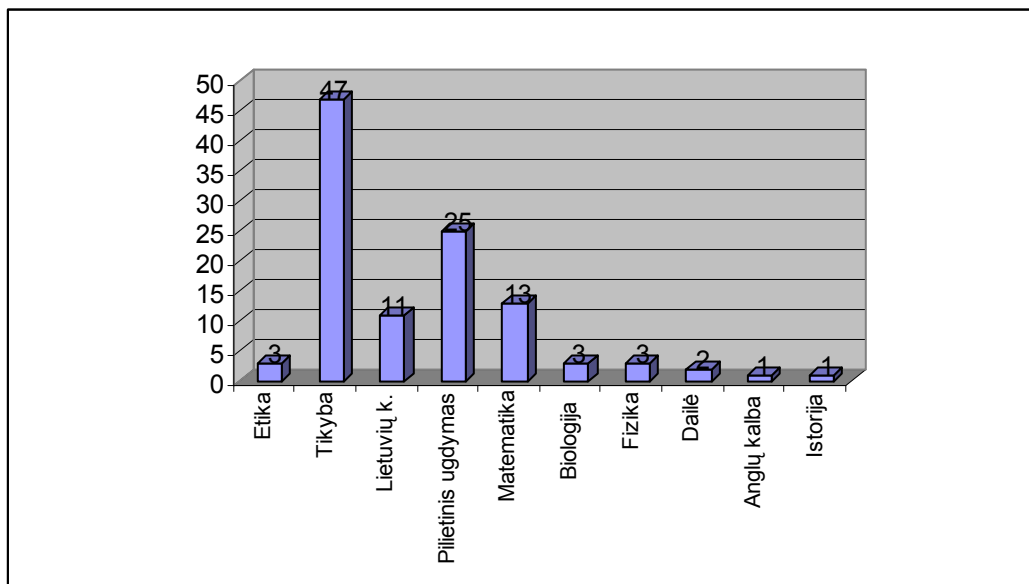
Kaip ir galima buvo tikėtis, mokiniai nurodė, kad daugiausia dėmesio doroviniam auklėjimui skiriama tikybos pamokose, šiek tiek mažiau – per etiką. Dorinio ugdymo srities esmę sudaro dorinio ugdymo vertybinių nuostatų perteikimas, taigi šių dalykų mokytojai net ir neteikdami ypatingo dėmesio vertybiniam ugdymui, o tik dėstydami dalyką pagal atitinkamą programą, negali aplenkti dorovinio mokinių auklėjimo.

Lietuvių kalbos, ypač literatūros, pamokose per meną, jo žadinamus estetinius išgyvenimus, kūrybą, saviraišką mokytojai padeda jauniems žmonėms atrasti kelią į vertybių pasaulį, į ryšį su žmonėmis ir pačiu savimi. Vienas iš lietuvių kalbos mokymo tikslų kaip tik ir nurodo, kad šio dalyko pamokose siekiama „ugdyti žmogų, kuris, estetiškai išgyvendamas meno kūrinius, suvokdamas svarbiausias vertybes, jomis siekia grįsti savo gyvenimą“ (17, p.10).

Įvairių dalykų pamokose mokiniai turi galimybes suvokti ir išanalizuoti situacijas, vertybes, išmokti daryti sprendimus. Todėl, analizuodami mokinių atsakymus, galime pastebėti, kad į dalykų, skiriančių dėmesį doroviniam ugdymui, sąrašą pateko ir pilietinis ugdymas, ir matematika, biologija, fizika, ir t.t. Galima teigti, kad dažnai dorovinis ugdymas įvairių dalykų pamokose priklauso nuo ten dirbančio mokytojo, jo dorovinių

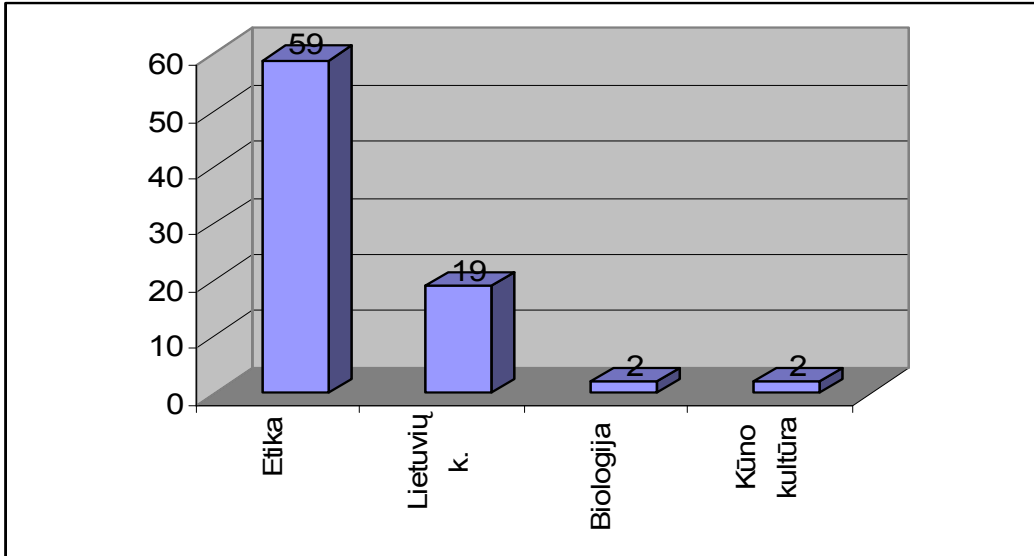

įsitikinimų, sugebėjimo tuos įsitikinimus perteikti mokiniams. „Mylėdamas savo dėstomą dalyką ir sugebėdamas sudominti savo dėstymu, mokytojas neturėtų nukrypti į žinių kaip mokslinio pažinimo rezultato analizę, o ugdyti vientisą asmens pasaulėvaizdį ir bendrą gyvenimo klausimų supratimą, kad pasaulis skleistųsi kaip sąryšinga tikrovė.“ (13, p.34).

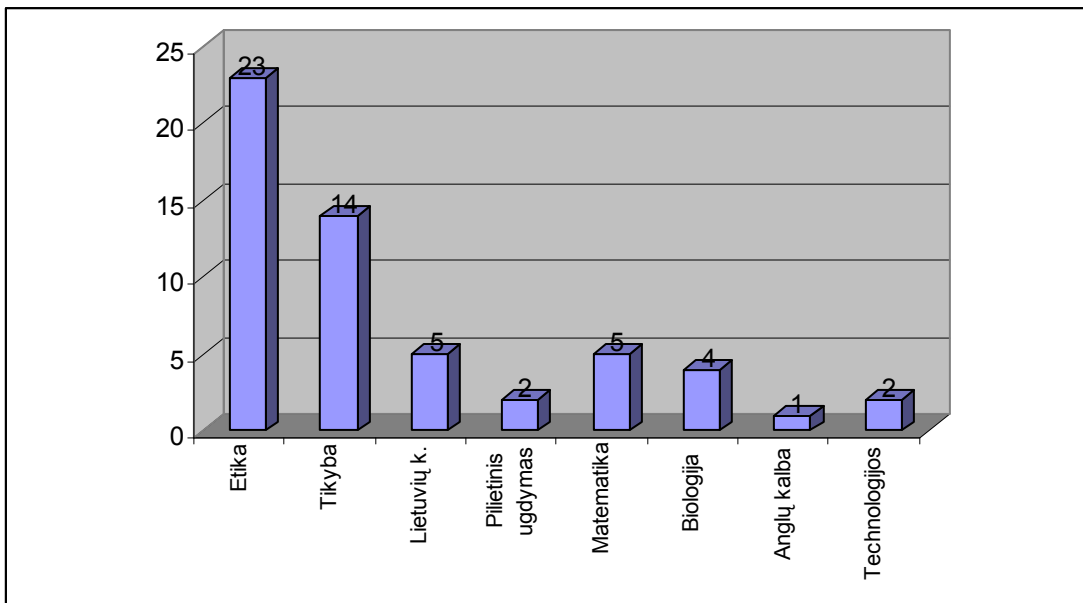

15 pav. Dorovinis ugdymas įvairių dalykų pamokose „Saulės“ gimnazijoje

Daug apmąstymų sukelia mokinių anketų rezultatai, kuriais teigiama, jog „Saulės“ gimnazijoje matematikos pamokų metu doroviniam ugdymui teikiama daugiau dėmesio negu per lietuvių kalbos pamokas. Reikia neišleisti iš dėmesio akiračio tai, kad mokomojo dalyko turinys yra ne vienintelis vertybių ugdymo šaltinis, mokinio dvasingumo plėtrą įtakoja mokinių ir mokytojų tarpusavio santykiai, kūrybiškos užduotys, mokytojo asmenybė. Be to, kalbinti lituanistai teigė, kad siekdami gerų brandos rezultatų įvertinimų turi labai daug pamokos laiko skirti konkrečiam dalyko mokymui, nes dvyliktoje klasėje mokiniai privalo išlaikyti gimtosios kalbos egzaminą, susidedantį iš dviejų dalių (testo ir interpretacijos). Tuo tarpu dorovinio ugdymo aspektai užima daug laiko ir neturi įtakos egzaminų pažymiui (kurio taip siekia ir mokiniai, ir jų tėvai).

16 pav. Dorovinis ugdymas įvairių dalykų pamokose A.Šapokos gimnazijoje

17 pav. Dorovinis ugdymas įvairių dalykų pamokose Dauniškio gimnazijoje

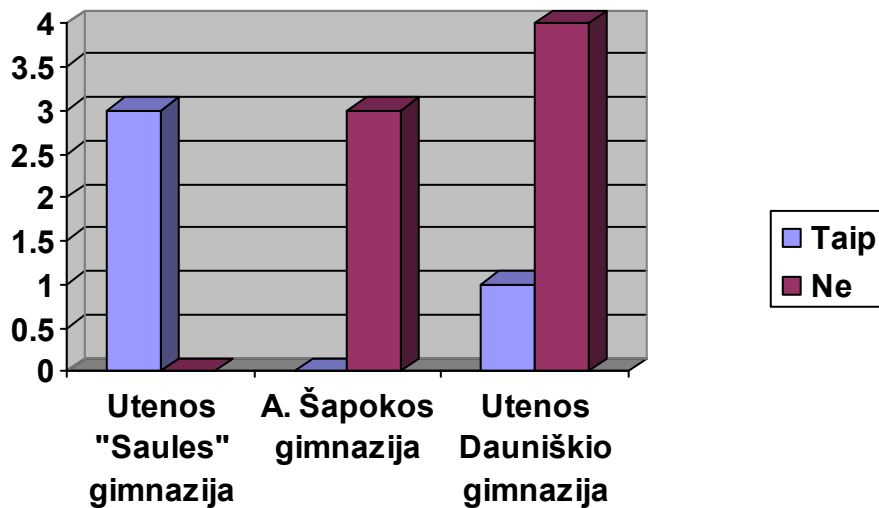
Iš gautų rezultatų galima pastebėti, jog „Saulės“ gimnazijos mokiniai, įvardindami dalykus, per kuriuos daugiausia dėmesio skiriama doroviniam ugdymui, nurodė 10 dalykų, Dauniškio gimnazijos moksleiviai – 8, A.Šapokos gimnazijos mokiniai – tik 4. Apibendrinant šiuos duomenis, galima teigti, jog A.Šapokos gimnazijoje pagrindinis dėmesys sutelktas į mokymosi rezultatus.

2.3 Vadovavimas vertybiniam mokinių ugdymui nepamokinėje veikloje

Vertybiniam moksleivių ugdymui svarbią įtaką daro dalyvavimas įvairiuose projektuose. Gimnazijų vadovams buvo užduotas klausimas, ar jų vadovaujamoje gimnazijoje organizuojami projektai, susiję su moksleivių auklėjimu. Visuose atsakymuose nurodoma, kad tokie projektai vykdomi. Tada respondentai buvo prašomi pakomentuoti, kokie tai yra projektai. A.Šapokos gimnazijoje tokie projektai yra „Globus“, „Aš galiu“, „Geneologinis šeimos medis“, „Žemė – žmonių buveinė“, Dauniškio gimnazijoje – Tiltas 2, įvairūs bendradarbiavimo su kitomis mokyklomis projektai, „Saulės“ gimnazijoje yra įkurtas Dvasinio ugdymo centras, kurio pagrindinė funkcija – dorovinio, vertybinio turinio projektų organizavimas ir vykdymas. Dalyvavimas bendrame projekte, bendras darbas, vieno tikslo siekimas ugdo toleranciją, moko derinti nuomones, kiekvienam mokiniui padeda atskleisti sugebėjimus, skatina bendradarbiauti.

Gimnazijų vadovams pateiktas klausimas, **ar jų moksleiviai dalyvauja savanoriškose socialinėse ligonių, prieglaudų, vaikų globos programose**. Gauti rezultatai atsispindi 18 paveikslėlyje.

Iš gautų duomenų matyti, jog tik „Saulės“ gimnazijoje deramas dėmesys skiriamas savanoriškoms socialinėms programoms. Visai šioms programoms neskiriama deramos vietos A.Šapokos gimnazijoje.

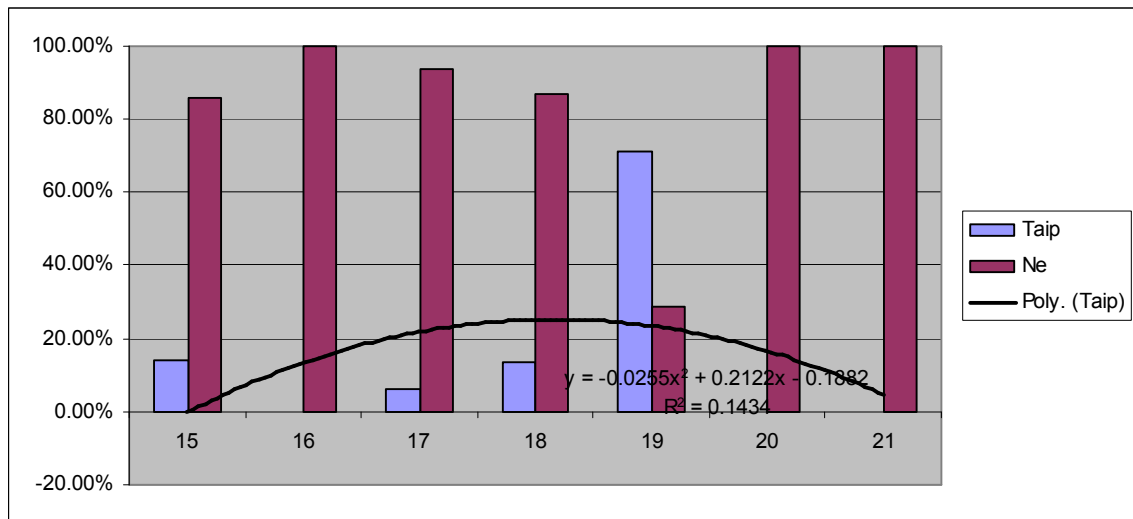
18 pav. Moksleivių dalyvavimas savanoriškose socialinėse ligonių, prieglaudų, vaikų globos programose pagal mokyklas

„Saulės“ gimnazijos vadovai, komentuodami socialines programas, nurodė, kad tokiu būdu jie siekia ugdyti lygybės ir solidarumo nuostatas su žmonėmis, turinčiais kitokias socialines galimybes nei dauguma. Tai padeda išugdyti nesavanaudiško tarnavimo kitiems įprotį. Dirbama vaikų globos namuose, reabilitacijos centre, po namus išnešiojamas maistas seneliams. Kiekvienais metais mokyklos vadovai organizuoja socialinės praktikos tyrimus, kuriais siekiama išsiaiškinti, ką patys mokiniai mano apie jų atliekamą darbą, kaip jiems sekasi, kas jiems sukelia sunkumų, kas kelia džiaugsmą, ką galima padaryti, kad socialinė praktika būtų vertingesnė bei prasmingesnė.

Mokinių taip pat buvo paprašyta atsakyti į klausimą, ar jie dalyvauja socialinėse ligonių, prieglaudų, vaikų globos programose. Jei mokinys atsakė teigiamai, tada prašoma trumpai pakomentuoti atsakymą. Tokiose programose dalyvauja 13 % merginų ir tik 4 % vaikų. Komentaruose moksleiviai teigė, kad dalyvaudami jie jautėsi naudingi, įgijo daugiau savarankiškumo. Daugelis nurodė, jog socialinės praktikos metu susipažino su naujais žmonėmis, tapo supratingesni, tolerantiškesni, nuoširdesni, išmoko diplomatiškumo ir atsakomybės. Kai kurie moksleiviai pergyveno dėl neįgaliųjų žmonių, teigė supratę, jog ši patirtis jiems per sunki. Kaip socialinės praktikos privalumas buvo

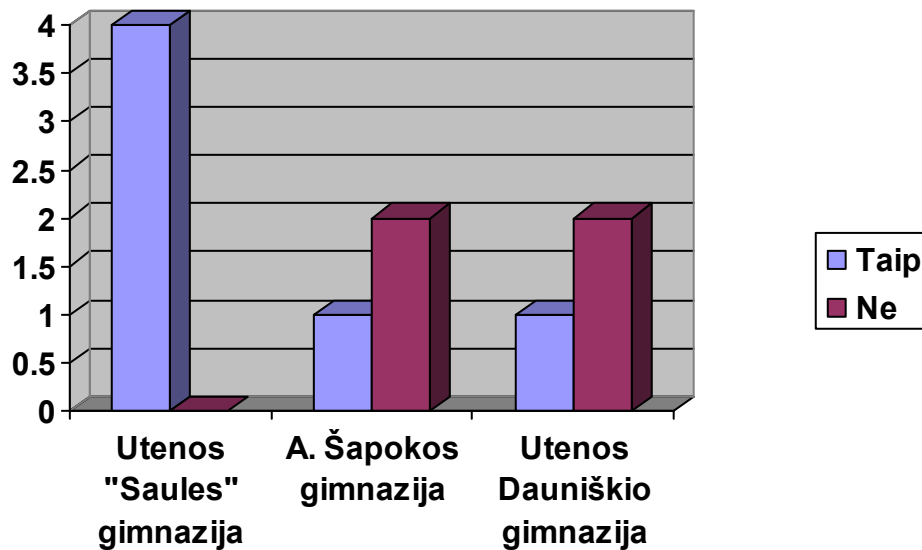
nurodytas prasmingas laisvalaikio praleidimas. Keletas mokinių pastebėjo, jog jiems trūko žinių apie neįgalius žmones, nežinojo, kaip su jais bendrauti ir kaip pagelbėti. Apibendrinant galima teigti, jog mokiniai pripažino akivaizdžią socialinės praktikos naudą jiems patiems.

Išanalizavus, kokio amžiaus moksleiviai daugiausia dalyvauja tokiose programose, tenka pastebėti, kad aktyviausi tokių programų dalyviai yra devyniolikmečiai. Duomenys pateikiami 19 paveikslėlyje.

19 pav. Santykis tarp mokinių amžiaus ir dalyvavimo socialinėse programose

Ar jūsų gimnazijoje yra sudarytos sąlygos veikti mokinių organizacijoms, laikančioms mokinių dorovinį ugdymą vertybiniu pagrindu? ,- šiuo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar tokios organizacijos veikia, kokios tai yra organizacijos ir kokia jų įtaką jaunimo auklėjimui. Apibendrinti atsakymai pateikiami 20 paveikslėlyje.

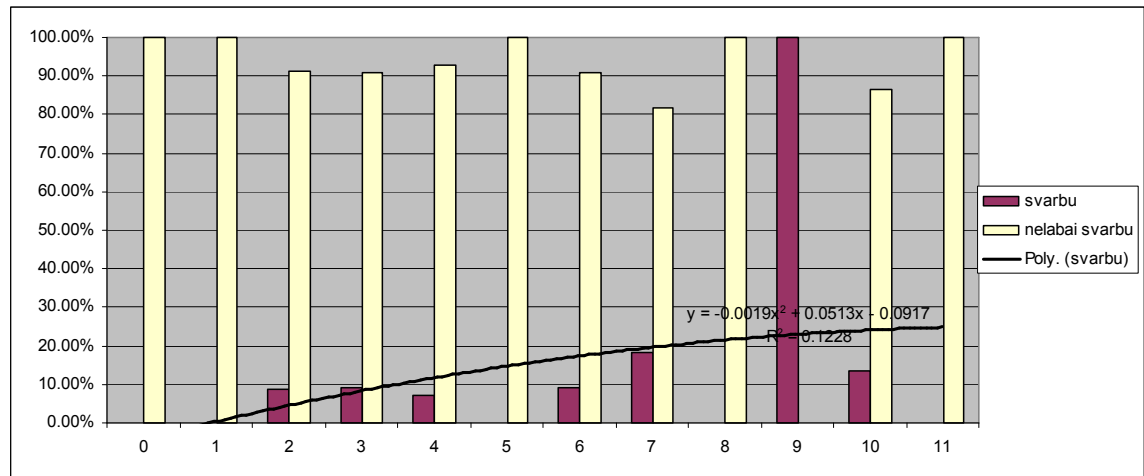

20 pav. Mokinių organizacijų, vertybinių pagrindų laikančių mokinių dorovinį ugdymą, veikimas gimnazijose

„Saulės” gimnazijos vadovai nurodė, kad jų gimnazijoje veikia maironiečių, skautų, ateitininkų organizacijos. Pastebima, jog mokinių organizacijos yra būtinos, nes formali švietimo sistema negali viena įgyvendinti tikslų, jai keliamų Lietuvos švietimo koncepcijoje. Šios organizacijos ugdo savanoriškumą, atvirą ir neformalų bendravimą, skatina pilietines iniciatyvas. Tačiau, antra vertus, teigiama, kad labai trūksta pedagogų, norinčių ir gebančių dirbti su jaunimo organizacijomis. Jaunimo organizacijų veiklos svarbą patvirtina ir tai, kad jos ugdo bendravimo įgūdžius(verbalinius ir neverbalinius), bendradarbiavimo ir darbo komandoje įgūdžius, vadovavimo kompetenciją, socialinę atsakomybę, toleranciją. „ Šie įgūdžiai tampa esminiai. Be jų jaunam žmogui bus vis sunkiau susiorientuoti ir susirasti vietą visuomenėje(gauti darbą, kurti šeimą, įsitraukti į visuomeninę veiklą). Šių esminių įgūdžių ugdymas – tai ir socialinių problemų prevencija.”(16,p.62).

Panašūs į mokytojų atsakymus rezultatai gauti ir iš mokinių atsakymų į klausimą, ar jie dalyvauja mokinių organizacijose. 15 % „Saulės” gimnazijos, 10 % Dauniškio gimnazijos ir 7 % A.Šapokos gimnazijos mokinių nurodė, kad tokiose organizacijose dalyvauja. Taip pat įdomu paanalizuoti, kiek metų besimokantys gimnazijose

moksleiviai daugiausia dalyvauja tokiose organizacijose. Gauti rezultatai atsispindi 21 paveikslėlyje.

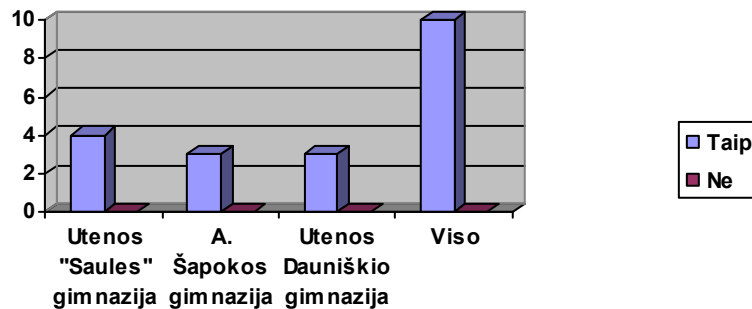

21 pav. Ryšys tarp metų, kiek mokosi gimnazijoje, ir dalyvavimo mokinių organizacijose.

Gauti duomenys liudija, kad daugiausia mokinių organizacijų veikloje dalyvauja tie mokiniai, kurie gimnazijose mokosi nuo pirmos klasės, o visai nedalyvauja besimokantys pirmus metus.

Merginos aktyviau dalyvauja mokinių organizacijose, apie dalyvavimą nurodė 14 % merginų, tuo tarpu tokių vaikų buvo tik 3 %.

Norėdama išsiaiškinti papildomo ugdymo sistemos ypatumus gimnazijose, vadovų klausiau, ar galima teigti, kad gimnazijose sukurta papildomojo ugdymo sistema orientuota ne į mokymo rezultatų siekimą, o į moksleivių dorovinio ugdymo kokybę. Apibendrinti rezultatai pateikiami 22 paveikslėlyje.

22 pav. Papildomo ugdymo sistemos orientavimas ne į mokinių rezultatų siekimą, o į mokinių dorovinio ugdymo kokybę

Visų gimnazijų vadovų atsakymuose teigiama, kad dalį papildomo ugdymo valandų skiria tiems užsiėmimams, kurių programose kalbama apie dorovinį ugdymą. Iš atsakymų matyti, kad papildomo ugdymo sistema tirtose gimnazijose yra orientuota į vertybinį ugdymą. Respondentai teigia, kad papildomo ugdymo užsiėmimus skiria aktualių dabarties problemų sprendimui. Iš šių užsiėmimų taip pat tikimasi, kad jie padės mokiniams ugdyti gebėjimus ir nuostatas, atlieps platesnius visuomenės poreikius, žadins naujas idėjas. Absoliuti dauguma respondentų konstatuoja, jog dėl menko papildomojo ugdymo finansavimo popamokinė veikla yra mažai efektyvi. O juk būtent ši veikla padeda jauniems žmonėms įgyti socialinės kompetencijos, grupinio bendravimo patirties, elementarių bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių.

Mokinių buvo paklausta, ar jie dalyvauja popamokinėje veikloje. 40 % teigė, kad dalyvauja, o 60 % - nedalyvauja. Dalyvaujantys popamokinėje veikloje mokiniai teigė, kad lanko įvairius sporto, meno, dalykinius būrelius, veikiančius gimnazijose. Popamokinėje veikloje dalyvauja todėl, kad nori save realizuoti, bendrauti, tiesiog praleisti laisvalaikį ar įgyti autoritetą tarp draugų (šis motyvams būdingas vaikinams).

Nedalyvaujantys nurodė, kad popamokinei veiklai jiems stinga laiko, nes dideli mokymosi krūviai, nėra būrelių, kurie atitiktų jų interesus.

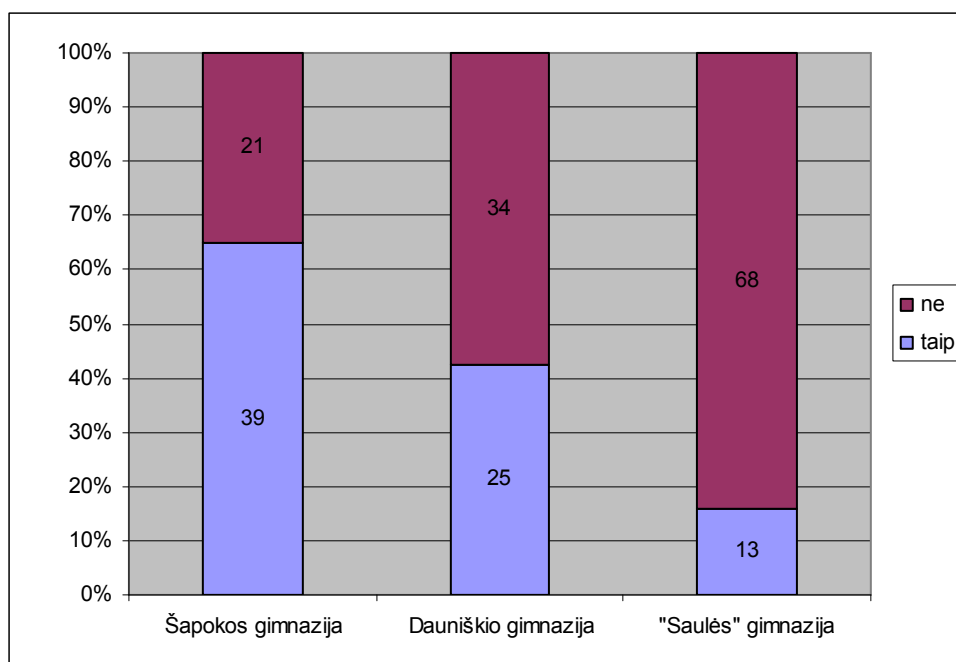
Gauti duomenys liudija, kad daugiausia popamokinėje veikloje dalyvauja tie mokiniai, kurie gimnazijose mokosi trečius ir septintus metus. Visai popamokinėje veikloje nedalyvauja pirmus, devintus ir vienuoliktus metus besimokantys mokiniai.

Gauti įdomūs rezultatai, išanalizavus mokinių dalyvavimą popamokinėje veikloje pagal jų amžių. Aktyviausi įvairių būrelių lankytojai yra 18 metų mokiniai. Tie, kurie turi 19 ir daugiau metų, popamokine veikla visai nebesidomi.

Tenka pastebėti, kad merginos yra aktyvesnės popamokinės veiklos užsiėmimų lankytojos. 54 % apklausoje dalyvavusių merginų nurodė, jog lanko tokius užsiėmimus. Tuo tarpu popamokinius užsiėmimus lankančių vaikinų buvo tik 23 %.

Išanalizavau mokinių dalyvavimą popamokinėje veikloje pagal gimnazijas. Duomenys pateikiami 23 paveikslėlyje.

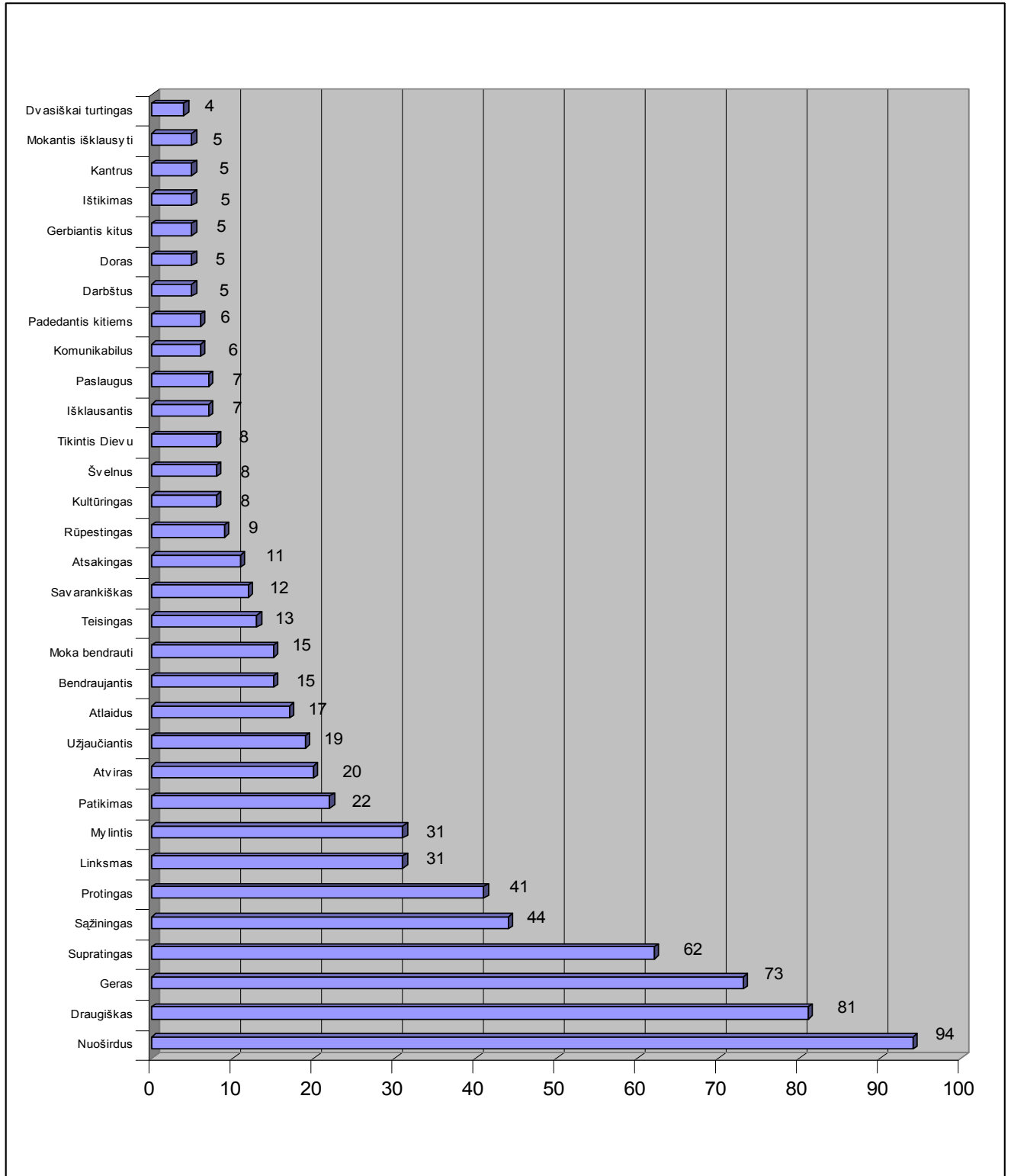

23 pav. Mokinių dalyvavimas popamokinėje veikloje

Moksleiviams buvo skirta užduotis sukurti artimo dvasingo žmogaus modelį: ant „saulės“ spindulių jie rašė tokio žmogaus svarbiausias savybes. Rezultatai atsispindi 24 paveikslėlyje. X – XI klases moksleiviai, besimokantys visose trijose tirtose gimnazijose, labiausiai akcentavo nuoširdumą, draugiškumą, gerumą, supratingumą, sąžiningumą. Šios vertybės aiškiai dominavo tarp kitų bendražmogiškųjų vertybių. Tačiau lieka nelabai aišku, ką apima sąvoka „gerumas“. Juk geras žmogus gali būti suprantamas labai įvairiai. Šie duomenys taip pat leidžia manyti, kad dvasingo žmogaus modeliui paaugliai priskyrė tas savybes, kurias norėtų, jog turėtų jų draugas. Su nuoširdžiu, draugišku, geru, sąžiningu žmogumi labai smagu bendrauti. Tačiau pasigendama priedermių kito žmogaus atžvilgiu. Rūpestingumas, paslaugumas, atsakingumas, atlaidumas, užuojauta, kantrumas daug rečiau buvo užrašyti ant „saulės“ spindulių. Tikėjimą Dievu, kaip aukščiausią dvasingumo vertybę, pažymėjo tik 10 % moksleivių (visi jie iš „Saulės“ gimnazijos). Gauti duomenys leidžia teigti, kad šie mokiniai giliai suvokia tikėjimo svarbą. Reikia pastebėti, kad visose gimnazijose buvo tirta po vienodą skaičių mokinių, tačiau Dauniškio gimnazijos mokiniai išskyrė 17 dvasingo žmogaus ypatybių, A.Šapokos

gimnazijos mokiniai – 14 ypatybių, „Saulės“ gimnazijos – 22 ypatybes. Tai leidžia teigti, kad „Saules“ gimnazijos mokiniai sugeba pastebėti ir įvertinti daugiau dvasingo žmogaus ypatybių. Šį faktą galima aiškinti tuo, kad į katalikišką „Saulės“ gimnaziją mokytis ateina daugiau mokinių iš tikinčių ir praktikuojančių katalikų šeimų. Gimnazijos vadovų, mokytojų atsakymai į anketos klausimus patvirtina mintį, kad šioje gimnazijoje vertybiniam ugdymui skiriama derama vieta. Tai irgi praplečia „Saulės“ gimnazijos mokinių dvasingo žmogaus savybių spektrą. Taip pat šios gimnazijos mokiniai nurodė svarbią dvasingo žmogaus savybę – padedantis kitiems. Galima teigti, kad šiam vertinimui įtakos turėjo gimnazijoje vykdomos socialinės programos, kurių pagrindinis tikslas – padėti kitiems, rūpintis ne tik savimi, ugdyti supratingumą ir toleranciją.

Remiantis „saulės“ metodo duomenimis, galima teigti, jog palankaus požiūrio į atskiras dvasines vertybes formavimas šiandiena yra aktualine visų tipų gimnazijų pedagoginė problema. Ir gimnazijų vadovams, ir pedagogams svarbu mokiniams priimtinais būdais skatinti integruoti dorovines žinias, jausmus ir elgesį.

24 pav. Artimo dvasingo žmogaus modelis.

Išvados

Išanalizavus mokinių vertybių internalizavimo procesą, pasitvirtino prielaida, kad mokyklos vadovo veikla yra glaudžiai susijusi su moksleivių vertybinių nuostatų ugdymu.

- ♦ Iš atliktos teorinių ir empirinių duomenų analizės galima teigti, jog Utenos rajono gimnazijose vadyba kartu su kitais veiksniais daro poveikį pedagoginį procesą orientuojant į vertybinį ugdymą. Tai atsispindi per įvairias vertybių ugdymo formas:

- tiesioginis dorovinio ugdymo dalyko mokymą,
- vertybių integravimą į įvairius pagal programą mokomus dalykus,
- bendrą gimnazijos gyvenimą, nematomą vertybinio ugdymo patirtį, kurią mokiniai ir personalas įgauna per kultūrinę aplinką, žmogiškąjį bendravimą, socialines programas, popamokinę veiklą, jaunimo organizacijas.

- ♦ Iš skirtingų tipų gimnazijų lyginimo aiškėja, kad visų gimnazijų vadovai siekia ugdymo turiniu ir veiklos formomis sudaryti sąlygas aktyviai, vertybes ugdančiai mokinių veiklai, doroviniams išgyvenimams, emociniam pasitenkinimui. Kartu išaiškėjo vadovavimo vertybiniam ugdymui savitumai: orientavimas į katalikišką dvasingumo skatinimą per mokytojų ir mokinių santykius, mokytojo elgesio modelį ir pan.

- ♦ Atliktas tyrimas, pokalbiai su gimnazijų vadovais ir mokytojais parodė, kad pažintiniai interesai gimnazijose nukreipti ne tik į mokomųjų dalykų turinį, bet ir į žinių bei įgūdžių įgijimo procesą, jų taikymą praktikoje. Vertybinio ugdymo motyvacija visose gimnazijose yra pakankamai aukšta.

- ♦ Tyrimo duomenys pagrindė, kad katalikiškos mokyklos, tame tarpe ir Utenos „Saulės“ gimnazija, yra bendrosios švietimo sistemos dalis, kuri privalo vykdyti valstybinę švietimo programą. Todėl katalikiškas mokinių ugdymas didele dalimi priklauso nuo katalikiškos mokyklos vadovo sugebėjimo taip organizuoti mokyklos veiklą, kad ji parengtų ne tik puikaus išsilavinimo, plataus akiračio, bet ir katalikiškąsias vertybes išpažįstančius žmones. Tą galima pasakyti ir apie „Saulės“ gimnaziją, iš kurios respondentų atsakymų jaučiamas dėmesys bendroms vertybėms, palankaus gimnazijos mikroklimato kūrimas, bendradarbiavimo atmosferos palaikymas. Šios gimnazijos

mokytojai siekia pedagoginį procesą organizuoti pasirinkta katalikiška kryptimi ir vertybių ugdymą grindžia katalikiškos moralės principais.

- ♦ Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad Utenos rajono gimnazijų X – XI klasių mokiniams reikšmingiausios (svarbiausios) vertybės yra nuoširdumas, draugiškumas, gerumas, supratingumas, mažiausiai reikšmingos – dvasinis turtingumas, mokėjimas išklausti, kantrumas, ištikimumas. Tenka pastebėti, kad „Saulės“ gimnazijos mokiniai kaip reikšmingą vertybę nurodė tikėjimą Dievu, tuo tarpu nei Dauniškio, nei A.Šapokos gimnazijų moksleiviai tokios vertybės visai neišskyrė. Tačiau tyrimo duomenys rodo, kad nei vienos gimnazijos mokiniai neturi vientisos vertybių sistemos.

- ♦ Tyrimo duomenys skatina atkreipti dėmesį į tai, jog labai svarbią įtaką daro popamokinio laiko turinys, kurio racionalus panaudojimas turi ypač didelę ugdomąją reikšmę. Tačiau tik 4 % vaikinių ir 13 % merginų dalyvauja socialinėse programose. Daugiausia tai yra 19 metų jaunuoliai. Jaunimo organizacijose, vertybiniu pagrindu laikančiose dorovinį ugdymą, turi galimybę dalyvauti visų trijų gimnazijų mokiniai. Tačiau jos irgi yra nepopuliarios. Tenka pastebėti, kad čia aktyvesnės merginos (14 % nurodė , jog dalyvauja tokiose organizacijose). Palyginus visų trijų gimnazijų mokinių dalyvavimą, matyti, jog daugiausia(15 %) jaunimo organizacijų veikloje dalyvauja „Saulės“ gimnazijos moksleiviai. Popamokiniuose būreliuose dalyvauja 40 % respondentų. Nedalyvaujantys teigė, jog šiai veiklai jiems stinga laiko. Aktyviausi popamokinių būrelių lankytojai yra aštuoniolikmečiai, o „ Saulės“ gimnazijos mokiniai lyginant su kitų gimnazijų moksleiviais yra mažiausiai aktyvūs . Šiai veiklai visose trijose gimnazijose verta skirti didesnę dėmesį, nes ji teikia galimybių atsiskleisti jaunuolių gebėjimams, padeda ugdyti ir visapusiškai lavinti atsakingas ir kūrybingas asmenybes.

- ♦ Atlikto tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad gimnazijų vadovai turi nemažas galimybes orientuojant mokyklos bendruomenę į vertybinį ugdymą, o šių gimnazijų mokytojai tiki savo jėgomis, nori ir gali laisvai bei kūrybiškai organizuoti pedagoginį procesą, stengiasi pasirinkti įdomias ir patrauklias pamokų organizavimo, moksleivių skatinimo formas. Nors tyrimas buvo vykdomas gimnazijose, kurių mokiniai siekia gerų mokslo rezultatų, tačiau mokytojai dažniausiai skatina už pastangas ir iniciatyvumą, o ne už rezultatus. Tokiu būdu yra pastebimi bei įvertinami ir tie mokiniai, kuriems mokytis

sekasi sunkiau. Mokiniai per pamokas nėra vien tik susikoncentravę į rezultatų siekimą, jiems sudarytos sąlygos priimti sprendimus(nurodė 30 % mokytojų), spręsti dorovines dilemas(nurodė 25 % mokytojų).Rengdamiesi pamokoms, 42 % mokytojų galvoja apie rezultatus, 35 % - apie vertybes, kurias sieks įteigti.

- ♦ Kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė leidžia teigti, kad tirtų gimnazijų mokytojai suvokia gimnazijoms keliamus vertybinius tikslus ir uždavinius, sąmoningai renkasi būdus jiems įgyvendinti.

- ♦ Visų gimnazijų vadovams, tame tarpe ir katalikiškosios „Saulės“, rekomenduojama ieškoti įvairesnių metodų, kaip mokiniams priimtinais būdais skatinti vertybines žinias, jausmus ir elgesį, kurie vėliau suformuotų jų dorovinę poziciją. Kiekvienos iš šių gimnazijų aktuali pedagoginė problema yra vertybių stimuliavimas, emocinių išgyvenimų žadinimas ir praktinis įkūnijimas.

Tyrimo hipotezė, kad katalikiškose mokyklose, savo veiklą grindžiančiose katalikiško ugdymo filosofija, vadovavimas mokyklos bendruomenei labiau orientuotas į vertybinių nuostatų ugdymą, pasitvirtino tik iš dalies.

Santrauka

Nijolė Zabukienė

Mokyklos vadovo vaidmuo ugdant moksleivių vertybines nuostatas

Magistro darbas

Magistro darbe yra suformuluotos mokyklos vadovo vaidmens ugdant moksleivių vertybines nuostatas problemos, atskleista vertybinio ugdymo reikšmė humanistinėje pedagogikoje, įvairių Lietuvos ir užsienio tyrinėtojų požiūris į mokyklos vadybą bei jos svarbą vertybiniam ugdymui. Atliktas mokinių vertybinių nuostatų ugdymo teorinis ir empirinis tyrimas Utenos rajono gimnazijose, kuriuo nustatyta vadovavimo ir mokyklos tipo įtaka mokinių vertybiniam ugdymui. Patvirtinama autorės suformuluota hipotezė, kad visų gimnazijų vadovai siekia ugdymo turiniu ir veiklos formomis sudaryti sąlygas aktyviai, vertybes ugdančiai mokinių veiklai, doroviniams išgyvenimams, emociniam pasitenkinimui. Pažintiniai interesai Utenos rajono gimnazijose nukreipti ne tik į mokomųjų dalykų turinį, bet ir į žinių bei įgūdžių įgijimo procesą, jų taikymą praktikoje. Tyrimu patvirtinama, kad vertybinio ugdymo motyvacija visose gimnazijose yra pakankamai aukšta.

Summary

Nijolė Zabukienė

The role of the head of school in bringing up the students' value regulations

Master's report

In this master's paper one can find some defined problems with which the head of the school can come across while bringing up the students' value regulations.

There you can also see the revealed significance of value bringing in humanistic pedagogy.

And the outlook of different Lithuanian and foreign scientists to the school management and its importance towards training the students' values.

Theoretical and empirical research of students values has been made in various gymnasiums of the Utena region . The results of this research showed what is the influence of the management and school type towards the bringing up students' values . The formulated hypothesis of the author has been corroborated , that all the heads of gymnasiums strive to create good conditions for the active value bringing students activities , moral experiences , their emotional satisfaction .All this is carried out by perfecting training content and various forms of activities.

Cognitive interests in the gymnasiums of the Utena region are directed not only at the content of the taught subjects , but also at the process of gaining knowledge and skills and applying them into practise.The above mentioned research has shown that the motivation of value training in all gymnasiums is rather high.

Literatūros sąrašas

1. V.Aramavičiūtė, E.Martišauskienė „Apie paauglių ir jaunuolių santykį su Dievu ir bažnyčia“, // „Mokykla“ 2000, Nr.8.
2. V.Aramavičiūtė „Ugdymo samprata“, Vilnius, 1998.
3. Richard I.Arends „Mokomės mokyti“, 1998, Vilnius.
4. „Atestacija.Vadyba.Ugdymo filosofija“, 1996, Vilnius, Leidybos centras.
5. A.Baniulis „Tikybės mokytojas bendrojo lavinimo mokykloje“, // „Katalikiškos mokyklos bendruomenės kūrimas. Mokytojo kataliko pilietinė pozicija“, 1997, Kaunas.
6. M.Barkauskaitė „Paaugliai: sociopedagoginė dinamika“, Vilnius, 2001.
7. M.Barkauskaitė „Mokytojų, studentų ir mokinių vertybių tyrimo lyginamoji charakteristika“// „Informacinis leidinys“, 1998, Nr. 36- 37.
8. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, Vilnius, 2003.
9. B.Bitinas „Ugdymo filosofija“, 2000, Vilnius.
10. G.Butkienė, A.Kepalaitė „Mokymasis ir asmenybės brendimas“, 1996, Vilnius, Margi raštai.
11. V.J.Černius „Mokytojo pagalbininkas“, 1992, Kaunas, Littera Universitati Vytauti Magni.
12. P.Dalin, Hans – gunter Rolf, B. Kleekamp „Mokyklos kultūros kaita“, 1999, Vilnius.
13. R.Dobranskienė „Mokyklos bendruomenės vadyba“, 2002, Klaipėda,Klaipėdos universiteto leidykla.
14. „Dorovinės vertybės“, 1982, Vilnius.
15. B.Everard, G.Morris „Efektyvus mokyklos valdymas“, 1997, Vilnius, Poligrafija ir informatika.
16. Ž.Gailius „Ugdymo veiklos metodika jaunimo grupėse“// „Mūsų gyvenimo tikslas ir prasmė,Vilnius, 1999, Leidybos centras.
17. M.Gabrilavičiūtė, D.Vašėtienė „Laisvi kurti“ // „Mokykla“, 1999, Nr.3.
18. D.Hopkins, M.Ainscow, M.West „Kaita ir mokyklos tobulinimas“, 1998, Vilnius.

19. „Jaunimo vertybinės orientacijos“, 2003, Vilnius, Socialinių tyrimų institutas.
20. L.Jovaišas „Edukologijos įvadas“, 1993, Kaunas.
21. J.Kasiulis, V.Barvydienė „Vadovavimo psichologija“, 2003, Kaunas.
22. I.Kupčikienė „Vertybes pasirenkame patys“ // „Mokykla“, 1997, Nr.3.
23. B.Kuzmickas, L.Astra „Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė“, Vilnius, 1996.
24. V.Lamanauskas, I.Railienė „IX klasės moksleivių vertybinės orientacijos“// „Pedagogika“. 2002, Nr.56
25. Mc Laughlin T.H. „Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė“, 1997, Kaunas.
26. V.Lepeškienė „Humanistinis ugdymas mokykloje“, 1996, Vilnius, Valstybinis leidybos centras.
27. R.Leitner , H.Fink, H. Lorenz, A.Schrettle , K. Zisler „Religijos pedagogika 1“, 1996, Kaunas.
28. „Lietuvos švietimo reformos gairės“,1993, Vilnius, Valstybinis leidybos centras.
29. A.Maceina „Lavinimas ir auklėjimas“// „Lietuvos mokykla“, 1936, Nr.1.
30. A.Maceina „Mintys, apmąstymai“, 1998, Vilnius.
31. E.Martišauskienė „Vyresniųjų paauglių požiūris į dvasines vertybes“// „Pedagogika“, 2001, Nr.49.
32. E.Martišauskienė „Paauglių dorovinių vertinimų ypatumai“, 1994, Vilnius, Vilniaus pedagoginis universitetas.
33. A.H.Maslow „Idealios mokyklos vizija“// „Mokykla“, 1993, Nr.4 -5.
34. „Moksleivių pažangos vertinimas ugdymo procese“(3), 2003, Vilnius, Švietimo aprūpinimo centras.
35. „Mūsų gyvenimo tikslas ir prasmė“, 1999, Vilnius, Leidybos centras.
36. N.A.Ozman, S.M. Craver „Filosofijos ugdymo pagrindai“, 1995, Vilnius.
37. Karl H. Pesche „Krikščioniškoji etika“ I tomas, 1997, Vilnius.
38. P.Schiller , T.Bryant „Vertybių knyga“, 2004, Kaunas.
39. A.Stasiulevičiūtė „Dorinio ugdymo samprata“// „Mokykla“, 1996, Nr.5.
40. L.Stoll, D.Fink „Keičiame mokyklą“, 1998, Vilnius, Margi raštai.
41. S.Stoškus „Bendrieji vadybos aspektai“, 2002, Šiauliai, Šiaulių universitetas.
42. T.Stulpinas „Ugdymo rezultatai“, 1996, Šiauliai, Šiaulių pedagoginis universitetas.

43. S.Šalkauskis „Pedagoginiai raštai“, 1992, Kaunas, „Šviesa“.
44. „Švietimo vadyba reformos erdvėje“, 2004, Vilnius, Vilniaus pedagoginis universitetas.
45. „Švietimo vadybos įvadas“, ats.red.doc. dr. N.Večkienė, 1996, Kaunas, Technologija.
46. M.Teresevičienė, G.Gedvilienė „Mokymasis bendradarbiaujant“, 1999, Vilnius, Garnelis.
47. J.Uzdila „Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje“, 1993, Vilnius.
48. J.Vaitkevičius „Žmogaus ugdymas kaip problema“, 1996, Vilnius.
49. R.Vasiliauskas „Vertybių ugdymas“, 1992, Vilnius, Vilniaus pedagoginis universitetas.
50. R.Vasiliauskas „Vertybių pedagogika“, 2005, Vilnius, Vilniaus pedagoginis universitetas.
51. R.Želvys „Švietimo vadyba ir kaita“, 1999, Vilnius.
52. R.Želvys „Švietimo organizacijų vadyba“, 2003, Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla.
53. „Different ways of teaching values“, by Veugelers, Wiel, Education Review, 2000, Academic Search Premier.
54. N.T.Feather „Human values, global self – esteem, and belief in a just world“ // Journal of Personality 59: 1 , 1991.
55. H. Xiao „Structure of child – rearing values in urban China“// „Social perspectives“, 2000, Academic Search Premier.

Priedai

1. Anketa gimnazijų vadovams(priedas Nr. 1).
2. Anketa mokytojams (priedas Nr.2).
3. Anketa mokiniams (priedas Nr.3).
4. Mokinių skatinimo Utenos rajono gimnazijose lyginamosios lentelės (priedas Nr.4).

Anketa gimnazijų vadovams

Gerbiami gimnazijų vadovai, VPU pedagogikos ir psichologijos fakulteto Edukologijos katedros magistrantė atlieka tyrimą, kurio tikslas išsiaiškinti gimnazijos vadovo vaidmenį ugdant moksleivių vertybines nuostatas. Jūsų nuomonė šiais klausimais yra svarbi, todėl prašau atidžiai ir objektyviai pateikti atsakymus. Esu dėkinga už išsakytą nuomonę.

1. Jūs esate:
Moteris
Vyras

2. Jūsų pedagoginio darbo stažas:
iki 5 metų
iki 10 metų
iki 15 metų
virš 15 metų

3. Kiek metų dirbate šioje gimnazijoje:
iki 5 metų
iki 10 metų
iki 15 metų
virš 15 metų

4. Kokie yra Jūsų kaip gimnazijos vadovo pagrindiniai veiklos tikslai ir kaip juos nustatote?

5. Kaip Jūsų vadovaujamos gimnazijos vertybinis ugdymas atsispindi veiklos plane? Kaip tai realizuojama?
6. Kokioms dorovinėms vertybėms Jūsų vadovaujamoje gimnazijoje teikiamas prioritetas?
7. Ar Jūsų vadovaujamoje gimnazijoje yra organizuojami projektai, susiję su moksleivių auklėjimu?
- Taip
Ne
- Jei atsakymas Taip, kokie tai projektai.

8. Ar Jūsų vadovaujamoje gimnazijoje moksleiviai dalyvauja savanoriškose socialinėse ligonių, prieglaudų, vaikų globos programose?
- Taip
Ne
- Jei atsakymas Taip, pakomentuokite, kaip dažnai ir kokiose.

9. Ar Jūsų vadovaujamoje gimnazijoje sudarytos sl lygos veikti mokinių organizacijoms, vertybiniu pagrindu laikančioms mokinių dorovinį ugdymą?
- Taip
Ne
- Jei atsakymas Taip, parašykite, kokios tai organizacijos.

10. Ar galėtumėte teigti, kad gimnazijoje sukurta papildomojo ugdymo sistema orientuota ne į mokymo rezultatų siekimą, o į moksleivių dorovinio ugdymo kokybę?
- Taip

Ne

11. Kokie mokomieji dalykai Jūsų gimnazijoje daro didžiausią įtaką mokinių doroviniam auklėjimui?

12. Ar rūpinatės, kad Jūsų vadovaujamos gimnazijos kultūrinė aplinka lemtų mokinių dorovinio ugdymo sėkmę?

Taip

Ne

Jei atsakymas Taip, paaiškinkite, kaip tai darote.

13. Ką darote, kad Jūsų vadovaujama gimnazija nesikoncentruotų tik į žinių perteikimą, bet skirtų dėmesį ir vertybiniam ugdymui?

14. Kokią reikšmę mokinių doroviniam ugdymui Jūsų vadovaujamoje gimnazijoje turi tikybos pamokos?

15. Ar priimdami svarbius sprendimus dėl mokinių dorovinio elgesio, atsižvelgiate į mokinių nuomonę?

Taip

Ne

Jei atsakymas Taip, pakomentuokite plačiau.

Anketa mokytojams

Gerbiami mokytojai, VPU pedagogikos ir psichologijos fakulteto Edukologijos katedros magistrantė atlieka tyrimą, kurio tikslas išsiaiškinti mokyklos vadovo vaidmenį ugdant moksleivių vertybines nuostatas. Jūsų nuomonė šiais klausimais yra svarbi, todėl prašau atidžiai ir objektyviai pateikti atsakymus. Esu dėkinga už išsakytą nuomonę.

16. Jūs esate:

Moteris

Vyras

17. Jūsų pedagoginio darbo stažas:

iki 5 metų

iki 10 metų

iki 15 metų

virš 15 metų

18. Kiek metų dirbate šioje gimnazijoje:

iki 5 metų

iki 10 metų

iki 15 metų

virš 15 metų

19. Kokį dalyką dėstote?

20. Ar Jūsų dėstomo dalyko pamokų planuose atsispindi dorovinio auklėjimo aspektai ?

Taip

Ne

Jei atsakysite Taip , atsakymą pakomentuokite plačiau.

21. Kaip planuojate ir organizuojate pamoką, kad mokiniai patirtų ir išgyventų Jūsų deklaruojamas vertybes?

22. Ar turite galimybę kartu su kolegomis, dėstančiais toje pačioje klasėje, reguliariai susitikti ir kartu aptarti moksleivių dorovinio ugdymo klausimus?

Taip

Ne

23. Ar reaguojate į dorovines moksleivių problemas?

Taip

Ne

Jei atsakymas Taip, pakomentuokite, į kokias problemas reaguojate ir kaip.

24. Kokias matote moksleivių vertybinio ugdymo galimybes Jūsų pamokų metu?

25. Kokie moksleivių dorovinio ugdymo sunkumai kyla Jūsų darbe?

26. Kokiomis priemonėmis siekiate, kad Jūsų turimos ir mokiniams teikiamos žinios būtų priemone dorinei problematikai gvildinti?

27. Ar dorovinis moksleivių ugdymas aptariamasis Jūsų dalyko metodiniame būrelyje?

Taip

Ne

13. Pamokų metu moksleivius skatinu už:

Pastangas

Mokymąsi

Bendravimą

Rezultatus

Smalsumą

Elgesį

Iniciatyvumą

kita.....

14. Kokią veiklą, susijusią su vertybiniu ugdymu, skatinate pamokų metu:

Spresti dorovines dilemas

Apsispresti

Priimti sprendimus

Kita.....

15. Planuodamas pamoką, numatote :

Vertybes, kurias sieksite įteigti

Mokymo rezultatus,

Lūkesčius,

Kita.....

Dėkoju už atsakymus

Anketa mokiniams

Gerbiami moksleiviai, VPU pedagogikos ir psichologijos fakulteto Edukologijos katedros magistrantė atlieka tyrimą, kurio tikslas išsiaiškinti mokyklos vadovo vaidmenį ugdant moksleivių vertybines nuostatas. Jūsų nuomonė šiais klausimais yra svarbi, todėl prašau atidžiai ir objektyviai pateikti atsakymus. Esu dėkinga už išsakytą nuomonę.

1. Esi:
Mergina
Vaikinas
2. Gyveni:
Mieste
Kaime
3. Tau yra ..... metų.
4. Šioje gimnazijoje mokaisi ..... metų.
5. Mokykloje esu skatinamas už:
Saviraišką
Pastangas
Bendravimą
Elgesį
Iniciatyvumą
kita.....
6. Ar dalyvauji popamokinėje veikloje?

Taip

Ne

Jei atsakymas Taip, pakomentuok, kokia tai veikla.

7. Ar dalyvauji socialinėse ligonių, prieglaudų, vaikų globos programose?

Taip

Ne

Jei atsakymas Taip, paaiškinkite, kokios tai programos.

8. Ar dalyvauji mokinių organizacijose (skautų, maironiečių, kudirkaičių, ateitininkų, kt....) ?

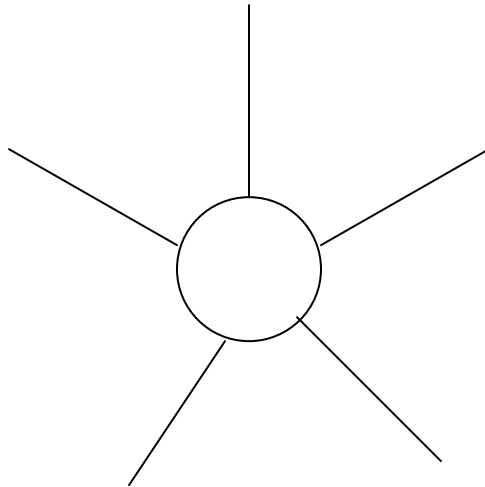
Taip

Ne

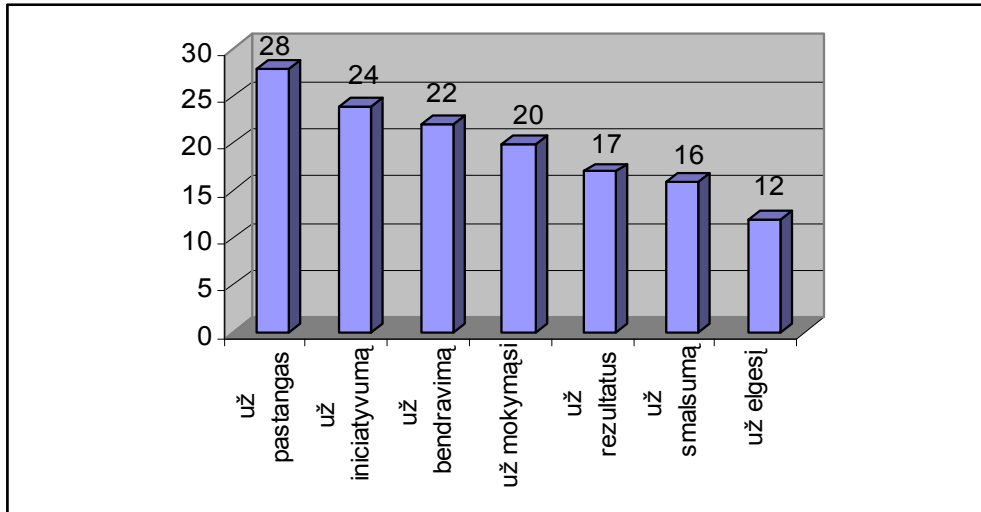
Jei atsakymas Taip, parašykite, kokia tai organizacija.

9. Per kokio dalyko pamokas skiriama daugiausia laiko Jūsų, mokinių, doroviniam ugdymui?

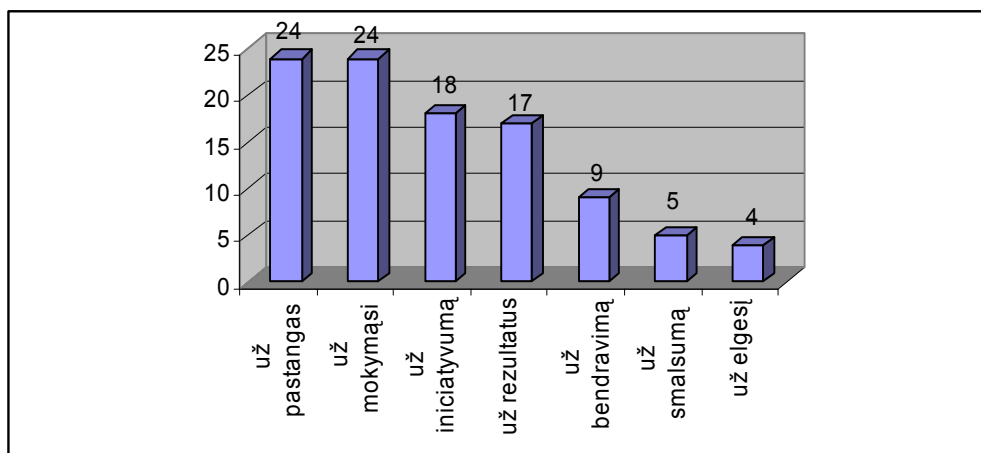
10. Sukurkite artimo dvasingo žmogaus modelį: ant „saulės“ spindulių užrašykite tokio žmogaus svarbiausias savybes.

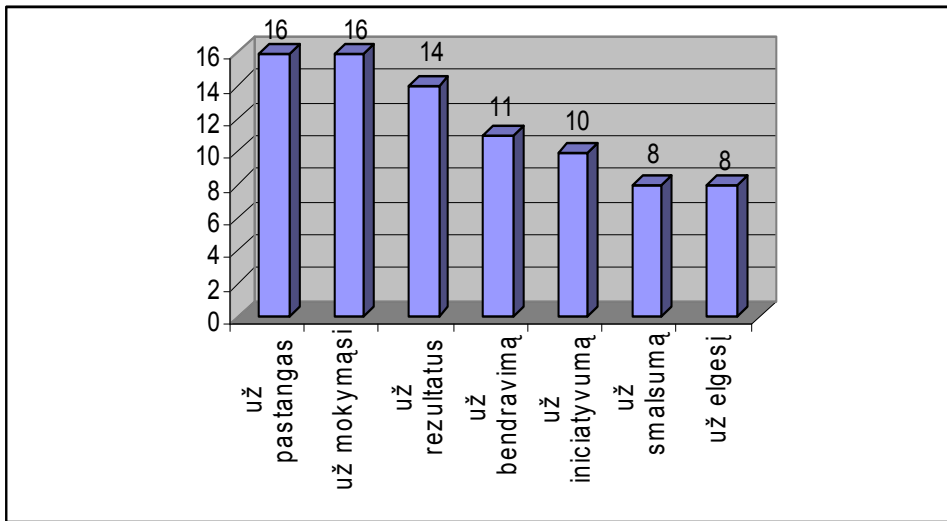
Mokinių skatinimo Utenos rajono gimnazijose lyginamosios lentelės

Mokinių skatinimas „Saulės” gimnazijoje

Mokinių skatinimas A.Šapokos gimnazijoje

Mokinių skatinimas Dauniškio gimnazijoje

